

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav speciálněpedagogických studií

Kateřina Reifová

3. ročník – kombinované studium

Obor: Speciální pedagogika předškolního věku

**METODY VÝCHOVY DÍTĚTE V RODINĚ A JEJICH VLIV NA BUDOUCÍ
OSOBNOST DÍTĚTE**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Marie Chrásková

OLOMOUC 2010

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jsem literaturu a prameny uvedené v seznamu literatury.

V Praze dne 22.4. 2010

.....

Jméno a příjmení

Poděkování:

Především děkuji Mgr. et Mgr. Marii Chráskové za velmi užitečnou metodickou pomoc, a trpělivost, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce. Dále pak moje poděkování patří všem respondentům dotazníkového šetření za spolupráci a důvěru při vyplňování dotazníku a v neposlední řadě celé mé rodině za podporu při studiích.

OBSAH

Úvod	6
1 Dítě	8
1.1 Dítě a jeho postavení ve společnosti z historického hlediska	10
1.2 Bio-psycho-sociální potřeby v dětském věku, vývojová psychologie dítěte	13
1.3 Možné následky neuspokojování psycho x sociálních potřeb	21
2 Rodina	32
2.1 Rodina a její postavení ve společnosti z historického hlediska	34
2.2 Psychologie rodiny	40
2.3 Rodinné a sourozenecké konstelace	46
3 Výchova	49
3.1 Výchova z historického hlediska	50
3.2 Výchovné styly a metody	57
3.3 Působení stylu jednotlivých výchov na budoucí vývoj osobnosti dítěte	63
4 Výzkumná část	68
4.1 Výzkumné problémy	68
4.2 Výzkumné předpoklady	68
4.3 Metody výzkumu	69
4.4 Místo šetření, charakteristika výzkumného vzorku	70

4.5 Výsledky dotazníkového šetření	72
4.6 Shrnutí výzkumného šetření.....	99
Závěr	102
Seznam použité literatury	103
Seznam internetových zdrojů	107
Seznam tabulek.....	109
Seznam grafů	111
Seznam příloh.....	112

Anotace

„Pouto, jež spojuje tvou skutečnou rodinu, není v krvi, ale ve vzájemné úctě a radosti vašich životů.“

(Richard Bach)

Úvod

S velkými politickými změnami v roce 1989 souvisí také značné změny ve vnímání a postojích společnosti ke všem oblastem života. Lidem se otevřely nové možnosti, jak nakládat se svým životem, změnila se hodnotová orientace lidí a založení rodiny v dnešní době rozhodně není na prvním místě. Lidé odkládají sňatky a porody dětí do vyššího věku. Plození dětí se stává jejich volbou a přestává být nevyhnutelností. Přesto podle výzkumů patří rodičovství stále v Evropě k všeobecně uznávaným cílům. Myslím si, že to poukazuje na odpovědný přístup mladé generace vůči svému i nenarozenému životu. Ve většině případů jsme si dnes před založením rodiny vědomi všech práv a povinností při výchově dětí, jsme si vědomi všech možných komplikací a následků. Hodnotíme svoji osobnost, ptáme se sami sebe, co můžeme novému člověku do života předat a poskytnout. S tím souvisí mnoho pochybností a představ a v praxi také mnoho zklamání.

Téma výchovy dítěte v rodině a vliv výchovy na budoucí utváření osobnosti dítěte jsem si vybrala nejen z profesního zájmu, ale také proto, že rodina ovlivňuje každého z nás. Každý je v rodině utvářen a ovlivňován ve všech stránkách osobnosti.

Každý den se z blízka setkávám v mateřské škole či azylovém domě pro děti s problémy, které dnešní rodina prožívá a řeší, každý den mám možnost výchovně ovlivňovat a pomáhat dětem, které se již samotným počtem staly součástí rodiny, a které snad nejintenzivněji prožívají případné krize rodiny. Děti, s kterými pracuji, jsou ve většině případů v předškolním věku a tak se podrobně budu zabývat právě tímto obdobím.

Myslím si, že rodina má rozhodující význam pro vývoj osobnosti, v oblasti tělesné, duševní i sociální. Dítě si do značné míry vytváří obraz světa podle toho, jak je mu realita interpretována a s jakými postoji je konfrontováno. Osvojuje si

základní návyky, dovednosti, strategie – základní vzorce chování, které později uplatňuje v dalších interpersonálních vztazích. Je zkrátka nepopiratelné, že rodinné prostředí je tím nejdůležitějším prvkem pro celý náš život. Pokud dítě nemá dostatek péče, lásky a pocitu bezpečí, může mít v budoucnu problémy při vytváření svého umístění v životě i při výběru své životní cesty.

Cílem teoretické části práce je přiblížit vývoj dítěte, rodiny a výchovy z historického hlediska a objasnit, jak může rodina a výchova ovlivnit budoucí osobnost dítěte. Samostatná kapitola je věnována důsledkům výchovných stylů v rodině na psychický vývoj dítěte. Součástí výzkumu je dotazník, který je v příloze č. 3 a je postaven na 16 otázkách, otevřených i uzavřených, které by měly ve výzkumné části poukázat na vliv zkušeností nynějších vychovatelů ze své původní rodiny na jejich nynější přístup k výchově svých potomků.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Dítě

Dítě je v současnosti především citovou investicí. Z čistě ekonomického hlediska je dítě investice velká a nevratná. Proto je pečlivě zvažována a proto se v rozvinutých zemích rodí dětí stále méně. V dobách, kdy o staré a nemocné nepečoval sociální stát, byly rodiny s mnoha dětmi nutností - tehdy se musely starat o své nemohoucí členy. Přežití bez této podpory bylo pro lidi jakkoli handicapované téměř nemožné. Dnes je v rozvinutých státech rodina s mnoha dětmi anomálií. Protože city představují velmi křehké pouto, stala se i rodina velmi křehkou institucí. V České republice přichází o jednoho z rodičů zhruba jedna čtvrtina dětí. Podle demografů přišlo rozvodem o kontakt s rodičem, většinou tedy otcem, v letech 1990-2000 přes 340 tisíc dětí (Český statistický úřad). Děti vyrůstajících v neúplných rodinách stále přibývá (v drtivé většině je v nich jediným pečovatelem matka), přibývá dětí vyrůstajících s nevlastními rodiči a zvyšuje se i počet tzv. sociálních sirotků, tedy dětí, které sice mají biologické rodiče, ale ti nejsou schopni nebo ochotni o dítě pečovat. Křehkost rodiny musejí soudobé státy kompenzovat právní ochranou dítěte a budováním systémů náhradní rodinné péče. Lze tedy říci, že změny v rodinném chování lidí v současné společnosti, k nimž došlo během 20. století, nejsou projevem všeobecného úpadku, i když je tak někteří komentátoři tohoto vývoje interpretují (Lhoták, 2008). Rodina je společenskou institucí a její podobu ovlivňují hodnoty dané společností. Neexistuje způsob, jak navrátit „staré zlaté časy“ soudržných rodin, které měly více dětí, nerozváděly se, staraly se o své staré a nemocné členy. Takový ideál nelze vzkřísit ve společnosti, kde si partnera k soužití vybírá každý sám, a pokud se dostane do těžkostí, na něž křehké rodiny nestačí, obrací se na stát. (Lovasová, 2006)

Když se ohlédneme do doby dávno minulé, je samozřejmé, že dnešní postavení dítěte ve společnosti je odlišné od jeho pozice např. ve středověku (Kohout, 2002). V původních společnostech byla velikost populace dána především jejími možnostmi opatřit si potravu. Charakteristická byla přirozená, tedy ničím neregulovaná plodnost, kompenzovaná vysokou úmrtností způsobenou častými

válkami a epidemiemi. Vysoká porodnost byla současně podporována i společenským myšlením, kulturou, náboženstvím a mimo jiné také ekonomicky. Jestliže si většina obyvatel opatřovala obživu zemědělstvím, bylo každé dítě pomocnou silou a napomáhalo tak k lepšímu přežití rodiny. V agrárních společnostech byl tedy užitek z každého dítěte mnohem vyšší než náklady na něj. Je nutné si uvědomit, že vysoká plodnost souvisela také s faktem, že značná část dětí se dospělosti ani nedožila. V moderních společnostech dochází ke zlepšování životní úrovně, tedy i úmrtnostních poměrů a náboženství, zvyky, tradice mají na život a rozhodování lidí mnohem menší vliv. V 18. století pod vlivem osvícenství dochází k přehodnocení role dítěte. Některé původně rodinné funkce přebírají specializované instituce a v situaci, kdy je dětská práce zakázána a zavedena povinná školní docházka, stává se výchova dětí nákladnou a méně výhodnou než dříve. Hodnota dítěte se snižuje. Zpočátku byla vysoká porodnost i úmrtnost, v druhé fázi dochází k velkému zlepšení úmrtnostních poměrů a tím k rapidnímu početnímu růstu populace. Nakonec klesá i porodnost, populační přírůstek je malý, neboť porodnost i úmrtnost jsou na nízké úrovni. (Kohout, 2002)

Po 1. a 2. světové válce docházelo k postupnému snižování věku v době prvního sňatku, 60. léta jsou obdobím baby boomu, velkých sociálních změn a celkově se mění náhled na partnerské vztahy jako takové, především v souvislosti s problematikou rovnoprávnosti žen. Jakmile mají lidé k dispozici i řadu účinných antikoncepčních metod, jsou legalizovány potraty, sterilizace, je umožněno definitivní oddělení sexu od početí. Díky antikoncepci a variantě umělého přerušování těhotenství mají ženy možnost, svobodně se rozhodnout a naplánovat, zda, kdy a kolik dětí budou mít. (Lovasová, 2006)

1.1 Dítě a jeho postavení ve společnosti z historického hlediska

Postavení dítěte ve společnosti procházelo dlouhým vývojem. Následující kapitola se bude zabývat dítětem v historickém kontextu.

Pravěk

Z doby pravěku se nedochovaly žádné dokumenty, dle kterých by bylo možné poznat způsob života dětí. Vychází se tedy z pozorování doposud existujících primitivních kmenů. Charakterem přístupu k dítěti je jednotná výchova všech členů. Děti se od útlého věku podílely na práci dospělých. Napovídají tomu i archeologické vykopávky – hračky většinou představovali zmenšeniny pracovních nástrojů. Posláním rodiny je hlavně zabezpečení reprodukce a dítě je vnímáno jen jako pokračovatel rodu. První diferenciací, která se odrazila do výchovy, vyplývala až z dělby práce mezi mužem a ženou. (Šmelová, 2004)

Starověk

Ve starověku se začíná společnost sociálně diferencovat, cíle výchovy u dětí jsou jiné u vládnoucí vrstvy – rozvoj tělesné a duševní stránky a jiné pro nesvobodné – vedení k absolutní oddanosti a poslušnosti vůči svým pánům, účast při práci rodičů (Kohout, 2002). Přístup k dětem vycházel z náboženských představ, které byly často vůči dětem kruté. Děti byly často usmrcovány jako oběti božstvu. Vzpomeňme, že v antice bylo dítě bezprávným subjektem (např. ve Spartě sloužila Taygetska skála k tomu, aby z ní byly shazovány nechtěné či nemocné děti). Římské právo – Numa Pompilius (716 - 673 př. n. l.) obsahovalo i Královský zákon Lex regia, který se připisuje římskému králi Noma Pompiliovi. Jedním z ustanovení tohoto zákona bylo, že žádná těhotná žena nesmí být pochována, pokud nebyl plod z jejího těla vyňat. Moc otce, které synové a dcery podléhali ve starověkém Římě, se nazývala patria potestas a zahrnovala v sobě nejen právo otce nad životem a smrtí svých dětí, ale i právo nepřijmout po narození dítě do rodiny a právo prodeje dětí. Dítě nemělo zajištěno ani právo na péči ani na život jako takový. V roce 313 byl v římském impériu vydán Edikt milánský, jímž bylo uznáno

křesťanství státním náboženstvím. Jeho vydáním končí dlouhé období, kdy se otec mohl při výkonu rodičovského práva dopustit vůči svému dítěti prakticky čehokoliv, tedy např. i vraždy. (Kohout, 2002)

Středověk

Díky působení křesťanství se na přelomu starověku a středověku začalo na dítě pohlížet jako na osobnost, která má před Bohem i před lidmi stejná práva. V klášterech se zřizovaly útulky pro odložené děti. První doložený nalezinec byl vybudován v Cařihradě v roce 335. Útulky však nebyly zřizovány ve snaze pečovat o nechtěné děti či zamezit případům jejich zabíjení. Motivem pro jejich zřizování byla očista duší matek a otců odložených dětí, neboť pokud by své novorozené dítě zavraždili, dopustili by se hříchu. Aby se zajistila anonymita rodičů, kteří odkládali své novorozené děti do klášterů, byla vytvořena otáčedla, tzv. torna. Torna byla zabudována do vrat nebo zdí útluků tak, aby rodiče mohli vložit dítě do torna i tajně a to se tak otočením tohoto zařízení dostalo do bezpečí. První torno nechal zřídit papež Inocenc III. v roce 1198 v nemocnici Sv. Ducha v Římě (Špeciánová, 2007).

Po celý středověk i novověk jsou práva novorozených dětí podobná těm, která jsou dnes přiznána nasciturovi (dítěti počatému, avšak nenarozenému). V praxi však i přes hlásání rovnocennosti všech lidí, dochází přibližně od 13. st. ke zhoršení postavení ženy a dětí. Muž byl svrchovanou autoritou a dítě se muselo absolutně podřídit vůli otce. Ženské pohlaví bylo silně podceňováno. Děti byly vedeny k naprosté pokoře a poslušnosti, bez ohledu na rozvoj samostatného uvažování. Dalo by se souhlasit s názorem, že středověk neměl žádný smysl pro dětství. Dítě bylo vnímáno jako malý dospělý. (Špeciánová 2007)

Novověk

Novověk, tedy od 16. století se pohled na dětství a rodinu mění. Zlepšuje se její hmotné zajištění, děti již bývají v rodinách láskyplně vychovávány. Osvícenství přináší řadu pokrokových myšlenek ve prospěch dítěte a jeho dětství. Vzdělávání a výchova dětí nabývaly na významu, dětství se začalo chápat jako specifická vývojová fáze. Děti se stávají již cíleným zájmem a snaha proniknout a pochopit problematiku dětské osobnosti se promítá do zájmu dospělých. V této době se také setkáváme s prvními významnými pedagogickými osobnostmi, které významně přispěly k pochopení a osvětlení dětského myšlení a zájmů. Mezi nejvýznamnější v naší zemi patří J. A. Komenský (1592-1670). V této době však zároveň vzrůstá počet nemanželských a odložených dětí. Na tuto skutečnost reagoval i Napoleonův Code civile z roku 1804, kterým se nařizovalo v každém departementu zřídit dětský útulek s tornem (Špeciánová, 2007).

S rozvojem industriální společnosti, počátkem 19. st. dochází k hromadnému zneužívání dětí k dětské práci (děti manuálně pracují v továrnách, v dolech). Výchova těchto dětí byla značně zanedbávána, s tím souvisel i špatný zdravotní stav dětí a vysoká úmrtnost. Jako reakce na tento jev jsou vydány zákony omezující dětskou práci v podzemí, práci přesahující určité časové limity během dne a též práci dětí do určitého věku.

Až koncem 19. století je výdělečná práce dětí do 15 let zakázána. Na ochranu dětských práv byla v 19. století ve Velké Británii založena organizace NSPCC (National Society for the Prevention of Cruelty to Children), která na tomto poli působí dodnes (Špeciánová, 2007). V řadě vyspělých zemí se dítě a rané dětství stává předmětem zájmu a výzkumu, nové poznatky vedou k hlubšímu pochopení dětské osobnosti. Objevuje se tendence dítěti zajistit podmínky pro zdravý vývoj ve všech oblastech, tedy bio-psycho-sociální.

1.2 Bio-psycho-sociální potřeby v dětském věku, vývojová psychologie dítěte

Aby byl dítěti zajištěn po všech stránkách optimální vývoj, musí být rodina schopna uspokojit jeho základní potřeby.

K jednomu z nejznámějších modelů lidských potřeb, který se vztahuje na každého z nás, tedy i na dítě, je model A. Maslowa. Maslow uspořádal potřeby do pyramidy, kde jsou hodnoty hierarchicky seřazeny. Základnou je potřeba fyziologická, čímž se rozumí řádná výživa, vyměšování, kyslík, spánek, dostatek tepla, apod. Nad touto potřebou je potřeba bezpečí, což je potřeba jistoty a stálosti, řádu a pravidel, apod. Třetí v pyramidě se nachází potřeba sounáležitosti, což je potřeba někam patřit, dostávat a dávat lásku, náklonnost, apod. Vrcholem pyramidy je potřeba seberealizace, což je důležité k sebenaplnění. (Šmelová, 2004)

Dítě prochází od svého narození neustálým vývojem a tak se jeho potřeby mění dle vývojového období.

Proto se blíže seznámíme s modelem potřeb dítěte podle Dunovského aj. (1999):

Základní potřeby dítěte:

1. biologické
2. psychické
3. sociální
4. vývojové

Biologické potřeby zahrnují zejména zajištění podmínek pro fungování metabolismu řádnou výživu, dostatek tepla, čistotu, ochranu před škodlivými vlivy prostředí, apod. Jakmile jsou uspokojeny tyto biologické potřeby, přicházejí ke slovu potřeby psychické. Uspokojování psychických potřeb vede k rozvoji dítěte v oblasti intelektu, citů, vůle, chování, interakce s okolím, chápání sebe sama i ostatních i uznávání společenských hodnot.

Mezi psychické potřeby řadíme:

- **potřebu náležitého přívodu podnětů** – jedná se o celkovou stimulaci, poskytování dítěti množství kvalitních podnětů, podporování zvědavosti
- **potřeba smysluplnosti světa** – dítě je konfrontováno s velkým množstvím podnětů, které dítě musí postupně zpracovat a dát jim řád a smysl. Pro zdravý vývoj je důležitá stálost pečujících osob i jejich vyrovnané chování.
- **potřeba jistoty** - je uspokojována citovými vztahy a to zejména dítě-dospělý.
- **vědomí vlastní identity** – dítě si vytváří představu samo o sobě na základě toho, jak je vnímáno svým okolím, což má vliv na formování jeho sebevědomí
- **potřeba otevřené budoucnosti** – životní perspektivy, dává lidskému životu časové rozpětí a podněcuje a udržuje v člověku jeho životní aktivitu. Jde o dimenzi naděje – beznadějnost.

(Matějček, Langmeier, 1986)

S těmito psychickými potřebami velice úzce souvisí také potřeby sociální. Vzhledem k tomu, že se potřeby psychické a sociální do určité míry překrývají, někdy se tyto dvě kategorie slučují a označují se jako potřeby psychosociální. Jedním z důležitých procesů je socializace, která je procesem celoživotním. Rodina se tak stává pro dítě tím nejzákladnějším a nejvýznamnějším prostředím pro socializace. Měla by dítěti dávat pocit bezpečí a lásku, zabezpečovat rozvoj schopností dítěte, být oporou při řešení problémů a překonávání překážek. Rodina by dítě zkrátka měla přijímat takové jaké je a být mu vždy nápomocna.

Vývojové potřeby zahrnují motivaci a následné činnosti, kterými se dítě rozvíjí. Tyto potřeby přicházejí na řadu ale až po řádném uspokojení potřeb předešlých. Charakter potřeb se samozřejmě mění v závislosti na stupni vývoje dítěte.

Vývojová psychologie dítěte

Obecné vývojové charakteristiky bio-psycho-sociálního vývoje dítěte dávají rámeček, který je vhodné respektovat. Každá vývojová etapa se vyznačuje určitými typickými změnami, ale k vývoji dítěte též patří výrazné individuální rozdělení, která pak specifikuje vývoj každého z nás. Z toho plyne, že v každém období je třeba zohledňovat specifika a dítěti poskytnout vhodnou stimulaci pro jeho rozvoj.

Je potřeba mít na paměti, že každé dítě je neopakovatelnou individualitou a každé jeho vývojové období sebou přináší jak pozitiva, tak negativa. Dospělí by se měli snažit vnímat především pozitiva a důsledky negativních věcí zmírňovat. Vývoj dítěte je ovlivňován mnoha faktory, zejména pak biologickými podmínkami, jako jsou dědičnost, vývoj pohybu, pohlavní dospívání, apod., dále pak sociálními podmínkami, což jsou například požadavky na vzdělání, povolání v dané rodině či společnosti a v neposlední řadě psychologické podmínky, které zahrnují formování cílů, aspirace, hodnotová orientace, sebehodnocení.

Charakteristické chování dítěte v určitém období je pouze předpokladem k rozvoji určitých projevů, které je nutné podpořit učením. Neznamena, že se tak musí v tomto období chovat každé dítě. Důležitost je spíše v tomto případě kladena na posloupnost etap v pořadí, v jakém po sobě následují. Celkový vývoj až do dospělosti je neustálým zvyšováním osobní autonomie.

Charakteristiky období dětství:

Periodizace psychického vývoje podle V. Příhody (1974, s. 13):

I. Rozvoj antenatální :

- a) zárodečné a embryonální od 0 do 3 lunárních měsíců
- b) fetální období od 4 do 7 měsíce
- c) prenatalní období v užším slova smyslu od 8 do 10 měsíce

II. První dětství:

1. Období nemluvněte,

- a) natální období od 0 do 10 dnů
- b) novorozenecké od 10 do 60 dnů
- c) kojenecké od 2 do 12 měsíců

2. Věk batolete mladšího od 1 do 2 let a staršího od 2 do 3 let

III. Druhé dětství:

1. předškolní do počátku trvalého chrupu od 3 do 6 let
2. prepubescence od 6 do 11 let

V příloze č. 1 uvádíme pro doplnění vývojová stádia podle E. H. Eriksona a vývojová stádia kognitivního vývoje podle J. Piageta neboli stádia vývoje intelektu.

Je třeba si uvědomit, že potřeba uspokojování psycho-sociálních potřeb nezačíná až okamžikem narození, ale měla by, jak uvádí Vašutová (2005), probíhat již v prenatalním období, které začíná početím a končí narozením dítěte, trvá tedy 9 kalendářních měsíců. Mnoho psychologických výzkumů potvrzuje, že postoj rodičů k těhotenství a budoucí rodičovské roli, má díky interakci matky s plodem vliv na budoucí vývoj mentálních funkcí dítěte, temperamentových vlastností, apod. Komunikace mezi matkou a plodem můžeme rozdělit na fyziologickou, smyslovou nebo emocionální. Veškerá tato komunikace napomáhá k hlubokému vztahu mezi matkou a plodem. Tento vztah následně usnadňuje matce porozumět potřebám dítěte. Přijetí dítěte nejbližším sociálním prostředím je jedním z hlavních faktorů

pro správný budoucí vývoj dítěte. Proto by se vědomá příprava na rodičovství neměla v žádném případě podceňovat. (Vašutová 2005)

Stručná obecná charakteristika jednotlivých vývojových období:

(Čížková a kol., 2005)

➤ **Prenatální období** - vývoj jedince od oplození vajíčka až po narození dítěte, trvá 9 kalendářních měsíců (40 týdnů)

1. období blastémové - fáze oplodnění, uhnízdění, vytvoření tří zárodečných listů – ektoderm, entoderm, mezoderm, trvá od prvního srdečního ozvy do konce 3. týdne
2. období embryonální - od 4. týdne do konce 4. měsíce probíhá vytváření základů jednotlivých orgánů
3. období fetální - začíná koncem 5. měsíce a končí porodem, období zrání orgánů, dítě se cíleně pohybuje, lze rozlišit pohlaví

➤ **Novorozené období** - od porodu, 6 týdnů.

Je to období adaptace. Hmotnost 3000 - 4000 g, délka 48-52 cm, velká potřeba spánku 20-22 hodin za den.

Reflexy: potravově - plazivý, polykací, sací, orgánový - vypouštění moči, vytlačování stolice, obranný - reflex svobody.

Morův reflex - podtrhnutí podložky, na které dítě leží, vyvolá rozhození horních končetin a rozevření pěstí.

Vývoj motoriky je směrově cefalokaudální- od hlavy ke kostrči, nejprve pohyby očí, úst. První pohyby jsou pomalé, nahodilé, celkové a komplexní. Je možné zaregistrovat tonicko-šijový reflex-poloha šermíře a uchopovací reflex-pokud vložíme do dlaně novorozence prst, podobná reakce i na chodidle.

Zrakové vnímání je nejlepší ze vzdálenosti 25-30 cm.

Sluchové vnímání – novorozenec je schopen rozlišit zvuk lidského hlasu, na silné zvukové podněty reaguje trhnutím celého těla.

Chuťové a čichové vnímání - preferovaná chuť je sladká, stejně jako vůně. Poznává chuť a vůni mateřského mléka vlastní matky.

Emoční vývoj - libost X nelibost, příjemné podněty-těličko uvolněné, klid, hrdelní zvuky, nepříjemné- křečovitě sevření, zavírání očí, pěstí, křik, apod.

Socializace - kontakt matky a dítěte je klíčový, dítě nezahrnuje víc než dvě osoby (dyadická interakce) dítěti se musí trvale věnovat jedna osoba.

➤ **Kojenecké období** - od konce 6. týdne do jednoho roku, rychlý růst do délky a zvyšování hmotnosti, nejintenzivnější časový úsek. Matějček nazývá toto období „univerzita dětského věku“.

Vývoj hrubé motoriky - 3. měsíc pase koníčky, v poloze na znak leží v symetrické poloze, 6. měsíc - spontánně se přitahuje do sedu, převrací se aktivně z břicha na záda, 6.- 9. měsíc začíná se stavět na dlaně a kolena, příprava na lezení, 9. měsíc leze po čtyřech, pokouší se posadit, osamostatnit, staví se s oporou, 12. měsíc - chodí za ruce, kolem nábytku

Jemná motorika - 3. měsíc - příprava na aktivní úchop, dlaně většinou otevřené, 3.- 6. měsíc - pohybuje spontánně rukama, náhodně uchopuje jedna druhou, 6. měsíc - uchopuje hrabavým, dlaňovým úchopem, čtyřmi prsty bez palce, 9. měsíc - začíná zapojovat i palec, klešťový úchop, 12. měsíc - manipuluje s předměty, kostkami.

Vývoj řeči - 3. měsíc - brouká dlouhé samohlásky, 6. měsíc - tvoří některé souhlásky, začíná zcela záměrně hlasovými projevy vyvolávat účinky v okolí, 6.-9. měsíc - významné období, potřeba zvýšeného množství kontaktů, oslovení, příznivého rodinného klimatu, 9. měsíc - rozumí jednoduchým výrazům, udělej paci paci, berany duc, apod.

➤ **Období batolete** - 2-3 rok života, dítě se učí osobní hygieně a sebeobsluze, učí se ovládat své tělo, udržet rovnováhu, napodobuje dospělé. Ve druhém roce vzrůstá zrakově pohybová souhra, hry s kostkami, korálky, puzzle. Upřednostňuje stále dotykový kontakt, velký význam má i zrak a sluch, rozlišování barev, tvarů, pachů, tvrdosti. Paměť je mimovolní, neúmyslná, uchovává si zážitky pro něj důležité, pozitivní. Pozornost je ovlivněna aktuálním stavem dítěte, podle výzkumů v průměru 19 minut.

➤ **Období předškolního věku** - má dvě rozmezí, která jsou dána novým sociálním zařazením dítěte - první je 3. - 4. rokem - nástup do MŠ, druhým je dovršení 6. roku - nástup do ZŠ.

Mění se tělesná konstituce dítěte, typická baculatost se mění ve štíhlost. Mluvíme o období vytáhlosti, pokračuje osifikace zápěstních kůstek- rozvoj jemné motoriky.

Hrubá motorika se zdokonaluje, pohyby rukou a nohou jsou na počátku ještě málo koordinované, postupně se chůze automatizuje, stejně jako běhání, skákání, pohyb po nerovném terénu. Ke konci období dítě zvládá i činnosti náročné na koordinaci- jízda na koloběžce, na kole, na bruslích, apod.

Jemná motorika umožňuje dítěti manipulaci s tužkou, nůžkami, příborem, házet a chytat míč. Po čtvrtém roce se vyhraňuje převaha jedné hemisféry, dominance jedné ruky je podmíněna převahou jedné hemisféry nad druhou. Pokud je činnost hemisfér stejná, hovoříme o ambidextrii.

Vývoj poznávacích procesů (Vágnerová, 2000)

Vnímání u dítěte předškolního věku je především synkretické (celistvé). Dítě vnímá především předměty, které ho upoutaly nebo se vážou na činnost. V tomto období je dítě schopno začít rozlišovat doplňkové barvy. Sluchově je schopno analyzovat zvuky jako např. zpěv ptáků, auta, apod. Zdokonaluje se vnímání chuťové a čichové, a velmi významným zdrojem zážitků je hmat.

Paměť převládá konkrétnost a mimovolnost, první projevy úmyslné paměti se objevují koncem předškolního věku. Stále převládá paměť mechanická, ale rozvíjí se už i paměť logická.

Pozornost je zpočátku nestálá a přelétavá. Vytváří se začátky pozornosti úmyslné a dítě se začíná soustřeďovat lépe.

Představivost intenzivně rozvíjí fantazijní představy a uplatňuje se v námětových hrách, pomocí nichž si děti vysvětlují realitu. Někdy jsou představy tak živé a opravdové, že je dítě často nedokáže neodlišit od reality.

V myšlení dítě opouští fázi předpojmového myšlení, které Piaget nazývá názorné, intuitivní. Dítě uvažuje v celostních pojmech, neustále se zaměřuje na to, co vidělo a co u toho prožilo. Myšlení je stále egocentrické. Dítě má potíže s uvědomováním si a respektováním názorů druhého. Třídí předměty podle jednoho rysu, dokáže vyvozovat závěry, ale tyto úsudky jsou závislé na názornosti, neboť dítě ještě nechápe určitá pravidla a operace. Není schopno v tomto věku zaměřit svoji pozornost na více než jeden aspekt situace současně. Rozvíjí se pojmové myšlení, dítě už začíná používat prvky analýzy, syntézy a srovnávání. Na počátku období dítě dokáže identifikovat jednotlivé druhy věcí (jablko, třešeň, míč, panenka), ale nechápe vztahy mezi nimi, které je spojují. Prudký rozvoj pojmové činnosti začíná mezi 4. až 6. rokem, kdy začíná dítě chápat, že některé předměty můžeme pojmenovat společným názvem - nábytek, hračky, stromy. To vše se odráží i ve slovní zásobě a v rozvoji řeči. Dítě se ptá po příčině, proč?

V předškolním věku si osvojí 2000 až 2500 nových výrazů, v 6 letech 3000 - 4000. Řeč zaostává za myšlením - začátek předškolního období, dítě dovede úspěšně vykonat nějakou činnost, nedokáže ji však pojmenovat. Typické pro druhou polovinu předškolního věku je, že řeč předbíhá myšlení, dítě si samo vymýšlí slova pro neznámé věci a situace.

Emocionální a sociální vývoj je zdrojem citových zážitků na konkrétní činnost. Rozvíjí se smysl pro humor. Dítě začíná být schopno ovládnout vztek či zlost, kterou dříve používalo zejména při neúspěchu. Kolem 4. roku převládá strach z neznámého prostředí, z cizích lidí, který ale pomalu ustupuje. Starší předškolák má obavy z fantastických bytostí, ze smrti, války, z nemoci. Z vyšších citů se rozvíjejí sociální, intelektuální, estetické a etické. Sociální vztahy k dospělým z počátku dominují, ale dítě si začíná utvářet citový vztah i k vrstevníkům a k sobě samému, tzv. sebecit. Hlavní a velice důležitou činností je i v tomto období hra.

1.3 Možné následky neuspokojování psycho - sociálních potřeb

Havlíková (2006, s. 27) definuje potřeby takto: „Potřeba je nárokem jednotlivce vůči prostředí. Potřebou je člověk motivován. Potřeby nám pomáhají udržet základní životní funkce a žít plnohodnotný život. Neuspokojování potřeb (nebo některé potřeby) vede k omezení nebo narušení výměny hodnot – jakýchkoli – což má za následek negativní citový prožitek, kterému říkáme frustrace.“

Jak také uvádí Průcha, Walterová a Mareš (1998), dlouhodobé neuspokojování psychických potřeb může vést k psychické deprivaci, která se projevuje citovou a intelektovou nevyspělostí, nerovnoměrným vývojem jedince a poruchami chování.

Je tedy zřejmé, že neuspokojování základních psychických potřeb je hlavní příčinou psychické deprivace. Matějček, Langmeier (1986, s 55) definuje psychickou deprivaci takto: „Psychická deprivace je psychický stav, který lze definovat jako psychický stav vzniklý nedostatečným uspokojením základních psychických potřeb člověka.“

Langmaier in Matějček (2008, s 37) uvádí čtyři základní okruhy psychických potřeb pro dětský věk:

1. Potřeba stimulace (potřeba dostatečného množství podnětů)

Záleží na množství, kvalitě a proměnlivosti podnětů. Přiměřené množství podnětů dává impuls k rozvoji určitých psychických procesů či vlastností (jakoby „naprogramovává“ nervovou soustavu na určité zatížení). Negativní vliv může mít nedostatek, ale i nadbytek nebo nepřiměřená kvalita podnětů. Důležitá vývojová fáze v přijímání podnětů je do jednoho roku života dítěte.

- **PODNĚTOVÁ DEPRIVACE** – může být dána nedostatky v působení rodiny nebo neschopností dětského organismu podněty přijímat (děti se smyslovými vadami).
- **KOMPENZACE** neuspokojení této potřeby: autostimulace (cucání palce, kývání a jiné automatizmy).

2. Potřeba adekvátního učení (potřeba řádu a pravidel)

Můžeme říct, že se jedná o potřebu určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech, tj. „smysluplného světa“. Souvisí s potřebou stimulace a projevuje se tendencí porozumět komplexu podnětů jako nějaké smysluplné struktuře. Je třeba, aby podněty měly určitý řád a smysl. Dítě v prostředí musí nalézat stále stejné podněty, které respektují určitá pravidla. Dítě se tak učí a postupně chápe i složitější vazby. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly chaotické a nezpracovatelné, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Jde tedy o základní podmínky pro jakékoli učení.

- **KOGNITIVNÍ DEPRIVACE** – strádání v oblasti stimulace rozvoje poznávacích procesů a adekvátních zkušeností.
- **KOMPENZACE** neuspokojení této potřeby: únik ze situace, které dítě nerozumí; negativismus.

3. Potřeba specifického sociálního objektu (citového vztahu)

Potřeba specifického sociálního objektu je podmínkou vzniku blízkého, až symbiotického citového vztahu, uspokojujícího potřebu jistoty a bezpečí. Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů, tj. zejména k osobě matky a k osobám dalších primárních vychovatelů.

Uspokojování této potřeby přináší dítěti pocit životní jistoty. Potřeba životní jistoty zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje cílevědomou aktivitu poznávací, společenskou a pracovní.

- **CITOVÁ DEPRIVACE** – chybění vztahu s mateřskou osobou a z toho vyplývající nedostatek jistoty a bezpečí.
- **KOMPENZACE** neuspokojení této potřeby: změna objektu (specifickým sociálním objektem není matka, ale např. sourozenec), substituce (citově deprivované děti se zaměřují na jídlo, hromadění věcí atd.), rezignace (dítě nemá o intimní vztah zájem)

4. Potřeba identity (seberealizace)

Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty, z jejíhož uspokojení vychází zdravé uvědomění vlastní identity. To je pak dále podmínkou pro osvojení užitečných společenských rolí a hodnotných cílů životního snažení.

Pojem vlastního "já" napomáhá k pozitivnímu přijetí sebe sama a své společenské hodnoty a zároveň umožňuje budování zdravého sebevědomí. Patříčná sebeúcta je podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti.

- **SOCIÁLNÍ DEPRIVACE** – strádání v oblasti adekvátní stimulace socializačního vývoje, především v závislosti na nevhodném chování rodičů nebo jeho chybění.
- **KOMPENZACE** neuspokojení této potřeby: náhradní uspokojování tam, kde je to dosažitelné př. v partě.

Projevy psychické deprivace:

Langmeier, Balcar, Špitz, (2000, s. 301, 302) o psychické deprivaci uvádí: „Psychická deprivace (podle mezinárodní konvence dnes označována jako emoční zanedbanost) se týká spíše hlubších složek osobnosti – především rozvojem poznávacích a emočních funkcí. U některých deprivovaných dětí je nejvýraznější jejich celkové psychomotorické opoždění v útlém věku, zejména retardace vývoje řeči a sociálních dovedností. Jiné nemusejí být v tomto směru výrazně, ale vykazují ve svých emočních projevech a ve svých vztazích k lidem odchylky od chování dětí v příznivějším sociálním prostředí.“

Vágnerová k tomu dodává (1996, s. 28) „psychická deprivace může vést až k narušení vývoje osobnosti dítěte, projevuje se např. nerovnoměrným opožděním, nedostatečným rozvojem řeči, nápadností ve struktuře inteligence a neschopností ji adekvátně prakticky využívat. Deprivované děti se mohou jevit jako mentálně postižené, nedovedou samostatně pracovat, jsou často apatické. V emoční sféře bývá výrazná citová plochost, nejistota a nedůvěřivost. V sociální oblasti se stává problémem povrchnost a malá diferencovanost ve vztahu k lidem, ale na druhé straně dost často akcentovaná potřeba sociálního vztahu. Nedůvěra a nejistota ve vztazích k jiným se odráží i v sebepojetí.“

Ukazatele deprivace:

➤ Řeč

Koluchová považuje řeč za velmi citlivého ukazatele deprivace poškození. Uvádí (Koluchová, 1987, s. 19): „Řeč deprivovaných dětí je jiná, kvalitativně odlišná, hlavně ovšem v období útlého a předškolního věku. Pro komunikaci s ním nemůžeme užít stejného způsobu řeči jako s mladším dítětem, vyrůstajícím v dobré rodině. Laskavý hlasový projev někdy stačí k navázání kontaktu, dítě však nezná zdvořilost, mazlivá a emotivní slůvka. Řeč výrazně deprivovaných dětí nemá v plné míře komunikativní charakter, pro děti týrané a izolované je signálem hrožícího nebezpečí.“

Příčinou podle Vágnerové (Vágnerová, 1996, s. 17) je nedostatečná řečová stimulace. K řeči uvádí: „Slovní zásoba takových dětí bývá i později chudá, děti např. neumí dobře používat osobních zájmen, nesprávná bývá skladba řeči. Zjevná je i malá spontaneita řečového projevu. Změny tohoto charakteru se projevují také nedostatečností v sociálním užití řeči, tj. komunikaci.“

➤ **Rozumové schopnosti**

Pro deprimované děti je typická nižší využitelnost mentálních zkušeností. Rozumové schopnosti se liší z kvalitativního hlediska, nemají schopnost učení z předešlých zkušeností. Úroveň neverbálních schopností je u těchto dětí lepší než jejich verbální schopnosti. Rozdíl mezi verbální a neverbální komunikací je tedy patrný. Vzhledem k tomu, že tyto děti nedovedou pracovat samostatně, neudrží pozornost, neumí své schopnosti využít v plné míře, mívají ve škole většinou horší prospěch, který nemusí korespondovat s jejich nadáním. S tím také souvisí sebehodnocení vlastního výkonu, které je narušeno. Příčinou může být neocenení rodinou a nejbližším sociálním okolím.

➤ **Socializace**

Mezilidské vztahy deprivovaných dětí bývají primitivní, nediferencované a povrchní. Tyto děti mají omezenější a méně adekvátní zkušenost v sociální oblasti, takže role, do kterých vstupují, nejsou adekvátně zvládnuty.

Jak uvádí Langmeier, Balcar, Špitz, 2000, (s. 301 – 302) : „Například některé děti se sice s lidmi přáteli snadno a rády, ale jejich vztahy jsou povrchní a přelétavé, jiné jsou žárlivé, vynucují si pozornost a projevy náklonnosti různými provokacemi a jsou agresivní vůči druhým dětem, další jsou pasivní a spíše uzavřené do svého světa, bez zájmu o lidské vztahy. Nežádka si některé děti hledají náhradu za neuspokojivé vztahy k lidem přehnaným zájmem o vlastnictví spousty věcí, hromadí hračky, jídlo; v pozdějším věku závislost na lidech nahrazují závislostí na alkoholu, drogách nebo sexuálních aktivitách. V dospívání a v dospělosti pak ovšem selhávají nejnápadněji tam, kde se vyžadují trvalé a uspokojivé mezilidské

vztahy – v přátelství, v manželství, v rodičovství, ale často i v pracovním kolektivu.“

➤ **City**

Deprivované děti bývají citově ploché, s povrchními a nediferencovanými vztahy k lidem, egocentrické, nedůvěřivé a někdy i hostinní a agresivní. Převládá u nich apatie a mrzutá nálada. Mívají nízkou frustrační toleranci. Často reagují impulzivně, afektivním výbuchem.

Nedostatek pozitivních citových zkušeností a bezpečného vztahu s matkou je příčinou poruch emocionality.

Strádání v citové oblasti děti potřebují kompenzovat. Dle této kompenzace můžeme rozlišit několik typů dětské osobnosti s převahou různého stylu obrany:

- 1. Typ selektivně adaptabilní** – má dobré dispozice – v určitém prostředí (př. ústavním zařízení) je schopen své základní psychické potřeby uspokojit. Ovšem v novém prostředí se adaptovat nedokáže.
- 2. Typ pasivně apatický** – má nižší dispozice, rezignuje, vývojové opoždění se spíše prohlubuje.
- 3. Typy s akcentovanou potřebou sociálního kontaktu a emocionálního vztahu:**
  - a) Typ sociálně hyperaktivní – dominuje sociální kontakt a citová vazba, tak zdůrazněná, že si nevybírám objekt – tyto děti navazují kontakt s kýmkoliv, bez zábran a zcela nediferencovaně. Dítě nerozlišuje osoby na známé a neznámé.
  - b) Typ sociálně provokující – cíl je totožný s předchozím typem k jejich dosažení ale používá méně únosné strategie – snaží se získat sociální kontakt agresivně, nepříjemnými způsoby.
- 4. Typ s převahou náhradního uspokojení** – např. přejídáním, hromaděním věcí apod. Chybí mu sociální zájem, vývoj jako by se zastavil v raném kojeneckém věku, kdy děti ještě nerozlišují živé bytosti od neživých objektů.

➤ **Sebepojetí**

Deprivované děti mají nižší sebedůvěru a jsou nespokojené s vlastním statutem. Jejich sebehodnocení bývá neadekvátní, s nerealistickými představami i negativním nábojem.

➤ **Psychomotorický vývoj**

Opoždění jemné motoriky přetrvává až do začátků školní docházky.

Důsledky psychické deprivace

Jak uvádí Vágnerová (1996, s. 13), následky psychické deprivace závisí na interakci dvou základních skupin faktorů:

1. Zevní podmínky deprivace - charakter vlivu prostředí a délka jeho trvání

- a) Izolace – dítě vyrůstá mimo společnost, vyrůstající v patologické rodině, která omezuje veškerou psychosociální stimulaci.
- b) Separace – je méně závažná varianta. Nejvíce negativně působí mezi 6. měsícem až 3. rokem věku dítěte. Je to situace, při níž dochází k přerušení specifického vztahu mezi dítětem a jeho sociálním prostředím, jestliže je předčasně a náhle odloučeno od osob, které pro ně představují oporu a zdroj citového uspokojení (hospitalizace, smrt rodičů, apod.).

Separční úzkost je komplex změn chování a prožívání, kterým dítě na separaci reaguje, projevuje se ve třech fázích:

- fáze protestu – dítě je neklidné, zmítá se, křičí, pláče a volá matku.
- fáze zoufalství – ztráta naděje, že se matka vrátí, reaguje smutkem, apatií a ztrátou zájmu o cokoli.
- fáze odpoutání – dítě zapomíná na minulý vztah a je schopné se citově fixovat na náhradní osobu (na člověka, který se o něj stará).

Někdy děti reagují stagnací vývoje nebo vývojovým regresem (vrátí se na nižší vývojový stupeň).

- c) Umístění v ústavním prostředí – separace od běžného prostředí, nedostatek přiměřených podnětů, citové ochuzení, apod.

d) Nedostatky ve funkci rodiny – strádání se může projevit v různém směru, např. v nedostatečné stimulaci a výchovném zanedbávání nebo citové chladnosti, nezájmu a odmítání dítěte.

2. Vnitřní podmínky deprivace - tzn. organismus dítěte, jeho vývojová úroveň, vrozené dispozice a zkušenost.

a) Věk dítěte a stupeň jeho vývoje – jakákoliv deprivace nejzávažněji postihuje psychický vývoj nejmladších dětí.

b) Pohlaví – zranitelnější jsou spíše chlapci než dívky.

c) Tělesný a psychický stav – postižení snižuje schopnost přijímat určité druhy podnětů, přestože by byly k dispozici. (např. zrakové postižení vede k podnětové deprivaci.)

Možnosti nápravy deprivace

Dlouho přetrvával názor o nemožnosti nápravy psychické deprivace. Vyplývalo to do značné míry z té okolnosti, že děti odňaté z ohrožujícího a deprivujícího prostředí rodiny zůstávaly trvale v ústavní výchově, která sice mohla přinést určité zlepšení v oblasti znalostí a návyků, ale nerozvíjela dostatečně složku citovou a nepřipravila dítě na potřebné sociální zařazení a uplatnění. Jak uvádí Bittner, Havigerová, Janišová, Langhansová (2007, s. 67): „K psychické deprivaci či subdeprivaci může dojít i v rodinném prostředí. Nicméně, v zařízení ústavním k němu prostě dochází.“

Dále autoři uvádějí: „Možná náprava psychické deprivace v dětství je sporná. Jediným možným řešením je prevence, tj. umístění dítěte do prostředí, ve kterém k psychické deprivaci nedochází. Tedy do prostředí stimulačně bohatého a především takového, které dítěti poskytne citovou vazbu s pečující osobou s plnohodnotnou citovou vazbou k dítěti. Takovým prostředím může být jediné náhradní rodinná péče, která dítěti rodinu nahrazuje v co největší míře.“

Langmeier, Balcar, Špitz (2000, s. 301 – 302) k tomu dodávají: „Problematika psychické deprivace byla původně sledována (a vlastně „objevena“) v ústavech – v kojeneckých ústavech (původně „nalezincích“) a dětských domovech. Ale přes všechny snahy se ve většině ústavů ani dnes nedaří odstranit nedostatek individuální pozornosti dospělého, který by bezprostředně a citlivě reagoval na spontánní aktivní projevy dítěte a zcela podle jeho vývojových možností a okamžitého stavu mu poskytoval přiměřené podněty a pomáhal mu pochopit řadu věcí. Zejména se pak sotva podaří zajistit individuální emoční vztah určitého dospělého, který by dítě provázel po celé dětství a dodával mu potřebné citové bezpečí a základnu pro jeho autonomní vývoj a pokračující osobní růst.“

Teprve při rozvoji dalších forem péče o děti žijící mimo vlastní rodinu se dalo v praxi ověřit, jaká je možnost nápravy psychické deprivace. První SOS vesnička vznikla v Doubí u Karlových Varů (1969). Od roku 1973, kdy byla uzákoněna pěstounská péče, se tyto experimentální formy péče o děti rozšířily po celé republice.

Psychický vývoj dětí v pěstounské péči byl překvapivě dobrý. Již v prvním roce života u dítěte v náhradní rodině, docházelo k výraznému urychlení celkového vývoje i vývoje řeči. V citové a sociální oblasti trvala náprava různě dlouho, což bylo dané individuálními okolnostmi a mírou deprivace. Z těchto poznatků je prokazatelné, že psychická deprivace je napravitelná v mnohem větší míře, než se předpokládalo. Toto jsou faktory, které se podílejí na délce, míře a trvalosti nápravy: genetické dispozice, hloubka a rozsah deprivace, kvalita a počet prostředí, v kterých dítě žilo před přijetím do pěstounské rodiny, věk dítěte při přijetí do této rodiny, osobnost pěstounů a vztahy v pěstounské rodině. Nezastupitelným faktorem je samozřejmě kvalita náhradní rodiny. (Matějček, 2002)

Subdeprivace

V knize Dětská psychoterapie od Langmeiera, Balcara, Špitze (2000, s. 302 – 303) je subdeprivace popsána takto: „V současné době však daleko větší nebezpečí představuje (zejména počtem postižených dětí) deprivace v rodinách, a to nejen v rodinách navenek nějak nápadných (otec alkoholik, matka osamocená), ale i ve zdánlivě dobrých a úplných rodinách, které mají vysokou životní a kulturní úroveň a požívají dobrou pověst. Je to zejména tam, kde profesionálně angažovaní rodiče (dnes zejména rodiny „podnikatelské“) nemají na dítě čas nebo kde dítě přišlo víceméně nechtěně; někdy to ale vyplývá i z nedostatku empatie rodičů (zvláště matky) pro psychické potřeby malého dítěte. Často se pak tento nedostatek pozornosti a projevů lásky nahrazuje nadbytkem hraček, ponecháváním dítěte dlouhé hodiny u televize, předčasným dlouhým pobytem v kolektivních zařízeních, častým a mnohdy ne zcela odůvodněným předáváním dítěte do nemocnice nebo léčebny apod. Zdá se, že řada dětí a dospívajících, které vykazují rozmanité poruchy chování, horší prospěch, poruchy sociálních vztahů a tendence k alkoholové a drogové závislosti, jsou děti deprivované zejména v útlém věku a jiným způsobem ještě ve školních letech.“

Termín subdeprivace poprvé použil Matějček ve své studii o dětech narozených z nechtěného těhotenství. V dnešní době tedy přibývá dětí, které sice žijí ve své biologické rodině, ale rodina neplní v plné míře svou funkci. Dochází tedy k subdeprivaci.

Vágnerová (1996, s. 24) subdeprivaci popisuje takto: „Jde o souhrn následků různého, méně závažného strádání, psychických traumat, frustrací a konfliktů, které postihují tyto děti v průběhu celého vývoje ve větší míře než je obvyklé, eventuálně než jsou ony schopné adaptačně zvládnout.“

Následky subdeprivace jsou opět dány interakcí vnějších a vnitřních faktorů. Jsou tedy opět individuální a jejich nebezpečí spočívá v kumulaci účinků drobných odchylek, jejichž souhrn je označován jako skór maladaptace. U dítěte se projevují

drobnější adaptační potíže, jako např. poruchy chování, horší prospěch, menší sociální úspěšnost, častější nemocnost, apod.

Rizika v postojích rodičů, kteří nějakým způsobem k subdeprivaci přispívají lze shrnout do tří základních faktorů (jsou to vlastně příčiny subdeprivace):

1. míra akceptace dítěte – emoční přijetí dítěte a pozitivní identifikace s rodičovskou rolí
2. míra empatie – schopnost a ochota porozumět potřebám dítěte
3. míra interakce – pozitivně stimulující kontakt s rodiči.

2 Rodina

Rodinu lze definovat jako instituci zajišťující lidskou reprodukci, tedy zachování lidského druhu. Podoba rodiny vychází z legitimacy, kterou považuje společnost za běžnou a správnou. Nabízí se tu proto zcela logicky otázka, zda je manželství rodičů pro vývoj jejich dítěte tou jedinou a neoptimálnější možností. Pravděpodobně ano, ale v posledních letech shledáváme zejména u mladé generace projevy rezignovanosti na institut manželství. Proč se tak děje? Jsou snad zklamáni z vývoje manželství svých rodičů? Zdá se jim instituce manželství směšná a rigidní? Na tomto místě je nutné si uvědomit, že k naplnění funkcí rodiny nestačí jen fyzická reprodukce. Stejně tak je potřeba zajistit reprodukci sociální způsobilosti. V tom se pravděpodobně skrývá původní činitel strachu a nechuti k manželství, se kterým se setkáváme v posledních dekáдах. Přibývá nemanželských dětí a jsme svědky postupného sílení nové neformální instituce ve formě „nesezdaného soužití“, které je výrazem nového myšlení o partnerství muže a ženy. (Lovasová, 2006)

Šmelová (2004, s. 88) uvádí: „V mnohých rodinách již dítě nepředstavuje prioritní hodnotu. Mladí lidé odkládají vstup do manželství. Většinou to jsou lidé s vyšším vzděláním, s tendencí nejdříve budovat svoji kariéru. Pokud se za těchto podmínek dítě narodí, stává se překážkou v dosahování jejich cílů.“

Aby byla lidská rodina úspěšná a funkční jako instituce, musí obsahovat především onen stmelující prvek trvalosti s pocitem sounáležitosti při dosahování společných rodinných cílů. Těchto podmínek je zapotřebí i v situaci relativního společenského blahobytu a vysoce funkčních záchytných sítí, kterými disponuje každý sociální stát.

Literatura uvádí rozdílné definice na základě různých aspektů (rolí, komunikace, procesu socializace a individualizace apod.). Uvedeme proto hned několik definic pojmu rodina.

Obecně bývá rodina charakterizována především z hlediska svého postavení ve společenském systému, dále pak z hlediska vazeb, sociálních funkcí a základních sociálních procesů, které v ní probíhají. Jedna z nejjednodušších definic popisuje rodinu jako malou skupinu osob, která je navzájem spojena manželskými,

příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života. (Lovasová, 2006)

Dunovský aj. (1999, s. 92) definuje rodinu „jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí nebo vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“

Lovasová (2006, s. 5) vymezuje rodinu takto: „...jako malou skupinu osob, které jsou navzájem spojeny manželskými, příbuzenskými nebo jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života.“

Výrost (1998, s. 303) definuje rodinu následovně: „Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně.“

Rodina je nesmírně důležité společenství, těsně spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek. Vůči okolnímu světu se podle momentální potřeby otevírá či uzavírá, čímž se stává jakýmsi malým samostatným světem, jehož hlavním posláním je poskytovat svým členům péči a ochranu. Rodina plní nejen významný výchovný činitel, ale představuje soubor složitých sociálních vztahů, má svoji specifickou morálku, zvyky, zájmy, cíle a tyto všechny faktory ovlivňují kvalitu života a rozvoj dítěte. (Lovasová, 2006)

2.1 Rodina a její postavení ve společnosti z historického hlediska

Rodina je základní a zároveň nejstarší stavební jednotkou společnosti a to bez rozdílu náboženství či ideologie, nezávisle na období, po celou dobu lidské existence. Vznikla nejen z potřeby plodit potomstvo, ale především proto, aby umožnila potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a vychovávat je. Rodina vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Ze sociologického hlediska je formou začlenění jedince do sociální struktury.

Pravěk

Archeologie může doložit, že člověk žil ve skupinách. Tyto skupiny byly pokrevně spřízněných. Lidé se živili lovem a sběračstvím. Zřejmě tyto skupiny byly tzv. klany, to znamená, že sdílely stejný kult a obývaly stejné místo. Uvnitř těchto klanů platila vnitřní pravidla, klan je řízen radou starších, kteří rozhodují o veškerém dění a strategii skupiny. Rada starších ovlivňovala i druhy sňatků a výběr partnera. (Matoušek, 2003)

Otázkou zůstává, zda vůbec někdy hrály vedoucí úlohu v rodině ženy (matriarchát). Tato teorie má oporu v archeologických nálezech, např. Venuší – malé hliněné sošky žen, které zpodobňovaly ženské tělo s výraznými ženskými atributy. Další, pro výraznou společenskou úlohu žen v době kamenné, jsou nálezy dlouhých domů, v nich žilo několik spřízněných rodin po linii mateřské. Některé ženy zde byly pohřbívány velmi výpravně - jde o tzv. Pramatky. Muži zajišťovali obranu, lov a hrubé práce. V této době šlo o rodiny spíše malé, s malou porodností a s dlouhou dobou kojení dětí. Matka měla na starosti jen 1 dítě, jelikož s více dětmi by nezvládala přesuny ani dlouhé kojení. Nesnadné a náročné životní podmínky přispívali k regulaci počtu potomků. (Matoušek, 2003)

Neolitická revoluce

Príznivější klima dovoluje rodinám, aby se usazovali déle na jednom místě. Obživu rodin zajišťovalo pěstování a chov dobytka. Jakmile vznikla trvale obydlená sídla, začíná se rozvíjet obchod, řemesla a vojenství. Společnost se majetkově diferencuje. Vedoucí postavení získávají muži, a to až do našeho století. Počet dětí v rodině stoupá. (Matoušek, 2003)

Starověk

V tomto období byla společnost organizována do širších rodů. Rod (genos) byl soubor rodin, jejichž muži odvozovali svůj původ od společného předka, uctívali ho a používali jeho jméno. Rod měl krále, který byl představitel kultu, nejvyšší politik a soudce. Rodina byla přísně patriarchální, ale ženy měly větší volnost. Mohly se pohybovat na veřejnosti bez doprovodu, účastnit se rozmluv, dělat všechny obvyklé domácí práce (kromě přípravy masa). Muži a ženy se oddělovali při jídle, po skončení jídla si mohly ženy přisednout. Mužům se tolerovaly konkubíny, většinou otrokyně. Levobočci mohli být uznáni otcem za legitimní potomky, pokud manželka neporodila syna. Před svatbou se slušelo, aby se o dívku ucházelo více nápadníků (pořádaly se pro mě soutěže – řečnické, taneční, atletické, pěvecké). Otec dívky vybral nejlepšího. Otec dával dceři věno, to dostával zpět, pokud byla dcera manželem zavržena. (Matoušek, 2003)

Řecká společnost nutila muže ke sňatku. Ve Spartě například hrozil mužům trest za to, když se odmítli oženit. Muž se ženil kolem třicítky, kvůli udržení kultu. Musel zplodit mužského potomka. Ženy se vdávaly v pubertě. Muž se mohl rozvést bez formalit kvůli ženině nevěře nebo neplodnosti. Žena pouze s povolením úředníka a to pouze pokud ji muž bil nebo s ní špatně zacházel. Potraty nebyly stíhány, musely být realizovány se souhlasem otců (u ženatých i vdaných). Nechtěné či postižené děti se odkládaly do košíků na veřejná místa.

Rodina ve starověkém Římě

450 př. n. l. v Římě sestavili svůj první právní kodex (tzv. Dvanáct desek), což bylo prohlášení důležitosti rodiny. Staré římské právo odlišovalo 2 druhy sňatků. Přísný sňatek, kdy nevěsta přecházela z péče otce do péče manžela (tento sňatek mohl být vykonáván buď obřadně – snědením koláče v přítomnosti kněží nebo neformálně, ročním soužitím ženicha a nevěsty nebo prodejem nevěsty ženichovi). Volný sňatek dovoľoval ženě zůstat v péči otce a umožňoval jí majetkové, dědičné i právní nároky. Ženy pracovaly jako švadleny, písařky dokonce i lékařky. Jen v oblasti práva a bankéřství to bylo zakázáno zákonem. Pouze majetné ženy spravovaly svůj majetek. Na rozdíl od žen v klasickém Řecku se prosazovaly i v politice. (Matoušek, 2003)

Středověk

Středověká rodina je v mnohém podobná rodině antické. Trvá vedoucí postavení muže a podřízená role ženy, byla zde vysoká oddělenost mužské a ženské role, necitelnost vůči nenarozeným nebo čerstvě narozeným dětem, vázanost rodiny na majetek. Rodina je nejen společenskou jednotkou, ale i jednotkou výrobní a institucí výchovnou. Je velmi obtížné zjistit, jak vypadá evropská – slovanská rodina v raném středověku. Historii se dozvídáme pouze z odkazů na kronikářské zmínky a na archeologii. Po příchodu Slovanů na naše území okolo 5. st. n. l., žili lidé v malých vesnicích a hradištích chráněných dřevěnými palisádami. Slovanská rodina byla patriarchální, nicméně v pohanské době mohli mít význační mužové více žen (př. slovanský vůdce Sámó původem Frank měl 22 synů a 15 dcer s 12 manželkami). Mnohoženství (polygamie) bylo povoleno mnoha staršími společnostmi, ale bylo vesměs výsadou bohatých a mocných. Křesťanství však proti mnohoženství bojuje a tak r. 1039 Břetislav II. vydal nařízení zapovídající mnohoženství. Hlavním úkolem rodiny podle křesťanství je však plození dětí, sexuální akt bez úmyslu početí potomka bylo hříšné, zrovna tak cílená regulace početí. (Matoušek, 2003)

Většina obyvatel žila na venkově, společnost byla především závislá na zemědělství. Živelné pohromy či nemoci redukovávají obyvatele na polovinu. Průměrný věk byl oproti dnešní době poloviční. Děti se připravují na svá povolání především v jiných rodinách. Dětství díky tomu trvá asi tak do osmi let. Rodiny jsou vícegenerační a velké (běžně tři generace). Vzdělávání dívek bylo minimální. Především na venkově, protože rodiny byly zakládány proto, aby díky potomkům fungovaly jako výrobní jednotka. Sňatky poddaných - povolují církve – vrchnost, někde jsou chudí sňatky zakázány. Už na konci středověku se začíná objevovat tendence k oddělenému životu starší a mladší generace, to ale neplatilo pro rodiny bohatých. Rozdíly byly znatelné i mezi městem a vesnicí. Ve městech se muž ženil až kolem 30let, poté co byl ekonomicky samostatný, na vesnici se musel muž ženit brzy z důvodu obohacení rodiny o další pracovní síly - ženu a děti. Muži mají stále vedoucí postavení, žena roli podřadnou. (Lovašová, 2006)

Novověk

V Novověku se postupně narušuje patriarchát. Prosazují se myšlenky emancipace žen, nicméně muži stále mají pevnou sociální roli. O narušeném patriarchátu mluvíme až do současnosti. Hnutí za ženskou emancipaci formulovalo své cíle nejprve ve Francii a v Anglii v r. 1791 je vydán spisek Práva ženy a občanky, kde se žádá rovnost mužů a žen před zákonem, svobodná volba manželského partnera určena citovou náklonností. Patriarchální rodina se od tohoto momentu začíná rozpadat. Novověká industrializace přenesla pracovní místo z rodiny do továrny a soustředila obyvatele do měst. Zavedení povinné školní docházky odvedlo děti na větší část dne z rodin. Muž přestal být jediným živitelem rodiny. Mění se postavení ženy. Ta pracuje doma i v práci, domácí práce jsou přítěží a nejsou na trhu ohodnoceny. Vznikají konflikty a mění se rodinné klima. Stabilita rodiny začíná klesat.

Dnešní rodina

Dnešní průměrná rodina se od rodiny dvacátého století značně liší. V první polovině dvacátého století se jednalo většinou ze začátku o třígenerační rodinu (žili v ní prarodiče). Po padesátých letech dvacátého století při rozvoji průmyslu se mladí lidé stěhovali do sídlišť daleko od svého domova a počet třígeneračních rodin klesal. Matky se brzy vracely do zaměstnání a výchova v rodině byla částečně nahrazena výchovou dětí v jeslích a školkách. Rodina se také častěji rozváděla a výchova rodiny potom nebyla plnohodnotná (vliv obou rodičů - matky i otce). Dnešní rodina žije zcela jinak. Ženy daleko více nežli dřív, necítí a nevidí svůj prvořadý úkol být matkou a udržet rod. (Lovasová, 2006)

V moderním světě se role rodiny uvolňuje právě v souvislosti s majetkoprávními vztahy. Žena během dvacátého století získala značnou samostatnost osobní, finanční a společenskou, dokonce nepovažuje za nutné udržovat vztah s mužem kvůli společné výchově dětí. Zatím největší šíří tohoto úkazu můžeme dokumentovat v USA cca od osmdesátých let, kde se dokonce stalo určitou prestiží žít stylem singles. V naší zemi se rodina v tradičním pojetí rozpadá zhruba od sedmdesátých let 20. století, kdy došlo k definitivnímu překonání společenskému odsudku rozvodu. Důsledkem je generace již dnešních čtyřicátníků a padesátníků, kteří z rodinného prostředí neznají některé vzorce chování, protože je nemohli odpozorovat z interakce a komunikace vlastních rodičů. Nedokážou řešit vlastní problémy, nebyli vedeni k úctě vůči partnerovi, k důsledné a odpovědné výchově dítěte a ani k úctě k vlastním předkům. Nemohli tudíž nic z toho předat dál a jejich potomci se rozvádějí také. Nyní vyrůstá třetí generace, která se hůře orientuje v takzvaných tradičních hodnotách, ale možná právě proto je vědomě hledá. V současnosti mnoho odborníků i laiků pochybuje o schopnosti dalšího setrvání „tradiční“ rodiny, ale zkušenosti ukazují, že pokud je pominuta hmotná stránka existence jako prvořadá, potom se stává důležitou péče o děti a jejich výchova v tradičním smyslu. Dítě potřebuje znát vzorce chování, jaké se mimo úplnou rodinu, pokud možno i s širším okruhem příbuzných, nikdy později nemůže „doučit“. (Sobotková, 2007)

Rodiny se také v současné době potýkají s mnoha problémy, které pramení zejména z jejich ekonomické situace. Neuspokojivá až špatná ekonomická situace s sebou přináší, kromě materiálního strádání, i řadu komunikačních a vztahových problémů, které vznikají z kumulujícího se stresového vypětí. Problémy v rodině nemusí způsobovat pouze nedostatek finančních prostředků, ale i malá nebo žádná zkušenost s hospodařením, vedením domácnosti, péčí o dítě nebo například využíváním volného času. Rodiče pak přestávají být schopni vytvořit harmonické a podnětné prostředí v rodině a může v určitých případech docházet až k zanedbávání či týrání dětí a k rozpadu manželství.(Sobotková, 2007)

Šmelová (2004, s. 88) uvádí: „Současná rodina má stále méně času na své děti, mezi hlavní priority patří často materiální hodnoty. Mohli bychom se domnívat, že dnešní moderní doba disponuje veškerými prostředky pro vytvoření ideálních podmínek, pro bezproblémové fungování rodiny, ale není tomu tak vždy.“

Rodina je i v dnešní době v podstatě mikrosvět, vzorová společnost, ve které si dítě osvojuje základní vzorce chování, návyky, dovednosti a strategie, které jsou pak rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti, především v interpersonálních vztazích. A to jak v pozitivním, žádoucím smyslu, tak ve smyslu negativním. A na to by lidé zakládající rodinu za účelem výchovy potomka neměli zapomínat.(Sobotková, 2007)

2.2 Psychologie rodiny

Rodina je nedílnou součástí společnosti a dá se říci, že ve všech kulturách a časových obdobích tvořila základ společnosti nebo alespoň tu složku společnosti, jejímž úkolem bylo vychovat děti (další generaci) do věku, kdy jsou schopné se ve společnosti pohybovat samostatněji. Rodina prošla i v evropské společnosti během staletí změnami, posunul se význam některých jejích funkcí. Z široké, několikagenerační rodiny je nyní spíše jen rodina užší – nukleární – rodiče a děti. Větší důraz je dnes kladen na výchovu dítěte a jeho potřeby, patriarchální rodina se více demokratizuje. (Lovasová, 2006) Rodinu většinou vnímáme jako nedílnou a samozřejmou součást našeho života a ani si neuvědomujeme, jaké všechny funkce ve společnosti plní. Přadka, Knotová a Faltýsková (1999) pojímají rodinu jako přirozené prostředí, do kterého se člověk rodí, aniž by si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co je v něm připraveno rodiči. Podle toho, z jakého úhlu se na rodinu díváme, podle toho jsou některé její funkce více zdůrazňovány. Na rodinu se můžeme dívat z hlediska sociálně - psychologického, sociálně -ekonomického, právního, v neposlední řadě i státoporného.

Funkce rodiny:

Rodina všude na světě představuje základní společenskou jednotku. Prosperita rodiny je zárukou společenské stability státu. Rodiče jsou pak povinni chránit zájmy svého dítěte, vytvářet mu vhodné podmínky pro rozvoj a uspokojování jeho potřeb, dohlížet na jeho bezpečnost, apod. Proto by měla rodina plnit následující základní funkce, které uvádí např. Lovasová (2006, s. 5):

- reprodukční: plození potomků
- ekonomická: hmotné zajištění členů rodiny
- socializační: učí děti zařazovat se do dané společnosti a kultury
- emocionální: zajišťuje citové zázemí pro své členy

„Tím nejdůležitějším kohezivním faktorem rodiny je právě posledně jmenovaná emocionalita. Emocionální funkci v rodině dokáže plně zastávat pouze jedinec

(rodič), který je dostatečně zralý, zodpovědný a dokáže vytvořit trvalé citové zázemí pro všechny její ostatní členy. Emocionální jistota je potřebná nejen pro děti, ale také pro dospělé, i když v trochu jiné podobě. Přesto lze v poslední době vysledovat, že v některých kruzích vystupují do popředí spíše faktory hmotné povahy“.

Grecmanová aj. (1997) ve Šmelové (2004, s. 89) rozděluje funkce následovně:

- biologicko-erotická – zajišťování reprodukce, regulace pohlavního života, vytváření podmínek pro život dítěte a členů rodiny
- ekonomicko-zabezpečovací - zapojení členů rodiny do pracovního procesu, ekonomické a materiální zabezpečení rodiny, zabezpečení v oblasti sociální, duševní a duchovní
- emocionální - vytváření podnětného prostředí s citovými vazbami, pocit bezpečí a lásky. Tato funkce jedna z nejdůležitějších faktorů sounáležitosti rodiny.
- výchovná funkce - dlouhodobé a cílevědomé působení rodiny na děti, respektování jejich potřeb a zájmů.

Matoušek (1997) konstatuje, že k proměnám v plnění funkcí z historického hlediska nepochybně došlo. Požadavky na dnešní rodinu stále vzrůstají. Důsledkem vysokých nároků je, že rodiny nezvládají funkce plnit dostatečně. Pozitivním aspektem však je, že současná rodina posílila význam rodiny jako útočiště před veřejným světem a že, intimní rodinné prostředí se stalo protiváhou veřejného prostoru. Matoušek (2003) také uvádí následující funkce rodiny:

- **biologickoreprodukční funkce** rodiny má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Pro svůj zdárný rozvoj potřebuje společnost stabilní reprodukční základnu. Proto je také v jejím zájmu, aby se rodil takový počet dětí, který tyto perspektivy naplní. Ačkoli podstata této funkce se nemění, podle současného trendu ve většině vyspělých zemí je dítě často vnímáno jako překážka v profesním růstu a vlastní seberealizaci obou rodičů a v rodinách s nižšími příjmy pak také jako přepych. V posledních letech proto v těchto zemích pozorujeme úbytek dětí. Stále více partnerů plánuje pouze

jedináčka, a dokonce přibývá případů, kdy mladí lidé vůbec neuvažují o tom, že by přivedli na svět dítě. V r. 1999 se v ČR narodilo nejméně dětí za celé 20. století. Ženy se také stávají matkami v pozdějším věku, než to bylo obvyklé dříve.

- také **sociálně-ekonomická funkce** rodiny zahrnuje řadu aspektů. Rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se zapojují do výrobní i nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání a současně se rodina sama stává významným spotřebitelem, na němž je značně závislý trh. Poruchy ekonomické funkce se projevují v hmotném nedostatku rodin, což v současnosti bývá někdy důsledkem nezaměstnanosti nebo také zvyšování životních nákladů. Ekonomická funkce dnes přitom zaznamenala určitý posun ve směru návratu k podobě rodiny, která představuje samostatnou ekonomickou (výrobní, obchodní) jednotku, tedy rodinnou firmu. Dnes již opět existuje řada rodin, které jsou takovými jednotkami nebo tak fungují alespoň částečně (rodinný podnik provozují vedle svého hlavního zaměstnání).
- jisté změny lze pozorovat i ve **funkci ochranné** (zaopatřovací, pečovatelské), která spočívá v zajišťování životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) nejen dětí, ale všech členů rodiny. Jestliže před r. 1989 přejímal u nás tuto funkci zčásti stát (důchodové, nemocenské pojištění, domovy důchodců, léčebny pro dlouhodobě nemocné, ozdravovny, povinné preventivní prohlídky, očkování ap.), po r. 1990 je rodina znovu na této funkci více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění (např. pacienti jsou z nemocnic propouštěni do domácího ošetřování dříve než v minulosti, některé léčebny, ozdravovny zanikají, pacient má vyšší finanční spoluúčast na zdravotní péči, očkování a preventivní lékařské prohlídky včetně zubních již neorganizují školy apod.).
- rodina je též první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Hovoříme tedy o **socializačně-výchovné funkci** rodiny. Ústřední úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického

života. Dnes je však třeba zdůraznit také význam působení mladší generace na starší (např. v zacházení s moderními komunikačními prostředky). Prodlužuje se totiž doba, kdy vedle sebe žijí tři generace, a proto vzrůstá i dosah socializačního působení dětí a mládeže na rodiče i prarodiče v užší i širší rodině. Odpovědnost za výchovu přesouvá někdy rodina na školu a očekává, že profesionální přístup učitelů napraví i chyby, jichž se ve svých výchovných přístupech dopouští. Tyto chyby jsou způsobeny různými nevhodnými přístupy (styly) ve výchově – od velmi liberálního (dítěti je vše dovoleno), přes např. hýčkáající (dítě je rozmazlováno), perfekcionista (rodiče dítě do všech detailů usměřují), hypochondrizující (rodina projevuje o dítě nepřiměřené obavy) až po autoritativní (dítě musí plnit strohé příkazy), případně tvrdý (za použití fyzického násilí). Za optimální je možno považovat přístup demokratický, založený více na vztahu partnerství a připouštějící diskusi.

- rodina je také institucí, která by měla pamatovat na **rekreaci, relaxaci, zábavu**. Aktivity tohoto typu se týkají všech členů rodiny, ale pro děti mají samozřejmě význam největší. Jak rodina plní tuto funkci, se projeví např. v tom, do jaké míry tráví všichni členové rodiny pohromadě svůj volný čas, jakým zájmovým činnostem se věnují, jakým způsobem tráví dovolené apod.
- zbývá připomenout ještě **emocionální funkci** rodiny, která je ovšem zásadní a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže totiž vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny. Lze však sledovat transformaci úrovně a kvality, v jaké se rodina s požadavky této funkce vypořádává. Od 90. let minulého století lze u nás v důsledku všech změn pozorovat, že přibývá rodin, které tuto funkci (z důvodu rozvodů, dezintegrace, zaneprázdněnosti atd.) plní jen s velkými obtížemi, resp. neplní téměř vůbec. Narůstá počet dětí citově deprivovaných, nebo i týraných.

K posouzení funkčnosti rodiny byl vypracován dotazník DFR (Jiří Dunovský, 1999), který se řídí osmi kritérii: složení rodiny, stabilita rodiny, sociálněekonomická situace vycházející z věku, rodinného stavu, vzdělání, zaměstnání rodičů, bydlení a příjmu rodiny, dále dotazník hodnotí osobnost rodičů, jejich psychický a celkově zdravotní stav, úroveň společenské adaptace, osobnost sourozence, osobnost dítěte, zájem o dítě, péče o dítě. Dotazník je použitelný i opakovaně, a proto umožňuje srovnání rodinné situace v různých životních etapách. V současné době se dotazník užívá nejen pro výzkumné účely, ale i v praxi, jako pomocný nástroj psychologů a diagnostický nástroj dětských lékařů v rámci preventivních prohlídek.

Výsledný skóre Dotazníku funkčnosti rodiny umožnil definovat následující čtyři typy rodin:

- a) **Funkční rodina:** ve funkční rodině jsou zajištěny podmínky pro dobrý vývoj dítěte a pro to, aby prospívalo. V populaci je většina funkčních rodin – asi 85 procent.
- b) **Problémová rodina:** je taková rodina, ve které se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které ale neznamenají vážnější ohrožení rodinného systému nebo vývoje dítěte. Rodina je schopna problémy zvládat vlastními silami, případně využívá krátkodobé nebo jen jednorázové pomoci zvenčí. Z hlediska orgánu sociálně právní ochrany dětí tyto rodiny potřebují zvýšenou pozornost. V populaci je jich asi 12 až 13 procent.
- c) **Dysfunkční rodina:** V dysfunkční rodině se projevují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují vývoj a prospěch dítěte nebo rodinu ničí jako celek. Je potřeba využít opatření zvenčí, protože rodina situaci není schopna sama zvládnout. Využívá se služeb a opatření zaměřených na sanaci rodiny. Problémem odborných pracovníků při práci s tímto typem rodin je rozpoznat hranici, po kterou je dobré rodinu podporovat jako celek a naopak od jakého momentu se postavit za zájmy dítěte proti původní rodině. Takových rodin jsou asi 2 procenta.

d) **Afunkční rodina:** Rodina zcela selhává v plnění svého poslání a úkolů a dítěti závažně škodí. Jediné možné řešení, které je pro dítě prospěšné je jeho odebrání z původní rodiny a umístění do rodiny náhradní nebo do jiné bezpečné péče. Sanace původní rodiny je už nemožná. Takových rodin je v populaci asi 0,5 procenta.

Typologie rodin:

Existuje mnoho druhů rodin, záleží na kritériu, podle něhož je rozdělíme. V následujícím textu uvádíme několik základních charakteristik rodiny. Dále uvádíme různé příklady rodin, které nějakým způsobem nefungují a často vyžadují odbornou péči.

Základní dělení rodin (Matoušek, 2003):

- **Funkční rodina** – normální, harmonická, neklinická rodina. Závazný model funkční rodiny však neexistuje.
- **Rodina orientační** (primární) – je rodina, ve které jedinec vyrůstá.
- **Rodina prokreační** (sekundární) – již jedinec zakládá v dospělém věku zpravidla uzavřením manželství a ve které se mu narodily děti.
- **Rodina rozšířená** – zahrnující i příbuzenstvo ze strany obou rodičů, přičemž všichni žijí ve společné domácnosti nebo aspoň velmi blízko. Sestává tedy z více než dvou generací téže příbuzenské posloupnosti.
- **Rodina nevlastní** – ve které má alespoň jeden z partnerů děti z předchozího vztahu a tyto s ním žijí v jedné domácnosti s jeho novým partnerem.
- **Rodina atomární** (nukleární) – individualistická a především městská rodina, která vznikla jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému příbuzenství. Tvořena je rodiči a dětmi.
- **Rodina neúplná** – redukováná rozvodem nebo smrtí otce, matky, obou rodičů, nebo tvořená svobodnou matkou a dítětem. Záleží na pojetí úplnosti rodiny v dané společnosti.

V příloze č. 2 uvádíme pro doplnění rozdělení rodin podle zralosti rodičů a přístupu k dětem a rozdělení klinických rodin podle příznaku problému.

(Matoušek, 2003)

2.3 Rodinné a sourozenecké konstelace

Rodinné a sourozenecké konstelace

Rodinné (systemické) a sourozenecké konstelace jsou poradenskou nebo terapeutickou metodou, s jejíž pomocí lze hlouběji poznat souvislosti a vztahy mezi členy rodinného systému tvořeného vzájemně se ovlivňujícími členy. Tento systém nesporně ovlivňuje naši osobnost, naše hodnoty, výběr zaměstnání, partnera, vztah k víře, apd. Za „otce“ rodinných konstelací platí Bert Hellinger, který tuto metodu vyvinul v osmdesátých a devadesátých letech. Hellingerův přístup se částečně opírá o psychodrama, vyvinuté Jakobem Morenem, o rodinné rekonstrukce a skulptury Virginie Satirové a hypnoterapii Miltona Ericksona. Technika konstelací spočívá v podstatě v sestavení jakéhosi „modelu“ rodiny, vztahu nebo jiného systému ze „zástupců“, které většinou představují jiní účastníci semináře. Klient přitom staví ze zástupců svůj vnitřní obraz systému, tak, jak to cítí. Pozicemi zástupců vyjadřuje vztahy, které mezi těmito panují. Pochopení tohoto systému dává klientovi možnost změny a vědomějšímu prožívání života. (www.wikipedia.cz)

U sourozeneckých konstelací jde o pořadí, v kterém se sourozenci narodili. Pochopení této konstelace nám umožňuje uvědomit si, v jakém prostředí jsme vyrůstali a v dospělosti si tak můžeme s odstupem uvědomit své rysy a pracovat na posílení stránek silných a ty slabé změnit. Sourozenectví podle Lemana (2006), rozvíjí mezi sourozenci zcela specifický vztah, který je zcela odlišný od vztahů s dospělými. I tento vztah, jako každý jiný, přináší určitá pozitiva i negativa. Přínosná je zejména citová vazba na sourozence, opora a pomoc ze strany sourozenců, nové podněty, prostředí tzv. zdravé konkurence, ale i vznik sourozenecké koalice vůči rodičovské.

Nežádoucích vlivů je podstatně méně. Můžeme mezi ně zařadit sourozeneckou rivalitu, ubíjení sebevědomí, konflikty, závist, žárlivost, apod. Projevům těchto vlivů může nahrávat např. patologie rodiny. Pokud jsou rodiče schopni vhodnými korektivními zásahy nežádoucí vlivy usměrnit, učí tím děti sociálnímu chování, např. velkorysosti, předcházení konfliktů, ovládat své emoce a oddalovat potřeby, apod.

Leman dělí sourozence na tři základní typy a každému přisuzuje charakteristické rysy:

- a) **prvorození** (včetně jedináčků) – houževnatost, sebekázeň, přesnost, dosahují díky své pili úspěchu, organizační schopnosti, vážnost, konzervativnost. Často obsazují pracovní pozice, při nichž mohou tyto vlastnosti zúročit, např. v oblasti vědy, ekonomie, inženýrství, vysoké a důležité funkce. Většinou jsou velice úspěšnými lidmi, kteří ovšem život berou velice vážně. Pro jedináčky platí to co pro prvorozené, jen jsou tyto rysy oproti prvorozeným ještě znatelnější a výraznější. Tito lidé také nejsou schopni sebekritiky a dávají si často vysoké cíle a při nedosažení těchto cílů trpí pocity zmaru a zklamání vůči sobě samému. Jedináčci mívají málo přátel, jsou upnuti na své rodiče a se svými vrstevníky si nerozumí, bývají značně introvertní.
- b) **druhorození** (prostřední děti) - u těchto dětí je velice těžké definovat jejich charakteristické rysy. Do jisté míry se snaží být protikladem prvorozeného a jít svou vlastní cestou, nejlépe opačnou než prvorozený. Druhorození jsou tolerantní, nesoupeří, mají vyjednávací dovednosti, vědí jak se vyhnout konfliktům, dokážou usmiřovat a vyjednávat, oproti tomu můžou být ale bojovní a soupeřivý, tiší a ostýchaví, propadat depresím, snaží se být za rebely a černé ovce rodiny, mají rádi společnost a obklopují se přáteli. Pro prostřední děti je typický pocit útlaku a přehlížení, pocit nedůležitosti v rodině. Často se tak upínají k vrstevníkům a opouštějí domov jako první. Vyhledávají prostředí, kde si připadají důležití a užiteční.
- c) **benjamínci** – Leman (2006, s. 18) uvádí, že: „ Benjamínci mají v rodině naprosto výjimečnou pozici. Zatímco z prvorozeného byli mimo všechny babičky i tetičky v rodině, druhorozený se celý život snaží dotahovat na někoho

před sebou, a o nejmladšího kromě rodičů pečují i zbývající sourozenci.“ Věkový rozdíl mezi sourozenci je většinou velký, starší dostávají nejmladšího na starost a tak získává někdy i předčasné poučení v mnoha oblastech života. Benjamínci bývají celý život tak trochu dětmi, jsou rádi středem pozornosti, jsou bezstarostní a společenší a okolím oblíbení. Vyhledávají kontakt s lidmi a jsou vyhlášenými baviči. Z negativních vlastností se může projevit vzpurnost, rozmazlenost, netrpělivost a přílišný temperament, rychle se nadchnou pro věc, ale u ničeho nevydrží. Benjamínek prahnou po chvále, povzbuzení a uznání.

Leman (2006) poukazuje také na to, že svou roli hrají i věkové rozdíly mezi sourozenci a jejich pohlaví. Na ideálním věkovém rozdílu mezi sourozenci se nemohou shodnout ani odborníci. Podle dnešních doporučení se tak rozdíl pohybuje někde mezi 18 měsíci a 5 lety. Pokud rozdíl přesahuje 6 až 7 let, potom se v podstatě jedná o dva vedle sebe žijící jedináčky. Údajně je také lepší, když je prvorozený chlapec. V případě, kdy je dívka prvorozená a chlapec druhorozený, hrozí riziko, že chlapec bude silně ovlivňován ženským vzorcem chování a může se to promítnout do jeho budoucích partnerských vztahů a to většinou negativně.

3 Výchova

Schopnost pochopit kázeň se u dítěte postupně vyvíjí během prvních patnácti měsíců, proto samozřejmě nemá smysl obviňovat malé dítě, že je zlobivé, neboť pravidla chování pochopí nejdříve v šesti měsících. Dítě obecně nemůže začít chápat význam pravidel, dokud nepochopí lépe svět, který jej obklopuje. V polovině prvního roku se ale situace mění. Mezi šestým a dvanáctým měsícem dítě začíná lépe chápat, co to znamená, když se řekne "ne". To že tomu rozumí lze vydedukovat z jeho negativní reakce na zákaz. Od této chvíle by se měl zahájit výchovný proces. Není žádoucí, aby mělo dítě z kázně strach a tak metody výchovy je třeba používat citlivě k situaci i individualitě dítěte. Důležitou roli zde hraje motivace, díky níž dítě bude chtít nastavená pravidla dodržovat. (Matějček, 2007)

Podle Pelikána (1995) je výchova cílevědomým a záměrným utvářením a ovlivňováním podmínek, které umožňují optimální rozvoj každého jedince, a to v souladu s individuálními dispozicemi a stimulující jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.

Výchova tedy beze sporu zasahuje do celoživotní socializace jedince. Podle Heluse (1973, s. 11) kulturně společenský systém tvoří čtyři základní složky:

- 1. složky hodnotově normativní** – tvořené především sociálními hodnotami, normami, přesvědčeními a ideologiemi
- 2. složky mezilidsky vztahové**, tvořené především sociálními interakcemi, komunikacemi a pracovními činnostmi
- 3. složky resultativní**, tvořené materiálními, duchovními a organizačními produkty
- 4. složky osobnostní**, tvořené individuálními subjekty společensko-kulturního systému, které způsobem svého života tento systém aktualizují, uchovávají, rozvíjí nebo překonávají, realizující tak sebe sama

Výchova jedince vždy probíhá v nějakých konkrétních podmínkách, tedy životním prostředí, v němž se výchova uskutečňuje. Kraus a Poláčková (2001) toto prostředí označují jako část světa (prostor, který člověka obklopuje), s nímž je člověk ve vzájemném vztahu, to znamená, že na člověka působí svými podněty a ovlivňuje jeho vývoj. Toto životní prostředí zahrnuje jak složku přírodní, tak složku společenskou. Autoři uvádí, že prostředí plní ve výchově významnou funkci a to tzv. situační. Každá výchovná situace se tedy odehrává v různém prostředí a na jedince působí třemi způsoby. Pozitivně, negativně, proti záměru vychovatele nebo neutrálně. Další funkcí je funkce výchovná (formovací). Zde můžeme výchovné působení rozdělit na přímé, kdy vychovatel na dítě působí přímo nebo nepřímé, kdy vychovatel do situace nevstupuje, ale vytváří vhodné podmínky a působí tak na dítě prostřednictvím situace. Lze tedy říci, že vhodné využití prostředí jako výchovného prostředku je žádoucí a efektivnější, než řada pokynů. Dále můžeme při výchově využít záměrné estetické úpravy okolí, které u jedince pěstuje např. smysl pro pořádek a čistotu. Také velký vliv má typ sociálního prostředí, v němž jedinec vyrůstá.

3.1 Výchova z historického hlediska

S cílenou výchovou spojenou se záměrným rozvojem osobnosti se setkáváme od nepaměti. Styly a způsoby výchovy byly ovlivněny úrovní a postavením celé společnosti, která si cíle výchovy i její formy, metody i cíle určovala v závislosti na mnoha faktorech. Mezi tyto faktory patřily podmínky ekonomické a sociálně-politické. (Jůva, 1997)

Pravěk

Jůva (1997, s. 7) uvádí: „Muži byli připravováni pro lov, boj a na stavební práce. Ženy pak především k základním domácím činnostem. Těžisko této výchovy tvořila výchova pracovní, k ní přistupovala výchova mravní, tělesná a branná“. Výchovu v prvobytné společnosti tedy charakterizuje skupinový způsob života, společná práce a dělba práce podle pohlaví. S rozpadem prvobytné společnosti souvisí počátky sociální diferenciaci výchovy. Pro vládnoucí vrstvu jsou vědomosti a tělesná zdatnost nástrojem nadvlády nad poddanými. U nižších vrstev se tedy výchova omezuje na pracovní a morální poslušnost. Tato sociální diferenciaci se nejvíc projevila při výchově v zemích starého Východu. Jůva (1997, s. 7) píše: „V Egyptě, v Mezopotámii a v Persii se od počátku 4. tisíciletí př. Kr. vytvářejí mohutné otrokářské despocie v čele s absolutistickým panovníkem, s organizovaným vojskem, kněžstvem a úřednictvem. V Těchto zemích se poprvé setkáváme se školami, které vznikaly v chrámech a na panovnických dvorech. Tyto školy učily vybranou mládež z nejlepších sociálních vrstev písmu, základům vědění, ale i medicíně, stavebnictví a vojenství.“

Starověk

Vyspělejší výchovné systémy se rozvinuly ve starověkém Řecku. Řecko bylo tvořeno řadou městských států s různým typem sociálních vrstev. V nejvýznamnějších z nich Spartě a Aténách se vyvinuli i první výchovné systémy. Cílem spartské výchovy byl prospěch státu. Stát o výchovu a vzdělávání pečoval a organizoval ji, aby zajistil nadvládu nepočetným svobodným otrokářům. (Jůva, 1997). Horák, Kratochvíl (2005, s. 8) uvádí: „Výchovné prostředky byly podřízeny cíli výchovy. Otužování, kázeň a sebeovládání měly vyústit v střídmost, prostotu, poslušnost, odolnost a odvalu. Tělesná výchova byla výrazně přeceňována na úkor výchovy rozumové. Mladí Sparťané se sice učili číst, psát, počítat, ale hlubší vědecké studium bylo opovrhováno.“ Atény se spíše orientovaly na rozvoj obchodu s východními zeměmi. Kohout (2002, s. 108) popisuje výchovu v Aténách takto: „Rozvíjela se zde filosofie, přírodověda, matematika a umění. To vše včetně hospodářské úrovně vytvářelo mimořádné podmínky pro rozvoj vzdělávání. Atéňané byli do 7 let vychováni doma, kde na ně dozírali otroci, kteří je vedli k rukodělným pracím, hrám podněcujícím rozvoj myšlení a manuálním dovednostem. Od sedmi let se výchova chlapců a dívek lišila. Chlapci chodili do školy, dívky se věnovaly rodinné výchově pod vedením své matky.“

Římská výchova byla zaměřena na přípravu zemědělce a bojovníka. Výchova se uskutečňovala pouze v rodině a její hlavní složku tvořila pracovní výchova. Řím přebral od Řecka školský systém a hlavním cílem školní výchovy se stává příprav řečníka, tedy vzdělaného aktivního politického činitele. (Kohout 2008)

S příchodem křesťanství se ve středověku postupně dostává výchova do rukou kněží. Tato výchova je převážně teologická. Děti byly vedeny k bezpodmínečné pokoře, trpělivosti, pracovitosti se zaměřením na výkon, potlačování samostatnosti a tvořivosti. Školy začaly patřit výlučně církvi. Výchova chlapců urozeného původu šla jinou cestou. Horák, J., Kratochvíl, M. (2005, s. 21) k tomu uvádí: „Hlavním úkolem této výchovy bylo osvojit si válečnické umění. Při výchově mladých feudálů to bylo sedmero rytířských ctností. Obsah rytířských ctností nebyl pevně stanoven a záleželo i na krajových zvyklostech, ale vždy šlo o sedm disciplín: jízdu

na koni, plavání, střelbu z luku, zápas, lov, hru v šachy a skládání básní. Jejich prostřednictvím se mladý feudál vázal k zbožnosti, statečnosti a rytířské cti, k věrnosti králi a papeži a k odhodlanosti k boji za víru a za panství církve.“

Středověk

Renesance a humanismus, nový způsob myšlení, mění postupně všechny oblasti člověka, včetně výchovy. Humanistické vzdělávání mělo charakter proticírkevní Horák, J., Kratochvíl, M. (2005, s. 33) píše: „Humanističtí pedagogové zdůrazňují požadavky plného tělesného rozvoje dítěte a jeho výchovu estetickou. Pokládají za nezbytné, aby žáci ovládali latinu a řečtinu, aby mohli tak sami studovat antická díla. Požadují dále rozšíření rozumového vzdělání studiem matematiky, astrologie, mechaniky a přírodních věd vůbec.“ Výchova byla stále zaměřena na absolutní pokoru, poslušnost s využitím tělesných trestů a pracovní výchovu. Samostatné uvažování bylo nežádoucí a ohled se nebral ani na specifika dětského věku a vývoje.

Novověk

Osvícenství přináší řadu pokrokových myšlenek ve prospěch dítěte. Vzdělávání a výchova dětí nabývaly na významu, dětství se začalo chápat jako specifická vývojová fáze. Děti se stávají již cíleným zájmem a snaha proniknout a pochopit problematiku dětské osobnosti se promítá do zájmu dospělých. V této době se také setkáváme s prvními významnými pedagogickými osobnostmi, které významně přispěli k pochopení a osvětlení dětského myšlení a zájmů.

Velkým celosvětovým přínosem je J. A. Komenský. Jeho učení nabádalo rodiče a školy, aby se výchova ubírala přirozeným směrem k přírodě, jejíž součástí je i člověk. Kladl důraz na pochopení zákonitostí přírody. Tento styl výchovy byl v této době velice pokrokový a nadčasový. I dodnes čerpáme z učení J. A. Komenského a většina jeho názorů a výchovných systémů přebírají odborníci i laická společnost dodnes. (Šmelová, 2006)

Jůva (1997, s. 18) : „Komenského výchovná filozofie je jasná – jedině vzděláním se mohou rozvíjet kvality člověka. Jen tato cesta vede k branám moudrosti, pouze tak

lze zdokonalit jednotlivce, národ, lidstvo. Výchovnou činnost a "světlo poznání" označil za "nejmoudřejší zbraň", kterou se dá čelit nevědomosti a z ní pramenícímu zlu.“ Jako zakladatel moderní pedagogiky vzal Komenský jako první v úvahu též psychologická hlediska výchovy. Proto vytvořil a kladl důraz na didaktické metody, které mají být přirozené, nenásilné a v souladu s postupným duševním vývojem. Horák, J., Kratochvíl, M. (2005, s. 53) citují Komenského následovně: „Omnia sponte fluant, absit violentia rebus - Vše nechť volně plyne, bez násilného řešení.“ A k tomu dodávají: „Komenský – Comenius je příkladem šťastného spojení nejlepších národních a evropských tradic, jeho díla představují největší dar starší české kultury do pokladnice světové civilizace a jeho myšlenkový odkaz je i výzvou pro příští tisíciletí“.

V rané kapitalistické společnosti se výchova lišila podle potřeb společnosti. S velkým pracovním nasazením žen i mužů, byla výchova dětí pro nedostatek času a hmotného zabezpečení rodiny zanedbávána. Jinak byly vychovávány děti, které měli vést výrobu, obchod, obdělávat půdu, apod. S příchodem komunismu se výchova zaměřila na výchovu ústavní. Ženy byly velice vytíženy v práci a výchovu tak přebíral do značné míry stát. Výchova byla hlavně politicky zaměřená. Josef Švejnár, dětský pediatr, v jednom rozhovoru pro časopis Psychologie v roce 1995 vyprávěl, že v prvních letech budování socialismu podlehl oficiálním tlakům, jejichž cílem bylo dostat matky do pracovního procesu a výchovu dětí pod kontrolu státních institucí. Po letech válečného nedostatku zřejmě nebylo tak obtížné uvěřit, že ke zdravému vývoji dítě potřebuje především hygienické prostředí, zdravotní péči a výživu. Zcela „měřitelným“ způsobem to dokázaly poskytnout jesle, v nichž vládly zdravotní sestry a lahve se sunarem. Švejnár k tomu dodává: „Nemazlit se s dítětem a nekojit byla chyba, teď to jasně vidím,“ říkal doktor Švejnár a s dojetím hovořil o současných matkách, které neváhají s dětmi zůstat doma a kojí je třeba do tří let.

Dnešní výchova

Americký rodinný terapeut William Doherty (2006) se domnívá, že rodiče se ve vyspělých zemích proměnili v poskytovatele rodičovských služeb a zprostředkovatele služeb veřejných (dovoz na trénink, do kroužků) a děti na jejich spotřebitele. Poskytovatel musí nabízet to nejlepší a nejnovější, vystříhat se toho, aby byl zákazník zklamán. Aplikace takového tržního principu na rodinu je podle něj spolehlivým receptem na nejisté rodiče a panovačné děti.

Dalšími narušiteli výchovy jsou samozřejmě média, zejména pak televizní reklama. Ta rodičům a dětem diktuje, co je pro šťastné, zdravé a spokojené dítě nejlepší. Nepodlehnutí takovému nátlaku je někdy dost obtížné, obzvláště pokud tyto výrobky vychvalují dětem spolužáci ve školce, škole, apod.

Svou zásluhu na výchovně složitých situacích má však i paradoxně rozvoj společenských věd a publikace jejich výzkumů, poznatků a návodů. Tyto zveřejňované závěry bývají mnohdy protichůdné nebo si protirečí. Někteří rodiče tak mohou propadnout pocitu beznaděje, přehnané zodpovědnosti za cílený rozvoj všech potřeb dítěte a děti tak mnohdy podněty přesycejí. Je potřeba přispívat k návratu k intuitivnímu rodičovství a uvědomit si, že pokud je rodič na svou roli připraven, přirozeně pozná, co dítě potřebuje. (Doherty, 2006) Lenka Šulová (2004, s. 23) k tomu dodává: „Někdy by rodičům prospělo, kdyby méně četli a víc se spoléhali na vlastní cit, chovali se k dítěti spontánně, autenticky a nenechávali se stresovat moudrými radami,“

Někteří rodiče ve strachu, aby nepoznamenaly rozvoj osobnosti svého dítěte, se snaží být neustále vlídní, vstřícní a chápající. Doherty (2006) to nazývá terapeutickým rodičovstvím. Od terapeuta se očekává vlídné jednání, nesmí klientovi nic nařizovat, nekritizuje ho, aby neriskoval ztrátu důvěry v terapeutickém vztahu. „Pokud naše děti vědí, že je milujeme a že nám na nich bude vždycky záležet, jsou za předpokladu, že jim neubližujeme, schopny zvládat i náš neoprávněný hněv, nevyhnutelné chvíle soběstřednosti či nepozornosti,“ tvrdí

Doherty (2006, s. 32). Podle rodinné poradkyně Petry Vrtbovské (in Kramulová Psychologie dnes, 2005) v posledních letech vyrůstá generace dětí, která má vážné problémy s hranicemi a to jim způsobuje vážné psychické potíže. Rodiče mají podle ní zvláštní pocit viny, že vůbec po dítěti něco chtějí, že je omezují, nedávají mu dostatečně velký prostor. A to se jedná o základní požadavky, např. pomoc při úklidu, dodržování večerky, apod. Vrtbovská (2005) si myslí, že je to způsobeno tím, že rodiče si myslí, že musí být se svými dětmi v neustálé harmonii a pokud jejich dítě nese něco konfliktně, trpí rodiče pocitem viny. Rodiče stále doufají, že dítě se začne chovat uvědoměle už od útlého věku a s vděkem hranice přijme a začne je dodržovat. Tím ale dítě dostává do role druhého dospělého. Rodiče si myslí, že dítě samo pochopí jejich dobré úmysly a nevědomě pak mají snahu se mu za stanovení hranic omlouvat. Dítě pak získává dojem, že musí vždy hluboce vnitřně souhlasit s jakoukoli hranicí, potrestáním, korekcí, což není ideální výbava do života. Vrtbovská (2005) k tomu dodává: „Dítě má právo zůstat dítětem, porušovat hranice a občas od rodičů slyšet jasné ne. S rodičovskou touhou po kamarádském, partnerském vztahu se svými dětmi souvisí i servírování omezení a trestů v cukrových obalech. Nabízejí jim ústupky, čokoládičky, dárečky, aby je po dobrém přiměli udělat něco docela banálního. Ony pak mají pocit, že cokoli udělají, by mělo být odměněno dary.“

Kdo z nás si z dětství nevybavuje nesplněné výhrůžky rodičů. Proč ale dnes má nedůslednost horší následky než dříve? Lenka Šulová (2004) uvádí, že ve hře je více faktorů, rodiče bývají hodně zaměstnaní, nemají na děti čas a tak je časem nepojí společné zážitky a začínají se sobě vzdalovat. I díky přetížení dětí zájmovými kroužky se rodiče okrádají o společně strávený čas. Pokud si tak rodina udělá prostor na společně strávený čas, jsou všichni unavení ze všech těch povinností v pracovním i soukromém životě. Málo rodičů má dnes energii naslouchat svým dětem. Potom z pocitu špatného svědomí se snaží dětem projevit lásku hmotnými důkazy. O tom dnes svědčí ne jeden přeplněný dětský pokojíček. Přemíra podnětů dítě stresuje a tak v závěru zlobí, u ničeho nevydrží, nic ho nebaví. Rodiče pak používají jen zákazy, příkazy a vyhrůžky. Celý kruh se uzavírá a cykly

se opakují. Rodiče si stěžují, že děti nic nebaví, na společných akcích jako kulturních, výletech, návštěvách děti zlobí a fňukají, až otráví den celé rodině. Tak s nimi rodiče raději nikam moc nechodí. Rodiče se tak někdy spokojí jen s myšlenkou, že dnešní doba je už taková a oni proti tomu nic nezmůžou.

3.2 Výchovné styly a metody

Každý lidský jedinec prochází v životě různými stádii vývoje a zrovna tak výchova dítěte v rodině nemá stálý charakter. Styl výchovy je ovlivňován různými faktory, zejména pak stupněm vývoje dítěte samotného, jeho genetickou výbavou a prostředím v němž vyrůstá. Dalším faktorem je stadium, ve kterém se nachází rodiče jakožto jednotlivci, jejich předchozí zkušenosti, jejich charakter a v neposlední řadě, fungování partnerského vztahu mezi rodiči. Narozením dítěte vstupuje do rodiny nový faktor, a to samotné působení dítěte. (Matějček, 2006) To následně formuje rodičovské chování. Podle Busse a Plomina (v Blatný, 2003) lze rozlišovat tak zvané prvotní praktiky, které provázejí dítě zhruba do jednoho roku věku a jejichž základ spočívá v tomto období především v roli pečovatelské. Postupně se zvyšuje podíl role výchovné a socializační (což zjednodušeně znamená, jak dítě uvádíme postupně do světa pravidel a norem, které platí v konkrétní společnosti). Sami rodiče čerpají zejména z předchozích zkušeností s výchovou a tak zvolené styly výchovy jsou závislé na dříve osvojeném vzorci rodičovského chování, které se snaží rodiče imitovat. Primárním zdrojem utváření výchovných metod je již zmiňovaný model z dětství a sekundárním zdrojem jsou informace z knih, médií, apod. Dalším faktorem, který má velký vliv na rodičovské chování je temperament rodičů a dítěte. Lze předpokládat, že aktivní rodiče budou vyhledávat kontakt s dítětem, budou ho stimulovat, dávat mu dostatek kvalitních podnětů, budou také přebírat kontrolu nad jeho aktivitou. Naopak rodiče pasivní budou věnovat mnohem méně energie do iniciativy směřující k dítěti, budou mít tendenci dítě méně kontrolovat. Rozdílný temperament rodiče a dítěte tak může být zdrojem problémů výchovy. V případě rozdílného temperamentu se musí rodič naučit

empatii, pochopit a zohlednit individuální zvláštnosti a potřeby dítěte. Najít vhodný způsob komunikace, všítat si zpětné vazby od dítěte a uvědomit si chyby plynoucí ze stereotypů naučeného chování. Na správně zvoleném výchovném stylu závisí dobrý celkový rozvoj osobnosti dítěte i dobré mezigenerační vztahy. Někteří rodiče si toto chování však vysvětlují jako absolutní vyhovění požadavkům dítěte, které pak rezignuje na rodičovskou autoritu, což je samozřejmě pro všechny nežádoucí a škodlivé.(Doherty, 2006)

Nepopíratelný je v dnešní době i vliv médií. Rodičům je neustále prezentována ta jediná správná představa o výchově dětí. Tím se potlačuje přirozené intuitivní rodičovství. Rodiče se tak mohou cítit flustrovaní, trpět pocity, že jako vychovatelé zklamali, když se jejich výchova neubírá podle společností předkládaných vzorců. (Doherty, 2006) Každé pouto osob, obzvlášť žijících delší dobu ve společné domácnosti je charakterizováno těsností pout, která se mohou utvářet jak v pozitivním, tak negativním slova smyslu. Základní emocií by tak při výchově měla být láska. Jednak je to láska rodiče k dítěti vycházející z jedinečnosti tohoto příbuzenského vztahu, ničím jiným nepodmiňovaná. O bezpodmínečném přijetí dítěte takového, jaké je. Ve druhém smyslu může být láska charakterizována jako také prostředek výchovy, ale nesmí být zneužita jako trest. Jak píše Matějček (2007, s. 46): „Dobře potrestat může jenom ten, kdo má dítě rád. A kupodivu, děti to takřka neomylně poznají - totiž to, že je má někdo rád.“

Výchovné styly

Následující charakteristiky výchovných stylů ukazují styly v jejich krajnostech. Ve skutečnosti se s nimi setkáváme v méně vyhraněných podobách a různých kombinacích.

Rozlišuje tři základní typy výchovného přístupu k dítěti (Šmelová, 2006):

- 1. Autokratický** (autoritativní či dominantní), kdy vychovatel sám nejlépe ví, co dítě potřebuje. Hodně rozkazuje, hrozí a trestá, na přání dítěte se moc neohlíží, jeho iniciativu nesnáší a samostatnost nepřipouští. Kladnou stránkou tohoto výchovného stylu je, že nabízí dětem oporu a jistotu. Odpovědnost není na nich a vždy je po ruce někdo, kdo ví, co se má dělat. K záporným stránkám patří zbavování vlastní iniciativy dětí, které může vést až k pasivitě nebo naopak k útlaku a následné vzpouře, popř. skryté agresivitě.
- 2. Liberální**, vyznačující se slabým vedením a řízením. Vychovatel se o výchovu dítěte moc nestará, vede je málo nebo vůbec ne, neklade zřetelné požadavky, a pokud už nějaké vysloví, obvykle jejich plnění stejně nekontroluje. Slabé vedení tedy v dětech vyvolává pocit nejistoty a je dětmi podvědomě vnímán jako nedůslednost ze strany rodičů.
- 3. Sociálně integrační (demokratický)**, kdy vychovatel má celkem jasno o cílech svého výchovného působení, avšak dává méně příkazů a více podporuje iniciativu dítěte, působí spíše příkladem než tresty a zákazy. Předkládá návrhy, je schopen dát dětem vybrat mezi několika možnostmi, je přístupný diskusi a má pochopení pro individualitu. Tento styl se přirozeně jeví jako nejlákavější, avšak je jasné, že v praxi jsou jeho principy někdy těžko splnitelné a někdy se vychovatel prostě bez příkazů, napomenutí a trestů neobejde. Tento styl nejvíce podněcuje vlastní iniciativu dětí, učí je rozhodovat se, volit a přebírat odpovědnost, ale není bez nebezpečí. Může sklouznout k beztvaremu liberálnímu stylu nebo se dá zneužít ve vlastní prospěch na úkor druhých. S možností svobodně se rozhodovat a vybírat si

z různých nabídek, souvisí také něčeho se vzdát, něco ztratit, což obzvlášť pro úzkostné dítě nebo nezralou dětskou osobnost může znamenat silnou psychickou zátěž, s kterou není dítě schopno se samo vypořádat.

Leman (2006) rozděluje výchovu v rodině na tři hlavní styly:

- a) autoritářský – rodič ví, co je pro jeho děti nejlepší, nedává dětem volnost a možnost volby, využívá fyzických trestů při neuposlechnutí příkazu
- b) shovívavý – dítě si může dělat, co chce a kdy chce, dítě nemá od rodičů nastavené hranice, rodiče jsou nedůslední
- c) autoritativní – rodiče nechtějí ovládat, dávají dětem možnost volby s jasně danými hranicemi

Metody výchovy

Výchovné metody jsou postupy a způsoby, které vedou k vytčenému cíli ve výchově. Metodami regulujeme chování a jednání dítěte. Je nutné volit správné metody v závislosti na věku a individuálních zvláštích jedince. Neexistuje tedy universální návod, jaké metody výchovy využít. Z tohoto důvodu vznikla celá řada výchovných metod, které lze využít pro konkrétní oblast výchovy a napomáhají tak vychovateli dojít k vytčenému cíli výchovy. (Matějček, 2007)

Metody využívané při výchově (Matějček, 2007):

- **Vysvětlování a přesvědčování** je především důležité, proto, aby děti pochopily důležitost požadavku, jeho význam a důsledek nerespektování. Dítě musí být o správnosti svého chování samo přesvědčeno.
- **Rada** je důležitou součástí každodenního života. Radit je třeba vždy jak při hře, tak i například při hygieně, ale vždy důležitým a zároveň laskavým tónem. V opačném případě se jedná o rozkaz a ten není vždy akceptován
- **Prosba** je jakási jemná forma pedagogického působení, dítě má totiž možnost volby a to mu dodává jakýsi pocit vlastní důležitosti. Proto je lépe přijímána než rozkaz, zvláště u dospívajících a negativistických dětí.
- **Rozkaz** používáme tehdy, jsou-li jiné mírnější formy neúčinné nebo kdy si dítě nemůže samo vybírat (z důvodu např.: bezpečnosti). Rozkazy by však neměly ve

výchově převažovat, protože to vede to k paradoxní opačné reakci. Dítě se potom zatvrdí. Každý rozkaz musí být jasný, stručný, rázný bez citového vzrušení a hněvu. Rozkazy neplýtváme, nesmí být v rozporu s jinými našimi příkazy nebo požadavky jiných. Musí být konkrétní, neodkladný a jejich splnění kontrolujeme.

- **Povzbuzení** má za účel dodat sebedůvěru, povzbuzujeme jím k činnosti, motivujeme. Čím je dítě menší, tím častěji jej používáme, protože malé dítě ještě nemá dostatek volných vlastností
- **Příklad** je velice důležitý. Má se užívat příkladů dospělých nebo jiných dětí, ale používáme je vždy po uvážení. Lze dávat za příklad i literární postavy, jak kladné tak i záporné.
- **Cvičení**, jehož cílem je umožnit uplatnit požadavky v praxi a procvičit je třeba i vhodnou formou hry, aby se vytvořil u dítěte požadovaný návyk.
- **Odměna** je prostředek, jímž posilujeme žádoucí chování.

Druhy odměn (Matějček, 2007):

- a) slovní odměna - souhlas, uznání, pochvala - vede ke spokojenosti, radosti, zvyšuje sebevědomí, motivuje - zvláště u dětí zakřiknutých, nerozhodných, zvláštní význam má pochvala pronesená před kolektivem
- b) sociální odměna - souhlasný úsměv, pohlazení, přivínutí, políbení - u malých dětí je největší odměna, když mohou pro nás vykonat nějakou drobnou službu
- c) věcná odměna - používáme střídmě, aby chování dítěte nenabylo charakteru placené služby

➤ **Trest**

Je metoda, kterou potlačujeme nesprávné jednání dítěte. Snažíme se vždy nesprávnému jednání předcházet vhodným organizováním času dětí nebo nějakým zajímavým zaměstnáním. Porušuje-li opakovaně dítě pravidla nebo záměrně neakceptuje výchovné metody, použijeme trest jako nejkrajnější výchovnou metodu.

Druhy trestů:

- a) sociální trest - projev nesouhlasu např. mimikou, pohrožením, zvýšením hlasu, domluvou, vyhubováním, nikdy nepoužíváme zesměšňování, dále např. vyřazení ze hry - nesmí být ale trvalé
- b) předmětný trest - odnětí hračky, zákaz sledování televize, nikdy nesmíme formou trestu odebrat jídlo, oblečení, apod.
- c) tělesný trest – tady se názory odborníků liší. Vaníčková (2004), zastává názor, tělesné tresty nikdy nepoužívat

Vaníčková (2004, s. 22) uvádí, že tělesný trest představuje riziko pro nebezpečný vývoj osobnosti, protože:

- učí násilí
- ničí jistotu pocitu bezvýhradné lásky, bezpečí a přijetí
- je příčinou úzkosti v očekávání dalšího útoku
- v dítěti vyvolává zlobu, vztek, hněv, které spouští touhu po pomstě
- programuje dítě k akceptaci nelogických argumentů
- snižuje citlivost a soucit
- učí dítě, že se k dobru dopracuje trestem
- učí dítě, že trápení se ignoruje
- učí dítě, že trest a násilí jsou projevy lásky
- učí dítě k popírání pocitů

Když už výchova potřebuje využití trestu, mělo by mít trestání určité zásady:

- netrestat často
- trestat s rozvahou, ne v afektu
- míra trestu musí odpovídat závažnosti provinění
- tresty nesmějí být kruté a vyvolávat velký strach dítěte (temná místnost)
- netrestat prací
- dítě musí vědět, proč je trestáno
- respektovat individuální citlivost dítěte

- po potrestání je důležité s dítětem obnovit normální vztahy

3.3 Působení stylu jednotlivých výchov na budoucí vývoj osobnost dítěte

Každého člověka, který se rozhodl založit rodinu nebo se věnuje práci s dětmi, by mělo zajímat, jaká výchova podporuje příznivý vývoj jedince a jaká je naopak brzdou jeho vývoje, popřípadě zdrojem deformací. Všichni jistě víme, že mezi lidmi existují výrazné rozdíly v charakteru, schopnostech či psychických vlastnostech. Dítě je neustále ovlivňováno působením svého okolí. Pokud na něho nepůsobí deformující vlivy zvenčí, jeho osobnost se vyvíjí příznivě.

Většina odborníků se shodují, že na psychický vývoj osobnosti má klíčový význam rodina a zvláště matka, jejíž působení je doplňováno a někdy i nahrazováno otcem, sourozenci, prarodiči a dalšími osobami (učiteli, vedoucím zájmových kroužků, přáteli apod.). Rodina dává předpoklady k uspokojování potřeb dítěte (láska, pomoc, komunikace, jistota, realizace životního smyslu apod.), k rozvoji jeho emočních a charakterových aspektů. Při špatném plnění těchto funkcí může dojít až k patologickému vývoji jedince. (Matějček, 2007)

Zajímavé je, že stejný výchovný prostředek či postup je u některého dítěte účinný a u jiného neúčinný. Podstatný je totiž vztah mezi vychovávajícím a vychovávaným. Důležitá je též okamžitá situace. Styl (způsob) výchovy tedy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých s dítětem a volbou či způsobem využití výchovných prostředků. (Matějček, 2007)

Na dítě působí v nemalé míře též temperament vychovávajícího, jeho nezralost, případná agresivita, labilita intelektové, somatické či duševní handicapy, nespokojenost s jeho vlastním životem apod. Také zkušenosti s výchovou z dětství mohou bezděčně nebo uvědoměle ovlivnit styl výchovy využívaný rodičem.

To podstatné při formování osobnosti dítěte, je vždy kladný emoční vztah k němu (láskyplný postoj, milující, akceptující, ochraňující, naplněný společnými prožitky a společným trávením volného času v dobré náladě a pohodě, společná

zábava i odpočinek, učení, domácí práce a podporování rozmanitých zájmových činností atd.) a stylu (způsobu) výchovného řízení. Je nezbytné zdůraznit nedílné sepjetí výchovného působení s odpovídajícím prožíváním a chováním dětí. Různé formy způsobu výchovy odlišují rozmanité výchovné působení různých dospělých, takže dítě se během svého života setká s mnoha výchovnými styly a reaguje na ně odlišně. (Matějček, 2007)

Čáp (1996) popisuje vliv rodinného prostředí a výchovy na osobnost dítěte následovně:

Emoční vztah:

- při **záporném emočním** vztahu k dítěti (projevovaný nezájmem o něho, výčitkami, nedostatkem času pro společné prožitky a minimem společně tráveného času, zdůrazňováním nedostatků dítěte, ponižováním, vyhrožováním, častým srovnáváním s nějakým úspěšnějším či hodnějším dítětem, lhostejností, nezájmem, chladností, ironií, posměchem na jeho adresu atd.) v kombinaci se silným až autokratickým řízením (přílišné požadavky na dítě, zákazy, tresty apod.) se dítě naučí bezvýhradně podřizovat autoritě a přijímat její názory. Jeho celková aktivita je menší, neboť nechce riskovat další trest. Dítě bývá celkově úzkostnější, přestává důvěřovat ve své vlastní předpoklady a bývá méně tolerantní k druhým osobám. Děti bývají introvertní. Když vstoupí do skupiny vrstevníků s odlišnými normami, zesílí jejich aktivita a chovají se „zakázaným“ způsobem. Dochází až k agresivnímu prosazování vlastního já. Celkově se vyvíjí nepříznivě. V krajních případech zde může docházet až k týrání dítěte. Časté fyzické tresty vedou k nežádoucím formám chování dítěte a narušují emoční vztah mezi ním a dospělým, cítí se ponižované a jeho sebehodnocení bývá nízké. Psychické trestání (udělení trestu, odepření projevu lásky, výčitky, vyhrožování apod.), ke kterému se uchylují někteří rodiče, má trvalejší účinky, může v dítěti vyvolat pocit viny, úzkosti, hříšnosti, nejistoty až neurózy. Při autoritativním způsobu výchovy se rodič často stává pro dítě negativním modelem. Obecně je možné prohlásit, že mladiství snáze podléhají vlivu

antisociálně zaměřených skupin vrstevníků, jestliže vyrůstají v rodině se záporným emočním postojem k dítěti.

- při **kladném emočním vztahu** se dítě i při různých stylech výchovy, vyvíjí vždy lépe než v případech předchozích. Celkové klima v rodině je velmi důležité. Je dokonce i důležitější než sám fakt případného rozvodu rodičů, neboť dítě přijímá požadavky a normy blízkých osob a podle nich reguluje a formuje své chování. Všeobecně se dá říct, že např. dobrý školní prospěch mají častěji žáci s tímto druhem emočního vztahu. Také mívají lepší předpoklady pro přijetí kladného postoje ke vzdělávání a rodiče v nich tak podporují rozvíjení inteligence. Děti bývají svědomitější v plnění školních povinností, zapojují se do zájmových i pracovních procesů.

Druhy řízení:

- při **slabém – liberálním řízením**, kdy se na dítě kladou nízké nebo žádné požadavky, taktéž dochází ke špatnému vývoji jedince. V rodině je nedostatečná kontrola (dochází nanejvýš k domluvě, takže si dítě většinou „dělá, co chce“), rodiče se chovají lhostejně nebo se pouze spokojí se slibem či přijmou výmluvu a dítěti vyhoví, aby měli „klid“. Dítěti bývá poskytováno velké množství volnosti, která však pramení spíše z jejich lhostejnosti. Dítě někdy bývá zahrnováno penězi či dárky, které jsou jakousi kompenzací za nedostatek citových projevů ze strany rodičů. Ti se nezajímají se o jeho záliby, zážitky nebo případné starosti, takže často dochází k celkovému zanedbání dítěte. Rodičům tak na jeho úspěchu vlastně nezáleží. Za jeho neúspěchy ve škole viní učitele. Dítě si pod vlivem této výchovy nevytyčuje vyšší životní cíle a nezvykne si překonávat překážky v životě. Nerozvíjí se tak jeho vytrvalost a charakterová aktivnost, dítě nedůvěřuje svým schopnostem.
- při **rozporném řízení** (oscilování mezi oběma krajnostmi), nátlak bývá střídán hýčkáním. Dochází také k situacím, kdy rodič si dlouho nevšímá výchovy dítěte nebo mu ponechává plnou volnost a teprve při stížnosti ze školy nebo odjinud začne křičet nebo přísně trestat. V tomto případě dochází k výskytu nesvědomitosti a labilnosti. Dítě netuší, zda po jeho určitém činu přijde pochvala

či trest (popř. lhostejnost) a cítí, že není dostatečně milováno. Tato forma výchovy je typická také pro rodiny, kdy jeden z rodičů projevuje výrazné autokratické rysy a druhý je spíše liberálně založen. Rodiče se tedy neshodli, jak vlastně dítě vychovávat. V těchto rodinách bývá agresivita tolerována a děti jsou spíše extravertní. Tento způsob řízení se často vyskytoval u delikventů a mladistvých s drogovou závislostí, kdy došlo k závislosti na mimorodinné autoritě.

- při **silném řízení** jsou rodiče na děti přísní a důslední. Chovají se však k dítěti laskavě. Požadavky a zákazy bývají vyšší než u ostatních dětí, ale dítě je akceptuje, neboť jeho vztah k rodičům je velmi příznivý. Děti se projevují jako velmi svědomité, mají dobré sebeovládání, respekt před autoritami a bývají prakticky zaměřené.
- při **středním řízení** (demokratickém způsobu výchovy) se u dětí rozvíjí svědomitost i celková stabilita osobnosti. U dítěte jsou podporovány příznivé rysy charakteru, zejména vytrvalost, sebeovládání a svědomitost. Na dítě jsou kladeny přiměřené požadavky, je bráno jako odpovědný člen rodiny, který má také své povinnosti a jejich plnění považuje za samozřejmé. Vztahy jsou přátelské a společné činnosti se realizují v dobrém klimatu. Neužívá se přísných trestů. Dítě tudíž přijímá požadavky a povinnosti jako něco samozřejmého. Chování dětí bývá pozitivně hodnoceno již učitelkami v mateřské škole. Bývají dobrými kamarády. Dochází u nich k vyváženému sloučení momentů introverze i extraverze. Je podporována stabilita osobnosti. (pozn. Introverze – extraverze a inteligence jsou vlastnosti do značné míry získané hereditou, avšak zbývá ještě značný prostor pro jiné působící podmínky, co se týče jejich formování).
- při **slabém řízení** se je vztah rodičů a dítěte spíše kamarádský. Požadavky jsou nízké a kontrola jejich plnění je nedůsledná. Dítě tak svědomitě dělá jen to, k čemu je samo motivováno. V některých případech se s rodiči identifikuje natolik, že dobrovolně plní i povinnosti. Tato forma výchovy je častá v „bohémských“ rodinách.

Způsob výchovy v rodině je jen jeden z mnoha působících vlivů na jedince. Různé formy výchovy mohou v té či oné formě usnadňovat nebo naopak ztěžovat život a vývoj v dospělého člověka. Není důvod se proto domnívat, že mladiství s nepříznivým způsobem výchovy v rodině jsou osudově determinováni k nepříznivému vývoji a životu v dospělosti. (Matějček, 2007)

U některých jedinců se v dospělosti rozvine např. svědomitost, kladné sebehodnocení, vytrvalost, odolnost k zátěži díky působení příznivých podmínek včetně vlastní aktivity a sebedeterminace (formování své osobnosti volbou mezi pobídkami zvenčí, mezi osobami, činnostmi, způsoby využívání času, cíli a hodnotami). Vnější podmínky a vlivy působí však pouze za předpokladu, že jedinec aktivně přijme jejich vliv, vybere si mezi informacemi a využije svých vnitřních předpokladů a dále je rozvine. (Čáp, 1996)

Optimální způsob výchovy je tedy možno vymezit kladným emočním vztahem k dítěti v kombinaci se středním výchovným řízením. Najít však tu správnou „střední míru“ však nebývá vždy lehké. Problém bývá i v tom, že si mnoho autokratických dospělých myslí, že jejich způsob výchovy je ten nejlepší a nepřipouští si, že by svůj styl výchovy měli z nějakého důvodu měnit.

Měli bychom se tedy proto vždy zamyslet, zda „naše“ dítě netrpí pod vlivem působení naší osobnosti, zda nemůžeme zlepšit vztah k němu. Dobrá komunikace s dítětem a společné příjemně strávené chvíle, jsou nejen velkým přínosem do našeho života, ale i zdrojem naší radosti.

4 Výzkumná část

Na základě studia literatury (Matějček, 1986, 1992, 2007, 2008) i vlastních profesních zkušeností jsme formulovaly následující výzkumné problémy (P) a výzkumné předpoklady (VP).

4.1 Výzkumné problémy

P1: Jak budou vzpomínat na svoje dětství dospělí, kteří vyrůstali v rodině s autoritativním stylem výchovy?

P2: Chtějí se dospělí vyvarovat výchovných chyb, kterých se dopouštěli jejich rodiče?

P3: Převažuje v dnešních rodinách liberální výchova?

P4: Čerpají dospělí zkušenosti o výchově do svých rodičů?

P5: Jsou dotazovaní spokojeni se svým současným životem?

4.2 Výzkumné předpoklady

VP1: Dospělí, kteří vyrůstali, v autoritativní rodině vzpomínají na dětství negativně, ale myslí si, že je tato výchova dobře připravila do života.

VP2: Rodiče se snaží vyvarovat chyb, kterých se na nich dopouštěli jejich rodiče, ale ve více než 50 % se jim to nedaří.

VP3: Rodiče dnes vychovávají děti převážně liberální výchovou.

VP4: Více než 50 % rodičů čerpá zkušenosti s výchovou ze svého dětství.

VP5: Více než 80 % dotazovaných je se svým životem spokojeno.

4.3 Metody výzkumu

Dotazník

Vlastní výzkum probíhal v lednu a únoru 2010 v mateřské škole, soukromé firmě, u absolventek oboru speciální pedagogiky pro předškolní věk a v okruhu mých známých a příbuzných. Součástí výzkumu byl tištěný anonymní dotazník, který obsahoval 16 otázek. Dotazník je uveden jako příloha č. 3 v diplomové práci. Otázky jsou v první části zaměřeny na zjištění způsobů výchovy, kterou na dotazovaných praktikovali jejich rodiče a zda tuto výchovu pokládají dotazovaní za prospěšnou. V druhé části jsou otázky zaměřeny na zjištění, jakou výchovu dotazovaní uplatňují na svých dětech. Rozhodla jsem se začlenit do dotazníku otázky otevřené i uzavřené. Vytvořila jsem 6 uzavřených otázek, u nichž bylo možné zvolit více odpovědí. Jako výchozí formu vyhodnocení jsem užila grafů, jež jsou uvedeny v kapitole Výsledky výzkumu s komentářem. U zbývajících 10 otevřených otázek měli dotazovaní možnost napsat svůj názor, či sdělit své zkušenosti s výchovou. Každá otevřená otázka vyžadovala individuální přístup, a proto bylo k vyhodnocování těchto otázek užito univariační analýzy, což znamená, že jednotlivé otázky byly analyzovány podle jednotlivých odpovědí. Vzhledem k různosti a kombinací odpovědí, nešlo stanovit jasná kritéria pro hodnocení. A tak výsledky a jednotlivé odpovědi jsou uvedeny v přehledných tabulkách.

4.4 Místo šetření, charakteristika výzkumného vzorku

Výzkum byl proveden v mateřské škole v Praze, dále soukromé americké kosmetické firmě se sídlem v Praze na oddělení pro styk se zákazníkem, v okruhu mých příbuzných a známých a u absolventek speciální pedagogiky pro předškolní věk v Olomouci.

- MŠ Oáza, Čachtická 640, Praha 4.

Jakožto bývalá učitelka v této MŠ ve školních letech 2007- 2009, jsem oslovila rodiče, prarodiče a příbuzné dětí. Počet vyplněných dotazníků 22.

- Příbuzní a známí.

Oslovila jsem své příbuzné a známé v okolí mého bydliště. Všichni trvale žijí na malém městě či vesnici. Počet vyplněných dotazníků 13.

- Mary Kay, Karla Engliše 19, Praha 5. Tato americká kosmetická firma je jednou z největších kosmetických společností zabývajících se přímým prodejem kosmetiky. Jak firma na svých webových stránkách píše, nabízí unikátní propojení úspěšné kariéry i dostatečného soukromí a spokojeného rodinného života. Promyšlená filozofie a strategie firmy klade důraz na rodinu a manželství a dopomohla stovkám žen ke kariéře, kterou lze skloubit i s rolí mateřskou. Až 75% žen, které u firmy pracují, pochází z malého města či vesnice a vyrůstalo v nižší střední vrstvě obyvatel, bráno z materiálního zabezpečení. Proto mě názory těchto žen opravdu zajímali. Počet vyplněných dotazníků 28.

- Absolventky speciální pedagogiky předškolního věku na univerzitě Palackého v Olomouci, kombinovaná forma. Věkový průměr studentek je 30-55let, studentky pochází z velkých měst i vesnic. Počet vyplněných dotazníků 6.

Součet vyplněných dotazníků byl 68 (viz tab. č. 1). Z toho bylo 22 mužů a 46 žen, viz otázka č. 15. Věkové rozdělení dotazovaných je rozpracované v otázce č. 16. Vzhledem k možnosti zvolit více než jednu odpověď, nemusí vždy součty odpovědí odpovídat počtu respondentů.

Tab. č. 1 Počet vyplněných dotazníků.

Místo šetření	Počet vyplněných dotazníků
MŠ Oáza	23
Příbuzní a sousedé	11
Mary Kay	28
Absolventky spec.ped. pro předškolní věk	6
Počet celkem	68

4.5 Výsledky dotazníkového šetření

V následujícím textu jsou uvedeny výsledky dotazníkového šetření formou přehledného grafického znázornění i s komentářem k jednotlivým otázkám.

Otázka č. 1.

V první otázce měli dotazovaní odpovědět na to, jak vzpomínají na svoje dětství v rodinném kruhu. Zajímavé je, že dotazovaní ve věkové hranici 31-40 let ve většině odpověděli, že na dětství vzpomínají velice rádi, oproti tomu dotazovaní ve věkové kategorii 51 let nejvíce odpovídali, že na dětství nevzpomínají, což nasvědčuje spíše negativním vzpomínkám nebo využívali možnosti volné odpovědi, které byly většinově negativní (viz tab. č. 2). V celkovém procentuálním vyjádření tedy 42 % vzpomíná na dětství velice rádo (viz graf č. 1). Volné odpovědi jsou přesně citovány v tab. č. 3.

Graf č. 1 Procentuální vyjádření, jak vzpomínají dotazovaní na své dětství. (n=68)

Tab. č. 2 Jak vzpomínají dotazovaní na své dětství, s věkovým rozdělením

a) velice rád/a b) nerad/a c) nevzpomínám na něj d) jiná odpověď

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	12	1	2	2
31-40	10	4	7	1
41-50	5	2	0	1
51- více	1	2	13	5

Tab. č. 3 Citace volné odpovědi, jak dotazovaní vzpomínají na své dětství.

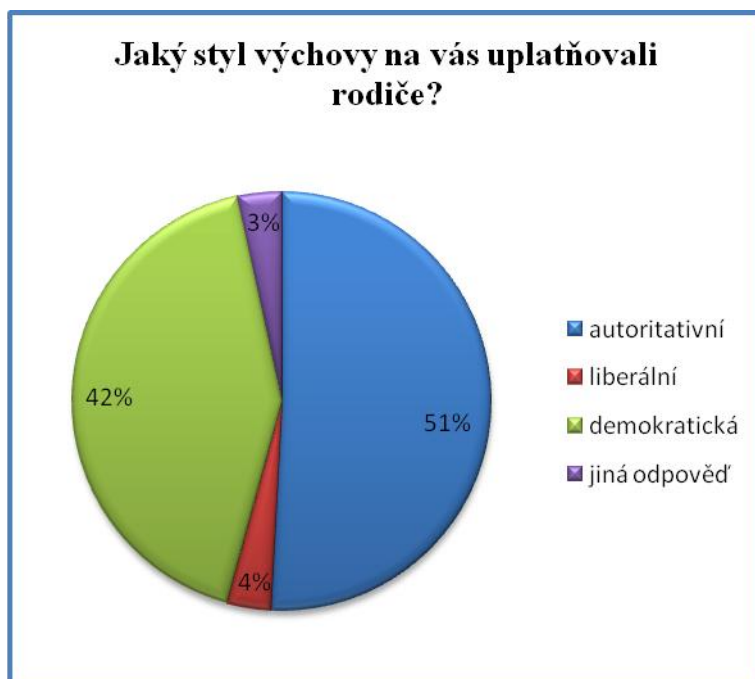
Odpověď	počet
Na některé věci (měla jsem psa), výchova autorit a přísná výchova	1
Vzpomínám ve zlém i v dobrém	1
Snažím se vzpomínat v dobrém, ale toho si pamatuji málo	1
S láskou vzpomínám na tatínka, nerada vzpomínám na maminku	1
Pokud jsem byla na prázdninách u babičky a u dědy, mám krásné vzpomínky. Jinak pokud jsme žili do 18let se sourozenci a otcem, byly často krušné vzpomínky	1
Jak na co	1
Dětství bylo jen samá práce a fyzické tresty za nedodržení příkazů	1
Hojné používání fyzických trestů,	1

dnes by mě určitě odebrali do děčáku	
Rodiče to měli hodně těžké v poválečné době, takže jim naše zkažené dětství nechci vyčítat....	1

Otázka č. 2

V případě otázky č. 2, kde měli dotazovaní uvést, jak by charakterizovali styl výchovy, který vůči nim, uplatňovali jejich rodiče, celých 51 % z celkového počtu dotazovaných, označilo variantu, jejíž charakteristika odpovídá spíše autoritativní výchově. Výjimkou byla věková kategorie 20-30 let, zde dotazovaní označovali charakteristiky nasvědčující demokratické výchově (viz tab. 4). Ve volné odpovědi se vyjádřili pouze 2 respondenti, kteří uvedli rákosku a řemen, což nasvědčuje silné autoritativní výchově. Tito dotazovaní byli v nejvyšší věkové kategorii. Liberální výchovu se slabým vedením uvedli pouze 2 dotazovaní. V této otázce hraje velkou roli míra schopnosti sebekritiky a kritiky svých rodičů, osobní zaujetí a subjektivní pocity, tudíž doznat se k liberální výchově je i přes anonymitu dotazníku citlivé.

Graf č. 2 – Procentuální zobrazení výchovných praktik. (n=68)

Tab. č. 4. Charakteristika výchovy praktikovaná rodiči na dotazovaných dle jejich věkového rozložení.

a) autoritativní b) liberální c) demokratická d) jiná

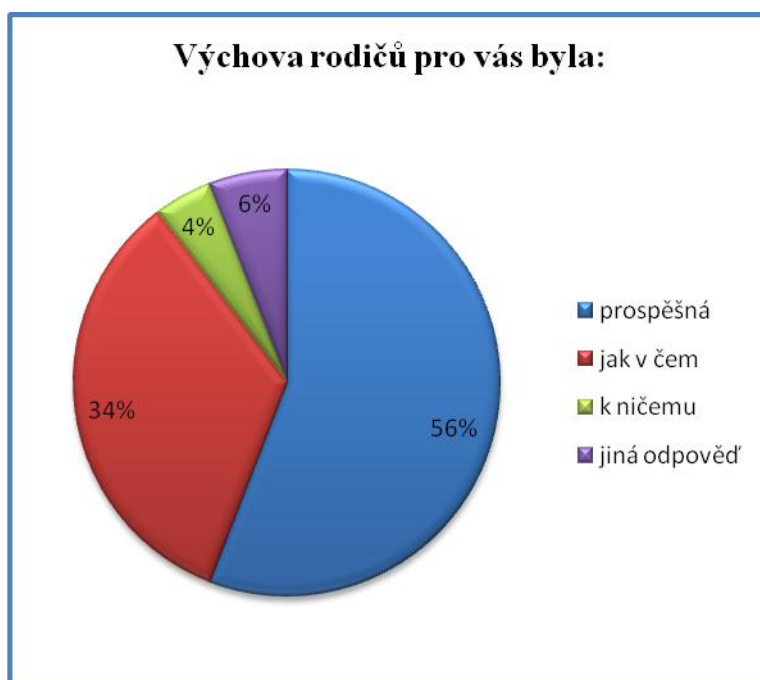
věk	a)	b)	c)	d)
20-30	1	1	15	0
31-40	15	1	6	0
41-50	6	0	2	0
51- více	17	0	2	2

Otázka č. 3

Ve třetí otázce měli dotazovaní zhodnotit, jak zpětně vnímají výchovu svých rodičů, a čím je pro ně v životě prospěšná. Zajímavé je zjištění, že většina dotazovaných, kteří uvádějí v otázce č. 2 autoritativní výchovu, ji zpětně jako přípravu do života vidí prospěšně. Tedy celých 56 % z celkového počtu dotazovaných uvedlo, že výchovu vnímají zpětně pro život prospěšně, 34 % dotazovaných si uvědomuje kladné i záporné stránky výchovy, a tak zvolili odpověď, jak v čem. Volné odpovědi jsou uvedeny v tab. č. 6.

VP1: Dospělí, kteří vyrůstali, v autoritativní rodině vzpomínají na dětství negativně, ale myslí si, že je tato výchova dobře připravila do života, VP1 je tedy ověřen a potvrzen.

Graf č. 3 – Procentuální zobrazení přínosu výchovy dotazovaných do života. (n=68)

Tab. č. 5 Vnímaný přínos výchovy do života dle věkového rozložení respondentů

a) prospěšná **b)** jak v kterých oblastech **c)** k ničemu **d)** jiná odpověď

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	15	2	0	0
31-40	13	7	2	0
41-50	1	6	0	1
51- více	9	8	1	3

Tab. č. 6 Citace uvedených odpovědí na otázku, jak konkrétně dotazovaní vnímají přínos výchovy do svého života

Odpověď	počet
Do života jsem odešla plná komplexů, které řeším dodnes.	1
Výchova byla velice přísná, ale naučila mě pracovní kázni a mnohé překonat.	1
Průběh výchovy a fungování naší rodiny mi znechutil založit vlastní rodinu na hodně dlouhou dobu.	1
Zocelila mě, z ničeho se jen tak nesložím.	1

Otázka č. 4

V této otevřené otázce měli uvést dotazovaní svůj pohled na to, jakých chyb se na nich při výchově dopustili jejich rodiče. Odpovědi na tuto volnou otázku jsou přesně citovány v tab. č. 7. Nejvíce zaznívala kritika autoritativní výchovy bez citového zabarvení, fyzické tresty, malá svoboda ve styku s vrstevníky, výběru zájmů, neshody mezi rodiči a závislosti některého z rodičů. Obecně lze říci, že většina dotazovaných pocítuje z dětství nějakou křivdu či neadekvátní chování rodičů. Toto nasvědčuje, že zážitky z dětství v nás zůstávají a ovlivňují nás až do dospělosti, dokonce nás mohou i po tolika letech trápit a přinášet nám psychickou, popř. psychosomatickou zátěž.

Tab. č. 7 Citace odpovědí na otázku, jakých chyb se při výchově dopouštěli rodiče dotazovaných

Odpověď	počet
Přísná výchova bez citového zabarvení, autoritativní.	6
V době jejich rozvodu, hádky, každodenní, velmi utrpěla má psychika.	1
Sobecký přístup otce.	2
Starala jsem se o 15 let mladšího brácha, který mi říkal mami, hodně rychle jsem dospěla a ztratila tím kus dětství.	1
Nepocítuji, že by se dopouštěli něčeho zásadního.	1
Nedopouštěli.	2
Přísné, nikam mě nechtěli pouštět.	4
Protěžování některého ze sourozenců.	2
Závislost některého z rodiče.	5
Snad všech co mohli.	1
Časté využívání fyzických trestů i při malém přestupku.	3
Citové vydírání.	2
Naše dětství bylo jen samá práce, žádná radost.	1
Časté hádky, ve kterých jsme působili jako prostředníci.	2

Absence naslouchání, prostor pro popovídání.	2
Otec zvyšoval hlas.	1
Ačkoliv jsem byla bezproblémové dítě, nikdy jsem nebyla chválena, matka viděla jen samé chyby.	1
Nejvíce mi vadilo, že rodiče měli jiný názor na to, co je „moderní“. Nelíbilo se mi, že ostatní to mohli a já ne. Tehdy jsem jim to měla za zlé a až zpětně jsem zjišťovala a i nadále zjišťuji, že měli v mnoha věcech pravdu.	1
Pedantský, striktní přístup.	2
Maminka byla velice tolerantní a až moc hodná.	1
Hranice stanovené i při volbě zájmů.	1
Moc příkazů, málo volnosti.	4
Jako u dítěte s handicapem u mě byl kladen malý důraz na výdrž při činnostech, zájmech a koníčcích.	1
V těžké poválečné době, dělali, co mohli, i když to vždycky nebylo ideální	1
Cítila jsem, že nemohu dělat to, co moji vrstevníci a to mě velice trápilo. Vím, že mě tím rodiče chtěli chránit, ale těžce jsem to nesla obzvláště v pubertě.	1
Otec mě často bil a to i maličkosti, či známky ve škole, což jsem mu neodpustil do dnes.	1
Vzhledem k psychické nemoci maminky, bylo zásadních chyb ve výchově mnoho. Teprve v pubertě jsem pochopil, že hodně toho mohla právě její nemoc.	1
Protěžování prvorozené sestry a dávání jí za jediný možný a správný vzor.	1
Absolutní nesvoboda všeho.	1
Dávání přednost psům.	1
Matka se chovala jinak v přítomnosti otce, hrála, že je na jeho straně, ale přítom na něj házela špínu, když nebyl doma.	1

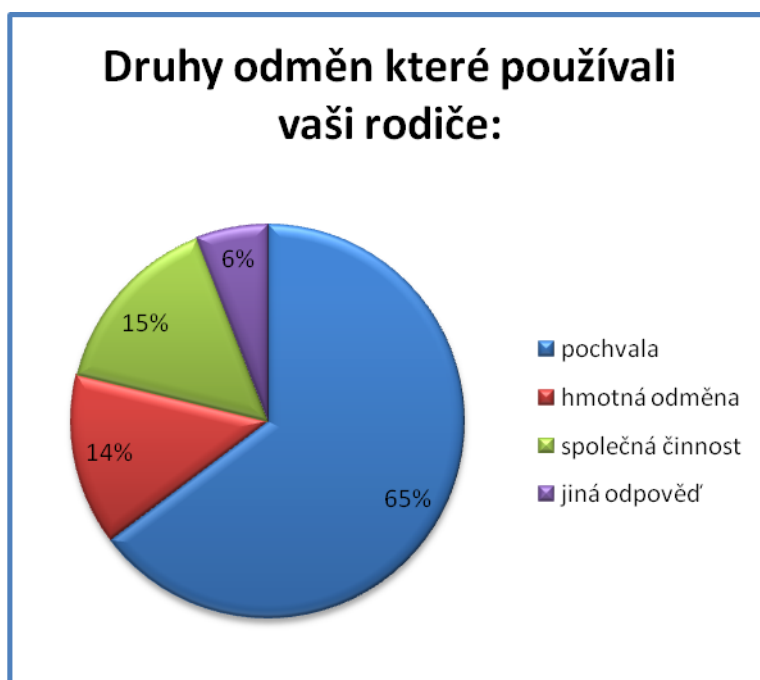
Zavírání za trest do sklepa, dodnes mám strach ze tmy. Dnes by to bylo jako týrání.	1
Rodiče byli vždycky pro sebe, nás děti do svého programu moc nezahrnovali.	1
Časové vytížení rodičů a pak jim nezbyl čas na nás.	1
Jejich nedůslednost a výhrůžky, kterých nikdy nedostáli.	1
Strašení.	1
Neposkytli nám rozhled. Měli na vše vyhraněný názor, obzvláště otec a přes ten nejel vlak.	1
Špatný příklad partnerského vztahu a komunikace.	1
Že mi oba tragicky umřeli, když jsem byl ještě malý.	1
Zakazovali mi kamarády nebo živé zvíře.	1
Musel jsem hrát dlouhá léta na klavír, což jsem nenáviděl.	1
Tátu jsme nikdy moc nezajímali, ten se honil jen za kariérou. Máma byla fajn.	1
Po rozvodu se vzájemně pošpiňovali a hádali, nestýkám se kvůli tomu s nimi dodnes.	1
Že mi máma zatajila identitu otce.	1

Otázka č. 5

Otázka č. 5 měla zmapovat druhy využívaných odměn v dětství dotazovaných. V celých 65 %, dotazovaní uvedli, že rodiče využívali nejvíce pochvalu. Dotazovaní také označovali kombinaci uvedených možností. Citace otevřené odpovědi jsou citovány v tab. č. 9.

Graf č. 4 Procentuální rozdělení využívaných odměn rodiči na dotazovaných. (n=68)

Tab. č. 8 Počty odpovědí, jaké druhy odměn používali rodiče dotazovaných při jejich výchově dle jejich věkového rozdělení.

a) pochvalu **b)** hmotnou odměnu **c)** společnou činnost **d)** jinou

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	15	3	2	0
31-40	17	5	3	1
41-50	8	2	3	1
51- více	15	2	5	3

Tab. č. 9 Citace volných odpovědí na otázku, jaké odměny používali vaši rodiče

Odpověď	počet
Rodiče odměnu vůbec nepoužívali, pro mě byly jen rozkazy, příkazy a zákazy.	1
Chválila jen maminka.	1
Každý měl jiný názor na zásluhy...	1
Největší odměnou byl pobyt u babičky.	1

Otázka č. 6

Otázka č. 6 byla otázkou zcela otevřenou, v ní měli dotazovaní možnost popsat, jaké druhy trestů na nich samotných v dětství uplatňovali jejich rodiče. Nejvíce zde byly zastoupeny fyzické tresty, domácí vězení a trest úklidem domácnosti. Citace odpovědí jsou v tabulce č. 10. Tyto odpovědi nepřímou navazují na odpovědi v otázce č. 1. Dá se totiž předpokládat, že kladné či záporné vzpomínky na dětství jsou také ovlivněny praktikami trestů rodiči. Všichni respondenti, kteří uvedli v otázce č. 1, že vyrůstali v autoritativní výchově, přiznávají fyzické tresty.

Tab. č. 10 Druhy trestů uplatňované na dotazovaných rodiči v dětství

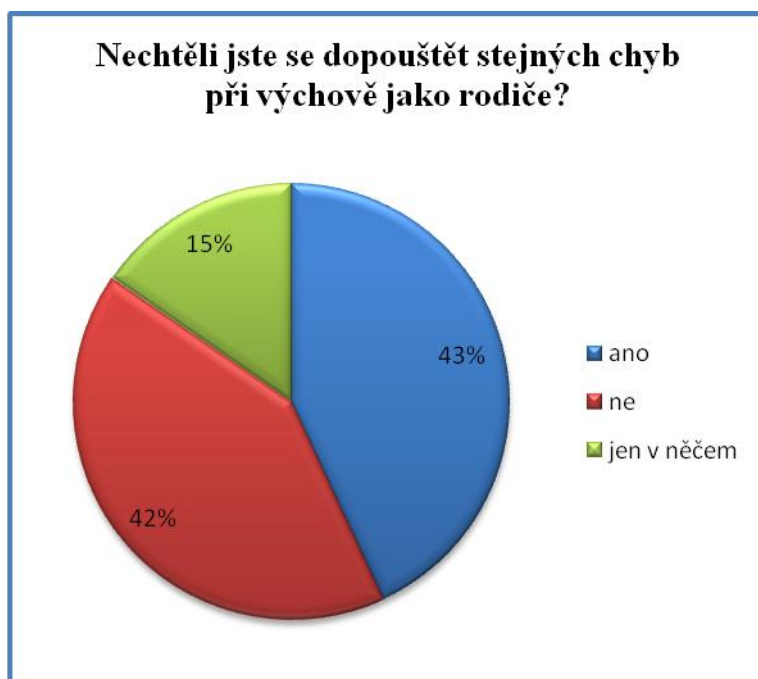
Odpověď	počet
Fyzické tresty, řemen, rákoska.	2
Žádné	2
Zákazy – TV, kamarádů.	1
Zákaz vycházek.	4
Naplácání vařečkou, zavření do dětského pokoje, dokud se neuklidním a neomluví.	1
Pohlavek, nesměl jsem ven, zamknutí magnetáku.	1
Fyzické tresty, citové vydírání.	1

Výprask a domácí vězení.	10
Domácí práce.	6
Od dětství až do mé svatby, tzv. hauzák, domácí vězení, odebrání klíčů.	1
Zákaz docházení do pionýra.	1
Pokuty z kapesného.	3
Klečení na hrachu.	1
Tresty byly vyjmečné, když tak zákaz oblíbené činnosti.	4
Zákazy	3
Zákazem jít ke kamarádce, do kina. Otec bití.	1
Když jsme byli malí, tak zákaz večerníčku, větší snížení kapesného	1
Cvičení na klavír.	1
Práce v hospodářství.	1
Úklid pokojíčku.	3
Domácí vězení a práce.	15
Naši nám jen vyhrožovali, nikdy to nedotáhli do konce.	1
Metoda odloženého trestu, takže jsem se pěkně nerroval, co přijde.	1
Odebrání oblíbené hračky.	2
Usínání bez pohádky.	1

Otázka č. 7

Otázka č. 7 nepřímo navazuje na otázky č. 1 a č. 4. Zjišťuje, zda si dotazovaní v dospívání říkali, že až se stanou sami rodiči, nikdy nebudou jako máma, táta. Tato otázka, měla prokázat v závislosti na otázce č. 8. v jaké procentuální míře se podařilo dotazovaným přenést představy z dospívání do samotné praxe vychovatelů vlastních dětí. Odpovědi ano i ne jsou v těsné shodě. V procentuálním znázornění se tak odpověď ano i ne liší pouze o 1 %. Nejvíce přemýšlely o odlišném stylu výchovy ženy a to ve věku 20-40 let, což zřejmě může souviset s jinými možnostmi v porevolučním režimu naší země. Možnost volné odpovědi využilo celkem 10 dotazovaných. Citace volných odpovědí jsou uvedeny v tabulce č. 12.

Graf č. 5 – Procentuální rozdělení, kolik procent dotazovaných si myslelo, že se nebudou dopouštět stejných chyb jako jejich rodiče. (n=68)

Tab. č. 11 Počet odpovědí na otázku, zda si dotazovaní v dospívání mysleli, že nebudou dělat stejné chyby při výchově jako jejich rodiče dle věkového rozdělení.

a) ano b) ne c) jen v něčem

věk	a)	b)	c)
20-30	8	7	0
31-40	11	7	3
41-50	2	5	2
51- více	7	10	5

Tab. č. 12 Odpovědi na otázku, v čem konkrétně jste nechtěli být jako máma, táta

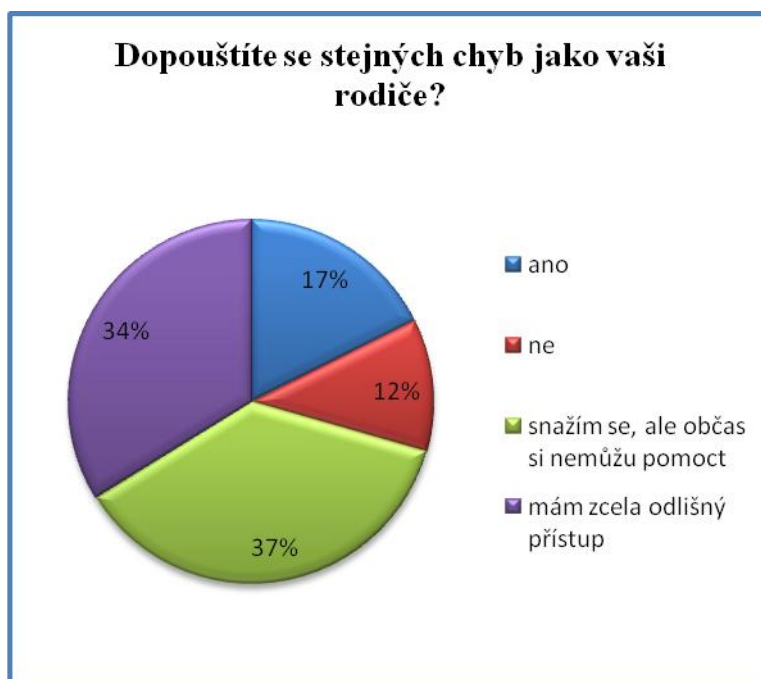
Odpověď	počet
Přála jsem si, abych byla už dospělá.	1
Bazírování na něčem nedůležitém, jako např. úklid.	1
Budu pouštět děti déle ven.	1
Že nebudu tak přísná za drobné porušení pravidel.	1
Nebudu dětem dávat domácí vězení.	1
Netrestat za známky ze školy.	1
Nebudu na děti křičet a zvyšovat hlas.	1
Nebudu alkoholik.	1
Více důvěřovat a více naslouchat.	1
Budu s dětmi jako kamarád, můžou mi vše říct.	1

Otázka č. 8

Otázka č. 8 byla otázka uzavřená s možností vyznačit více odpovědí. Dotazovaní měli odpovědět na otázku, zda se při výchově dětí dopouštějí chyb, kterých se chtěli vyvarovat. Tato otázka přímo navazuje na otázku č. 7 a snaží se zjistit, zda kritika rodičů z pohledu dítěte zanechá zkušenost do dospělosti a je schopná ovlivnit jeho styl výchovy a přístup k vlastním dětem. Graf č. 6 ukazuje, že nejvíce dotazovaných uvedlo, že se snaží, ale nemůže si občas pomoci. Je to přirozené, každý vychovatel se může někdy dostat do nesnadné výchovné situace, při níž použije praktiky, které dříve odsuzoval a chtěl se jich vyvarovat. Zajímavé je zjištění, že 34 % dotazovaných aplikuje na svých dětech zcela odlišný způsob výchovy, než měli jejich rodiče, což naznačuje, že předsevzetí z dospívání (viz otázka č. 7) uvedli do praxe.

VP2: Rodiče se snaží vyvarovat chyb, kterých se na nich dopouštěli jejich rodiče, ale ve více než 50 % se jim to nedaří, VP2 byl tedy ověřen, rodiče se v 54 % alespoň občas dopouštějí stejných chyb jako jejich rodiče.

Graf č. 6 Dopouští se dotazovaní stejných chyb při výchově jako jejich rodiče?
(n=68)

Tab. č. 13 Dopouštíte se při výchově právě těch chyb, kterých jste se chtěli vyvarovat? Členěno dle věku respondentů.

a) ano **b)** ne **c)** občas se nedaří **d)** odlišný přístup než rodiče

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	3	2	7	5
31-40	5	3	10	4
41-50	3	2	3	0
51- více	1	1	5	14

Otázka č. 9

V otevřené otázce č. 9 měli dotazovaní napsat, jak by ve 3 slovech vystihli výchovu, kterou uplatňují na svých dětech. Nejvíce zaznívala hesla jako tolerance, kamarádká výchova, přátelskost, ale i pravidla, důslednost či zákazy. Z odpovědí vyplývá, že ve více jak v 90 % se v rodinách aplikuje demokratický styl výchovy.

VP3 : Rodiče dnes vychovávají děti převážně liberální výchovou, VP3 byl ověřen, ale nebyl tedy potvrzen.

Tab. č. 14 Jakými slovy dotazovaní vystihli výchovu, kterou aplikují na svých dětech.

Odpověď	počet
Stanovení pravidel, důslednost, kontrola.	1
Kamarádká s danými pravidly.	9
Motivace, pochvala, jasné hranice, trpělivost.	1
Vedu je k samostatnosti a slušnosti.	1
Nepovolit v zákazech a nikdy fyzicky netrestat.	1
Domluvou, vysvětlením, respekt.	1

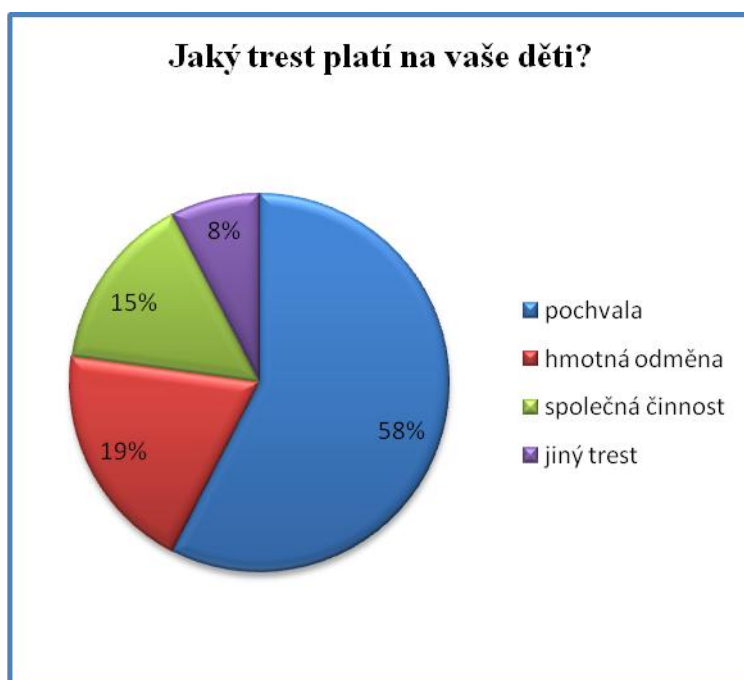
Otevřenou, důslednou, přátelskou.	5
Ochranitelskou, přátelskou, ustrašenou.	1
Tolerance, empatie, vstřícnost.	1
výchova společná, výchova nás všech členů rodiny (vychováváme nejen dítě ale i sebe), výchova radostná	1
Příkazy+ jejich vysvětlení, kamarádská domluva.	1
Přátelská, komunikativní, důvěrná.	6
Motivace, láska, důslednost.	1
Důvěra, jasně nastavená pravidla.	1
Přísná, nevím...	1
Tolerance, komunikace, prostor pro samostatnost.	1
Volnost, samostatnost, pohoda.	1
Svoboda, láska, porozumění.	3
Tolerance, pochopení, důvěra.	5
Přátelství, čest a upřímnost.	1
Empatie, soudržnost rodiny.	1
Jeden za všechny, všichni za jednoho.	1
Důvěra, tolerance, pochopení.	9
Naučit se mít rád život i s překážkami.	1
Dodržování pravidel, ale důvěra a možnost volby.	1
Citlivá s ohledem na individuální možnosti.	1
S úsměvem jde všechno líp.	1
Pravidla, samostatnost, soudržnost	1
Aby věděli, že za námi mohou přijít s čímkoli, takže přátelská a otevřená, upřímná.	1
Citová, láskyplná, spravedlivá.	5
Tolerance, pravidla, humor.	3

Otázka č. 10

Jaký druh odměny při výchově používáte, tak zněla otázka č. 10. V celých 58 % dotazovaní uvedli, že využívají nejvíce pochvalu, což se shoduje s odpovědí na otázku č. 5, jakou odměnu využívali rodiče dotazovaných. Zda to souvisí se zkušeností s touto výchovnou praktikou z dětství, či zda je pochvala využívána nejvíce pro svoji dostupnost v každé situaci se nedá na základě této otázky zmapovat. Dále byla uváděna kombinace uvedených možností. Citace volné odpovědi jsou uvedeny v tab. č. 16.

Graf č. 7 Jaký trest nejvíce platí na vaše děti. (n=68)

Tab. č. 15 Využívané druhy odměn s věkovým rozdělením dotazovaných.

a) pochvalu b) hmotnou odměnu c) společná činnost d) jinou

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	13	6	4	1
31-40	15	7	5	2
41-50	7	1	2	1
51- více	18	4	3	3

Tab. č. 16 Citace volných odpovědí na otázku, jaké druhy odměn dotazovaní využívají.

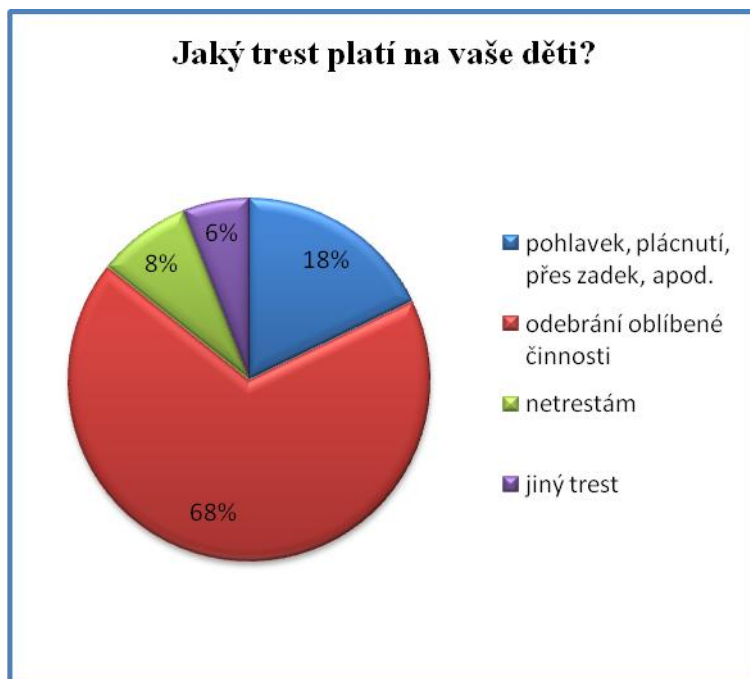
Odpověď	počet
Prodloužení vycházek ven.	1
Oblíbenou činnost.	3
Kombinaci uvedených dle situace.	1
V každém věku jinou.	1
Dávám na jeho radost a hrdost na dítě, když se mu něco povede.	1

Otázka č. 11

V otázce č. 11 měli dotazovaní uvést, jaké druhy trestů na jejich děti platí. V 68 % dotazovaní uvedli, že svým dětem odeberou oblíbenou činnost. Dotazovaní tak využívají zcela jiné tresty, než na nich aplikovali jejich rodiče (viz otázka č. 6). Tzv. domácí vězení, dříve tolik oblíbené, skoro vymizelo. Bude to zřejmě zapříčiněno tím, že z důvodu bezpečnosti dětí se dnes mladší děti sami venku skoro nepohybují. Rodiče se snaží vždy dítěti zabezpečit dohled, a to je z časových důvodů velice náročné. A tak dnešní děti netráví pobytem venku tolik času jako dříve. Z pobytu venku se tak stalo něco, co se snaží rodiče dětem dopřávat co

nejvíce a tak ho jako trest nevyužívají. Dále rapidně ubylo fyzických trestů. K jejich používání se přiznalo jen 17 dotazovaných. Zde je znát společenský vliv, jelikož společnost vnímá fyzické tresty na dětech jako selhání vychovatele a snaží se o to, aby z výchovy dětí zcela vymizely. Citace volných odpovědí jsou uvedeny v tab. č. 18.

Graf č. 8 Tresty, které nejvíce platí na vaše děti. (n=68)

Tab. č. 17 Jaké druhy trestu uplatňují respondenti nejvíce na své děti. Členěno podle věkového rozložení respondentů.

a) fyzický b) zákaz činnosti c) netrestám d) jiný trest

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	4	14	1	1
31-40	2	18	2	2
41-50	3	5	1	0
51- více	6	20	3	2

Tab. č. 18 Citace volných odpovědí na otázku používaných trestů.

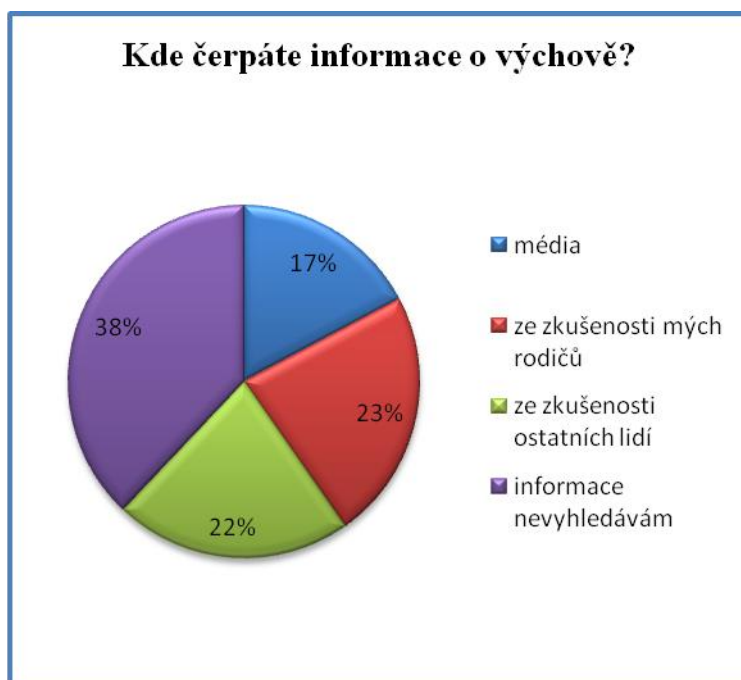
Odpověď	počet
Kombinace fyzického trestu, odebrání kapesného.	1
Stačí vytrvalost při požadavku.	1
Podle věku dětí, u malých na zadek, u velkých pravidla a za porušení odebrání kreditu na telefon.	1
Tresty беру jako krajnost a svoje selhání.	1
Vztek je špatný rádce....	1

Otázka č. 12

Otázka č. 12 byla otázkou uzavřenou. Dotazovaní zde měli označit možnost, kde nejvíce čerpají informace ohledně výchovy svých dětí. Bylo celkem nečekané, že dotazovaní v celých 38 % uvedli, že informace nevyhledávají. Čerpání zkušeností od svých rodičů a od ostatních lidí jsou v těsné shodě a informace z médií jsou až na posledním místě.

VP4: Více než 50 % rodičů čerpá zkušenosti s výchovou ze svého dětství, VP3 byl ověřen, ale nebyl potvrzen.

Graf č. 9 Kde dotazovaní čerpají informace ohledně výchovy dětí. (n=68)

Tab. č. 19. Kde dotazovaní čerpají informace o výchově dle věkového rozložení respondentů.

a) média b) od rodičů c) od ostatních lidí d) informace nevyhledávám

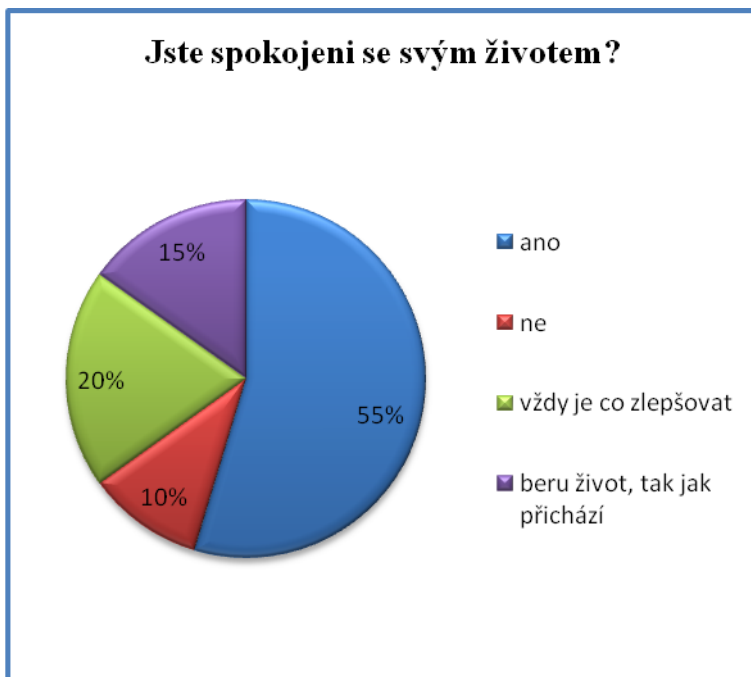
věk	a)	b)	c)	d)
20-30	4	5	7	7
31-40	6	5	3	10
41-50	1	3	3	4
51- více	4	7	6	12

Otázka č. 13

Otázka č. 13 měla za úkol zmapovat, zda jsou dotazovaní spokojeni se svým současným životem. 55 % dotazovaných uvedlo, že je spokojeno se svým současným životem. Celých 20 % je toho názoru, že je vždy co vylepšovat. Dotazovaní také využívali kombinaci odpovědí. Tato otázka je velmi osobní a tak se dá předpokládat, že část dotazovaných neuvedla pravdu. Není lehké veřejně přiznat nespokojenost se svým životem.

VP5: Více než 80 % dotazovaných je se svým životem spokojeno, VP5 byl ověřen, ale nebyl potvrzen. Se svým životem je spokojeno pouze 70 % respondentů.

Graf č. 10 Spokojenost dotazovaných se současným životem. (n=68)

Tab. č. 20 Spokojenost respondentů se svým současným životem, dle jejich věkového rozložení.

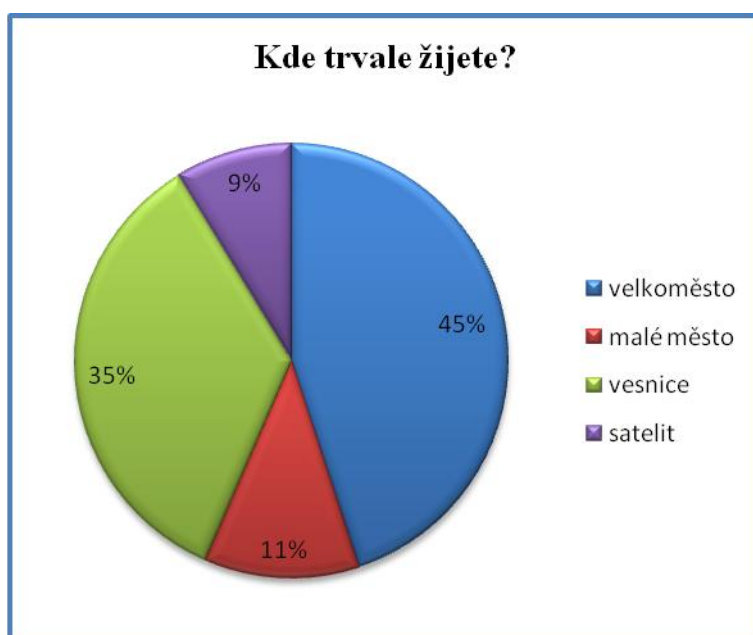
a) ano b) ne c) vždy je co vylepšovat d) beru život, tak jak přichází

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	12	2	4	3
31-40	15	3	7	2
41-50	4	1	3	1
51- více	16	3	3	7

Otázka č. 14

Otázka č. 14 měla zmapovat, kde dotazovaní trvale žijí. Podle místa trvalého pobytu lze předpokládat určité možnosti a omezení v dané oblasti. Obecně lze říci, že dotazovaní žijící trvale na vesnici či malém městě patřili většinou do věkové kategorie 20 – 30 let, což nasvědčuje nižší věkové hranici při zakládání rodiny na malém městě či vesnici.

Graf č. 11 Místo trvalého pobytu dotazovaných. (n=68)

Tab. č. 21 Místo trvalého pobytu respondentů dle jejich věkového rozložení.

a) ve velkoměstě **b)** na malém městě **c)** na vesnici **d)** v satelitním městečku

věk	a)	b)	c)	d)
20-30	10	3	4	0
31-40	5	2	13	2
41-50	3	2	3	1
51- více	13	1	4	3

Otázka č. 15

V otázce č. 15 měli dotazovaní označit, zda jsou pohlaví ženského, či mužského. Vzhledem k faktu, že se na výchově a vzdělávání stále aktivněji podílejí ženy, poměr respondentů je uspokojivý. Ženy více využívaly možnosti otevřených odpovědí. Ženy také ve většině případů upozorňovaly na to, že vyplňování dotazníků bylo pro ně spojeno s nepříjemnými pocity, obzvláště v situaci, kdy vzpomínky na dětství byly negativní. Dle vyjádření respondentů, je vedle vyplnění dotazníku k zamyšlení a zhodnocení svých postojů vůči svým dětem a rodičům.

Graf č. 12 Pohlaví dotazovaných. (n=68)

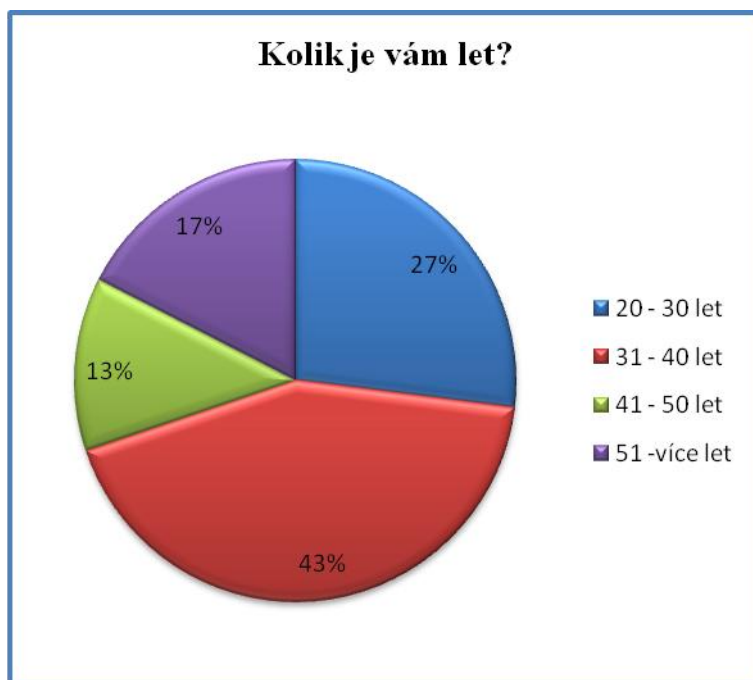
Tab. č. 22 Rozdělení respondentů podle pohlaví a věku.

Věk	počet mužů	počet žen
20 -30	2	14
31- 40	13	14
41- 50	2	6
50- a více	5	11
celkem	22	46

Otázka č. 16

Otázka č. 16 měla zmapovat věkové hranice dotazovaných. Zastoupeny jsou věkové skupiny od 20 let. Jde tedy o průřez názorů a odpovědí tří generací. Nejvíce respondentů je ve věkové hranici 31 – 40 let, což zřejmě souvisí se založením rodiny respondenty narozenými v 70. letech minulého století. Druhou silně zastoupenou skupinou byla věková kategorie 51 – více, což by odpovídalo rodičům právě již zmíněných 70. ročníků. Nejméně zastoupenou skupinou byla skupina 41 – 50 let, což je zřejmě zapříčiněno výběrem míst šetření.

Graf č. 13 – Věk dotazovaných. (n=68)

Tab. č. 23 Věková hranice respondentů.

Věk	počet
20 -30	17
31- 40	27
41- 50	8
50- a více	16
celkem	68

4.6 Shrnutí výzkumného šetření

Při vyplňování dotazníků jsem se setkala v mnoha případech s velice zajímavým jevem. Dotazovaní ve věkové kategorii 41 let a více (což poukazuje na to, že s přibývajícím věkem má člověk větší tendence se nad věcmi zpětně zamýšlet a hodnotit) se mi svěřovali, že pro ně bylo zodpovídání otázek nepříjemné a v některých případech až bolestné. Při sestavování otázek jsem se snažila postupovat citlivě, ale jak se na tomto jevu ukázalo, ne každý máme na dětství hezké vzpomínky a vztahy s členy rodiny zdravé. Mnoho dotazovaných tak bylo nuceno zavzpomínat a otevřít v sobě někdy nedořešené a bolavé rodinné záležitosti, traumata, zklamání a křivdy. Někteří také zpětně litovali, jaký způsob výchovy zvolili u svých dětí a vyčítali si, jak jejich výchova dětí v některých oblastech poznamenala. Ač byl dotazník anonymní, což bylo zajištěno sběrným boxem v místech šetření, někteří rodiče měli potřebu mi dotazník přinést osobně a se svými pocity se mi svěřit. Mnoho rodin si totiž po generace nese ať již vyřčené nebo nevyřčené otázky a sváry, které jsou výsledkem většinou špatné komunikace, nemocí či individualitou charakterů členů v rodině. Díky tomuto šetření došlo v jedné rodině mezi matkou a dcerou k pochopení a k odpuštění a mezi členy se tak po letech začali pomalu utvářet fungující vztahy.

Dotazované v nižších věkových kategoriích zase zodpovídání otázek přinutilo se zamyslet nad současnou výchovnou situací a některé aspekty přehodnotit. Zde zase zaznívaly názory, že vyplňování pro ně bylo velice poučné a navedlo je na jiné úhly pohledu, než z kterého někdy výchovu svých dětí vnímají.

U VP1 jsem vycházela ze zkušenosti, že velká část mužů (otců dětí ve školce), poukazovala na přísnou výchovu ve svém dětství, která jim dodala mnoho z atributů mužského chování, např. odvaha, hrdost, umět se překonávat, bojovat, atd., což zpětně vnímali jako užitečné. Vyjadřovali však obavy nad následky dnešní demokratické a liberální výchovy, zda tato bude schopna jejich potomky připravit na ty těžší stránky života.

Tuto domněnku potvrdily výsledky otázky č. 3, kde 56% dotazovaných odpovědělo, že pro ně byla výchova prospěšná, ač v otázce č. 1 na otázku jak dotazovaní vzpomínají na svoje dětství, celých 14% odpovědělo, že nerado vzpomíná, 31% nevzpomíná na dětství a 13% využilo volné odpovědi, které byly ve většinou negativní. 31% dotazovaných, kteří na dětství nevzpomínají, nasvědčuje tomu, že dotazovaní vnímají dětství zpětně neutrálně nebo se jim podařilo negativní vzpomínky vytěsnit. To by ale bylo věci podrobnějšího zkoumání.

U VP2 jsem vycházela z generačního rozdílu rodičů a dětí a jejich rozdílných pohledů na život a rozdílného množství zkušeností, ale i rozdílných rolí, rodič-dítě. Mnohokrát v životě máme tendence hodnotit a kritizovat uvažování a chování druhých, aniž bychom se dokázali vžít do jejich situace. Teprve když takovou situaci zažijeme, jsme schopni reálně vyhodnotit příčinu a důsledek našeho chování. A tak se již po generace stále osvědčuje „nikdy, neříkej nikdy“. Jelikož předem nemůžeme soudit, jak vzniklou situaci vyhodnotíme a jak na ni budeme reagovat zrovna my. Tady čerpám hlavně také z vlastních zkušeností, kdy jsem teprve zpětně pochopila některé výchovné kroky mých rodičů a vím, že se zachovali velice správně, ač jsem to jako dítě vnímala opačně. Výsledky šetření mé předpoklady potvrdily a v celých 54% dotazovaní uvedli, že se snaží předcházet chybám, které ve výchově dělat nechtěli, ale občas se jim to zkrátka nedaří.

U VP3 jsem předpokládala, že ve většině budou dotazovaní charakterizovat výchovu, kterou aplikují na svých dětech spíše jako volnou, s kladeným důrazem na respektování individuálních charakterových rysů dítěte. Avšak v otázce č. 9., jak by dotazovaní třemi slovy popsali výchovu, kterou uplatňují nebo uplatňovali na svých dětech, zaznívala ve většině slova jako nastavená pravidla, důslednost, ale přátelskost a komunikace. Tady bych spatřovala jako zkreslující faktor míru sebekritiky dotazovaných. Ne každý z nás je schopen kriticky a správně vyhodnotit vlastní jednání a počínání. Subjektivní pocity a objektivní následky je těžké rozsoudit. Každý den jsem v práci měla možnost pozorovat chování rodičů a dětí v různých životních situacích, i veselých i těch dramatických a závěrem bych k tomu řekla, že dobré úmysly a teorie někdy zaostávají za realizací. Tím ale

nemám v úmyslu rodiče kritizovat, to mi ani nepřísluší. Věřím, že většina z nich v danou chvíli dělá, to, co si myslí, že je pro jejich dítě to nejlepší nebo své chyby dělají z neznalosti věci či jiných, pro nás skrytých důvodů.

U VP4 jsem vycházela z předpokladu, že min. 50% dotazovaných bude na své dětství vzpomínat rádo (viz otázka č. 1) a tak bude ve výchově hodně uplatňovat zkušenosti a vzory svých rodičů. Jelikož ale převládali dotazovaní, kteří na dětství neradi vzpomínají či nevzpomínají vůbec, je logické, že si rodiče jako vzor pro výchovu ne zvolili. Ač podle reakcí, je zřejmé, že je výchova ovlivnila, např. viz tabulka č. 7 a 12. Vzor v rodičích uvedlo jen 23% dotazovaných, což je jen o 1% rozdílné od čerpání informací od jiných lidí, což uvedlo 22% dotazovaných. Pouze v 17% uvedli dotazovaní jako zdroj informací média, což mě vzhledem ke snadné dostupnosti informací např. na internetu velice překvapilo. Celých 38% dotazovaných uvedlo, že informace nevyhledává, což si protiřečí s publikovanými články o tom (např. Vrtbošská, 2005), že se z dnešní výchovy vytrácí intuitivní výchova díky přemíře informací, kdy se rodiče dostávají do stresu tím, že nenaplňují kriteria dokonalého rodiče, který nám překládá dnešní svět medií a nenaplňují tak všechny rady a návody z vědecky podložených publikací o výchově dětí.

U VP5 mě zajímalo, zda bude pocit spokojenosti s vlastním životem ovlivňovat odpovědi dotazovaných. Ti v 55% uvedli, že se svým životem spokojeni jsou, někteří využili i kombinace této odpovědi s odpovědí, že je stále co zlepšovat, což poukazuje na touhu někam směřovat a nějak se vyvíjet. Ve 20% dotazovaní uvádí, že je stále co zlepšovat, což lze brát jako konstruktivní sebekritiku. 15% dotazovaných bere život, tak jak přichází a pouze v 10% otevřeně dotazovaní přiznali, že nejsou se svým životem spokojeni. Tito dotazovaní byli převážně ve věkové kategorii 51 a více a může to být zapříčiněno nejen jejich rodinnou situací, nefunkčními partnerskými vztahy, ale i zdravotním stavem a celkovou atmosférou v České republice.

Závěr

Bakalářská práce pojednává o dětech, rodině a výchově a podává tak ucelený pohled na tyto faktory, které se neodmyslitelně podílí na vývoji budoucí osobnosti dítěte. Vzhledem k narůstajícímu počtu dětí s výchovnými problémy, by nemělo být toto téma opomíjeno. Rodiče dle průzkumu ve většině případů informace o výchově nevyhledávají nebo je čerpají ze zkušeností od svých rodičů či lidí z okolí. Při každodenní práci s dětmi se však oproti tomuto tvrzení setkávám velmi často s tím, že mi rodiče jako učitelce jejich dětí, mají potřebu sdělit své zkušenosti a starosti, sdílet s někým problémy své rodiny i své partnerské problémy, ale na to, aby se obrátili vědomě na odborníka z poradny, jim chybí odvaha. Zřejmě by to brali jako vlastní selhání. Všichni se snažíme působit na své okolí jako dokonalé, silné a bezproblémové osobnosti a bojíme se, že společnost přijme naše problémy či jen obavy kriticky. Proto je potřeba rodinám vytvářet místa ke společným otevřeným neformálním setkáním za účasti odborníků, kde jsou rodiče schopni sdílet své starosti i radosti s ostatními a k tomu si odnést i radu od odborníka. A to platí obzvláště v případě rodin, které se nachází v nějaké komplikované či nestandardní situaci. Někdy postačí i jen vědomí, že rodičovské otázky které si rodiče kladou, si klade většina rodičů a že žádná rodina není dokonalá a bezproblémová, i když tak navenek může působit. Rodina je opravdu komplikovaná vztahová síť, kde každý musí k jejímu fungování „přiložit ruku k dílu“. Ovšem když se to podaří, určitě to stojí za to.

Seznam použité literatury

1. BERNEOVÁ P., H.SAVARYL M. *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-855-4.
2. BITTNER P., HAVIGEROVÁ J., JANIŠOVÁ I., LANGHANSOVÁ I. *Děti z ústav: Právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Praha: Liga lidských práv, 2007. 72 s. ISBN 978-80-903473-4-2.
3. BLATNÝ M. *Temperament, inteligence, sebepojetí*. Brno: Akademie věd ČR a Sdružení Scan, 2003, ISBN 80-866 20-05-0.
4. ČÁP J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
5. ČÁP J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISVN, 1996, ISBN 80-85866-15-3.
6. DOHERTY W. J. *Kdo koho vychovává*. Praha: Návrat domů, 2006, ISBN-10: 80-7255-138-8.
7. DUNOVSKÝ J. aj. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada Publishing s.r.o., 1999, ISBN 80-7169-254-9.
8. DUNOVSKÝ J., DYTRYCH M., MATĚJČEK Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, ISBN 80-7169-192-5.
9. HAVLÍKOVÁ M. *Kurikulum podpory zdraví v MŠ*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-487-8.
10. HELLINGER B. *Štěstí, které zůstává*. Praha: Equilibrium , 2009, ISBN: 9788025417980.
11. HELUS Z. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-888-0.
12. HELUS Z. *Psychologické problémy socializace osobnosti*, Praha: SPN, 1973.

13. HORÁK J., KRATOCHVÍL M. *Stručné dějiny vývoje školy a pedagogického myšlení*. TU, Liberec 2005, ISBN 80-7083-944-9.
14. JEDLIČKA R., KLÍMA P., KOŤA J., NĚMEC J., PILAŘ J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Tiskárny MV, 2004, ISBN 80-7312-038-0.
15. JŮVA V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, ISBN 80-85931-43-5.
16. KOHOUT K. *Základy obecné pedagogiky*. Praha: Univerzita Jana Ámose Komenského Praha, 2007, ISBN 978-80-86723-38-9.
17. KOHOUT K. *Základy obecné pedagogiky*. Praha: VŠJAK, 2002, ISBN 80-048-043-2.
18. KOLUCHOVÁ J. *Diagnostika a reparabilita psychické deprivace*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987, ISBN 14-395-88.
19. KRAMER H. Ch. *Becoming a family therapist*. New York, Human Sciences Press 1980 In SOBOTKOVÁ I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-250-8.
20. KRAUS B., POLÁČKOVÁ V. *Prostředí, člověk, výchova*. Brno: Paido, 2000, ISBN 80-7315-004-2.
21. KŘIVOHLAVÝ J. *Jak přežít vztek, zlost a agresi*. Praha: Grada Publishing, 2004, ISBN 80-247-0818-3.
22. LANGMAIER J., BALCAR K., ŠPITZ J. *Dětská psychoterapie*. 2. Praha: Portál, 2000. 431 s. ISBN 80-7178-381-1.
23. LEMAN K., *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 2006, ISBN 80-7367-194-8.
24. MATĚJČEK Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-504-2.

25. MATĚJČEK Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Potrál, 2007, ISBN 978-80-7367-504-2.
26. MATĚJČEK Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN 1992, ISBN 80-04-25236-2.
27. MATĚJČEK Z., LANGMAIER J. *Počátky našeho duševního života*. Olomouc: Panorama, 1986, ISBN 505-21-825.
28. MATĚJČEK Z. *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-270-6.
29. MATĚJČEK Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986, ISBN 08-011-86.
30. MATOUŠEK O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, ISBN 80-86429-19-9.
31. NELLES W. *Rodinné konstelace*. Praha: Alternativa, 2004, v originále: *Liebe die Lost*, ISBN 80-85993-89-9.
32. PELIKÁN J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis, 1995, ISBN 80-85498-27-8.
33. PREKOPOVÁ J. *Malý tyran*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-271-3.
34. PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-579-2.
35. PRŮCHA J., WALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003, ISBN 807178-772-8.
36. PŘADKA M., KNOTOVÁ D., FALTÝSKOVÁ J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2004, ISBN 80-210-3469-6.
37. ŘÍČAN P. *Psychologie osobnosti*. Praha: Orbis, 1973, ISBN 510-21-852.
38. SATIR V. *Společná terapie rodiny*. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-303-1.

39. SOBOTKOVÁ I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál 2007, ISBN 978-80-7367-250-8.
40. SULLEROTOVÁ E. *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-647-3.
41. SVOBODOVÁ M., VRTBOTSKÁ P., BÁRTOVÁ D. *Zpráva o stávajícím stavu náhradní výchovné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v České republice*. Praha: DOM, 2002, ISSN 1213-624.
42. ŠIMÍČKOVÁ ČÍŽKOVÁ J., BINAROVÁ I. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, ISBN 80-244-0629-2.
43. ŠMELOVÁ E., *Mateřská škola – Teorie a praxe I*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004, ISBN 80-244-0945-8.
44. ŠPECIÁNOVÁ Š. *Sociálně právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007, ISBN 978-80-86991-27-6.
45. ŠULOVÁ L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha: Karolinum, 2004, ISBN 80-246-0877-4.
46. TRAPKOVÁ L., CHVÁLA V. *Rodinná terapie psychosomatických poruch*. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-889-9.
47. VÁGNEROVÁ M. *Abnormální vývoj osobnosti jako následek negativního působení*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 1996, ISBN 80-7083-175-8.
48. VANÍČKOVÁ E. *Tělesné tresty dětí*. Praha: Grada Publishing, 2004, ISBN 80-247-0814-0.
49. VAŠUTOVÁ M. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Repronis, 2005, ISBN 80-7042-691-8.

50. VÝROST J., SLAMĚNÍK I. *Aplikovaná sociální psychologie*. Portál 1998,
ISBN 80-7178-269-6.

Seznam internetových zdrojů:

1. Berthotyová J. Vliv volnosti ve výchově na psychickou odolnost předškolních dětí. *Českomoravská psychologická společnost: 2009*, [cit. 2009-04-1]. Dostupné z WWW: <http://e-psycholog.eu/pdf/berthotyova.pdf>
2. Český statistický ústav. *Vývoj počtu rodin a domácností v České republice. Praha: 2002*, [cit. 2009-08-12]. Dostupné z WWW: http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/41n2-02ziskane_ze_slodb_2001-i__vyvoj_poctu_rodin_a_domacnosti_v_ceske_republice
3. Kučírek J. Psychosomatika a děti. *Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006*, [cit. 2008-06-22]. Dostupné z WWW: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/psychosom.pdf>
4. Lhoták R. Krize rodiny. *Občanské sdružení Zvědavec: 2008*, [cit. 2008-02-10]. Dostupné z WWW: <http://www.zvedavec.org/komentare/2008/01/2427-krize-rodiny.htm?PHPSESSID=0002722a5i02t5qng9f1914q06>
5. Lovasová L. Šikana. *Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006*, [cit. 2008-06-22]. Dostupné z WWW: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/sikana.pdf>
6. Lovasová L. Rodinné vztahy. *Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006*, [cit. 2008-06-22]. Dostupné z WWW: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/sikana.pdf>
7. Lovasová L , Schmidová K. Tělesné tresty. *Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006*, [cit. 2008-06-22]. Dostupné z WWW: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/tresty.pdf>
8. Ptáček R.. Poruchy chování v dětském věku, *Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006*, [cit. 2008-06-22]. Dostupné z WWW: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/poruchy.pdf>

9. Špeciánová Š. Sociálně právní ochrana dětí. *Vzdělávací institut ochrany dětí*, 2006, [cit. 2008-06-22]. Dostupné z WWW:
<http://www.icm.cz/files/Soci%C3%A1ln%C4%9B%20pr%C3%A1vn%C3%AD%20ochrana%20d%C4%9Bt%C3%AD.pdf>
10. Vrtbovská P. in Kramulová D. Výchova dítek v Čechách. *Rodina: 2007*, [cit. 2009-03-17]. Dostupný z WWW: <http://www.rodina.cz/clanek5642.htm>
11. Wikipedia, *otevřená encyklopedi*, [cit. 2009-04-30]. Dostupné z WWW:
[mhttp://cs.wikipedia.org/wiki/Rodinn%C3%A9_konstelace](http://cs.wikipedia.org/wiki/Rodinn%C3%A9_konstelace)

Seznam tabulek:

Tab. 1 Počet vyplněných dotazníků.....	71
Tab. 2 Jak vzpomínají dotazovaní na své dětství	73
Tab. 3 Citace volných odpovědí na otázku č.1	73
Tab. 4 Charakteristika výchovy praktikovaná rodiči na dotazovaných.....	75
Tab. 5 Přínos výchovy do života dotazovaných	77
Tab. 6 Citace volných odpovědí k otázce č. 3	77
Tab. 7 Jakých chyb se dopouštěli při výchově rodiče dotazovaných.....	78
Tab. 8 Odměny praktikované na dotazovaných	81
Tab. 9 Citace volných odpovědí k otázce č. 5	82
Tab. 10 Citace druhů trestů aplikovaných rodiči dotazovaných	82
Tab. 11 Zda se dotazovaní chtěli vyvarovat chyb svých rodičů.....	85
Tab. 12 Citace volných odpovědí k otázce č. 7	85
Tab. 13 Dopouštějí se dotazovaní při výchově chyb, kterých se chtěli vyvarovat?.....	87
Tab. 14 Ve třech slovech vystihnout výchovu kterou dotazovaní praktikují	87
Tab. 15 Využívané druhy odměn ve výchově dotazovaných.....	90
Tab. 16 Citace volných odpovědí k otázce č. 10	90
Tab. 17 Jaký druh trestu uplatňují dotazovaní na svých dětech	91
Tab. 18 Citace volných odpovědí na otázku č. 11	92
Tab. 19 Kde čerpají dotazovaní informace o výchově	93
Tab. 20 Jak jsou dotazovaní spokojeni se svým současným životem.....	95

Tab. 21 Místo trvalého pobytu dotazovaných	96
Tab. 22 Pohlaví dotazovaných.....	97
Tab. 23 Věkové rozdělení dotazovaných.....	98

Seznam grafů:

Graf č. 1 Jak vzpomínají dotazovaní na své dětství	72
Graf č. 2 Výchovné praktiky rodičů dotazovaných	75
Graf č. 3 Přínos výchovy do života dotazovaných	76
Graf č. 4 Odměny praktikované na dotazovaných v dětství.....	81
Graf č. 5 Počet dotazovaných, kteří si mysleli v dospívání, že se nebudou dopouštět při výchově stejných chyb, jako jejich rodiče.....	84
Graf č. 6 Dopouštějí se dotazovaní stejných chyb jako jejich rodiče?	86
Graf č. 7 Jaký trest platí na děti dotazovaných.....	89
Graf č. 8 Tresty, které dotazovaní uplatňují na svých dětech.....	91
Graf č. 9 Kde čerpají dotazovaní informace o výchově	93
Graf č. 10 Spokojenost dotazovaných se současným životem	94
Graf. č. 11 Místo trvalého pobytu dotazovaných	95
Graf. č. 12 Věkové rozdělení dotazovaných	96
Graf č. 13 Věk dotazovaných	98

Seznam příloh

Příloha 1 Vývojová stádia podle E.H. Eriksona

Vývojová stádia kognitivního vývoje podle J. Piageta.....113

Příloha 2 Rozdělení rodin podle zralosti rodičů

Rozdělení klinických rodin podle příznaku problému 115

Příloha 3 Dotazník 117

Příloha 1

Šimíčková Čížková, Binarová, Holásková, Petrová, Plevová, Pugnerová, 2005)

Vývojová stádia podle E. H. Eriksona:

1. Základní důvěra proti základní nedůvěře (nemluvně) – v tomto období se u dětí formuje důvěra v lidi, život a svět nebo naopak, nedůvěra k nim. Novorozenec potřebuje především uspokojování základních biologických potřeb. V případě, že pečující osoba má předvídatelné chování, poskytuje dítěti také pocit bezpečí a důvěry. Kojenec se tímto učí důvěřovat i sobě a tato bazální důvěra mu pomáhá vytvořit způsoby chování potřebné k zvládnání nepříjemných událostí, jakými je např. strach, nejistota. Základním prvkem tohoto období je naděje, základní lidská síla k životu.

2. Autonomie proti studu, zahanbení a pochyby (batole)

Toto období je pro dítě velice aktivní. Dítě se pouští do nových činností, začíná chodit, mluvit, ovládá vyměšování. V tomto období se rodí samostatnost a roste pocit sebedůvěry nebo naopak pochybnosti o vlastních schopnostech. Učení sebekontroly dává dítěti pocit nezávislosti. Mnoho svázanosti a málo zábran škodí.

V tomto období se dítě u dítěte vytváří vůle, kterou se učí ovládat.

3. Iniciativa proti vině (předškolní věk)

V tomto období se dítě při správném uspokojování potřeb stává buď aktivním a vytváří si zdravé sebevědomí nebo naopak, prožívá pocity viny a utváří si nezdravé sebevědomí. Dítě se pouští do nových aktivit, experimentuje a plánuje. Kladné reakce rodičů dávají dítěti pocit svobody a chuť do dalších aktivit. Dítě začíná věci dělat účelně, formuje se svědomí. Hra dítěti napomáhá k zhmotnění svých přání a cílů.

4. Snaživost, přičinlivost proti méněcennosti, inferioritě (školní věk)

V tomto období se buď dítě s radostí snaží o osvojení nových dovedností a dosažení úspěchu nebo podléhá komplexům méněcennosti. Dítě se zařazuje do plnění společenských úkolů, rozvíjí se výkonová motivace, úspěch vyvolává radost.

Při neúspěchu se dostavuje pocit méněcennosti. Zde velice záleží na přístupu rodičů, na vhodné motivaci a podpoře. Dítě je schopno zralého úkolového zaměření, stává se kompetentním.

Vývojová stádia kognitivního vývoje podle J. Piageta, neboli stádia vývoje intelektu:

1. Senzomotorické stadium – narození – 2 roky

Dítě začíná odlišovat sebe od ostatních objektů, začíná chápat, že může být aktivním činitelem a začíná jednat záměrně. Uvědomuje si trvalost objektů i přes jejich nepřítomnost pro jeho smyslové vnímání.

2. Předoperační stadium – 2 – 7 let

Dítě se učí používat řeč, čímž sděluje svoje představy a přání. Myšlení je stále egocentrické, předměty třídí dle jednoho rysu.

3. Stadium konkrétních operací – 7 – 12 let

Dítě již dokáže logicky přemýšlet o objektech a událostech, třídí předměty dle vlastností, chápe pojmy množství, hmotnosti, počítá.

4. Stadium formálních operací – 12 let a více

Dítě myslí logicky, systematicky testuje hypotézy, zabývá se budoucností, abstrakcí a ideologickými problémy.

Příloha 2

(Matoušek, 2003)

Rozdělení rodin podle zralosti rodičů a přístupu k dětem:

- **Nezralá rodina** – zde se objevují problémy sociálně ekonomické, nezralost v oblasti citů, zkušeností. Také v této rodině se většinou narodí dítě velmi mladým rodičům, kteří mají mnohdy mnoho problémů sami se sebou. Dalším znakem je nechtěné dítě.
- **Přetížená rodina** – zde může být rodina celkově přetížená z důvodů konfliktů, přetíženost ze strany rodičů narozením dalšího dítěte, přetíženost starostmi způsobeným nemocí v rodině či v souvislosti s bytovým nebo ekonomickým problémem.
- **Ambiciózní rodina** - dětem chybí rodičovská láska, soucítění, potřeba jistoty a stability, potřeba náležitosti k domovu, u rodičů je dominantní kariéra
- **Perfekcionistická rodina** – rodiče nutí dítě být lepší, než jsou druzí.
- **Autoritářská rodina** – tady rodiče praktikují vůči dětem dril, automatickou až slepou poslušnost. Používají vyhrožování, hrozby, příkazy a dítě nechápe jejich důvod a tím je silně frustrováno. Taktéž někdy rodiče používají fyzické i psychické tresty.
- **Rozmazlující (protekciónářská) rodina** - má tři základní formy:
  - a) útočný – rodiče vstupují na ochranu svého dítěte, dostávají se do konfliktů s učiteli, které neustále obviňují ze „zasednutí“ na dítě,
  - b) soucítící – pasivně se poddávají pocitům ukřivdění,
  - c) služebný – všechno mu chtějí usnadnit, z dítěte se stává diktátor.
- **Rodina liberální a improvizující** – rodiče nejsou schopni vytyčovat před dítětem jasné výchovné cíle, dítě trpí přemírou volnosti. Pak dochází k tomu, že děti si neváží svých rodičů a upírají jim právo „mluvit jim do jejich věcí“.

- **Odkládající rodina** – tato rodina se projevuje tendencí dítě někomu svěřovat, dítě putuje od prarodičů, k tetám až po kamarády. Je zde nebezpečí, že dítě bude citově strádat tzv. deprivacním syndromem.
- **Disociovaná rodina** – jsou rozrušeny důležité vztahy v rodině. Typickými znaky této rodiny jsou izolovanost od vnějšího okolí nebo konfliktovost ve styku s vnějším okolím, omezení kontaktů s dalšími rodinami, příbuznými, přáteli. Tato rodina se velmi často uzavírá sama do sebe. Tato disociovaná rodina se může dělit ještě na dvě části a to na:
  - a) První formu: zde se izolují jednotliví členové rodiny, každý je pohroužen do svých individuálních záležitostí a ostatní jej příliš nezajímají.
  - b) Druhou formu: v této rodině je veliké napětí, stále někdo někoho napadá, ve vypjatých případech dochází i k fyzickému napadání. Tady hraje velkou roli např.: alkoholismus, zanedbávání domácnosti atd.

Klinické rodiny:

(jsou definovány přítomností nějaké poruchy), např.:

- **Rodina zanedbávající, případně týrající děti** – týrání a zanedbávání dítěte bývá definováno jako jakákoli interakce rodiče s dítětem nebo chybění této interakce, která dítě poškozuje vývojově, emočně nebo tělesně. Společným rysem je necitlivost potřebám dítěte.
- **Rodina se zneužívanou nebo týranou ženou** – zneužívání = zatěžování žen nepřiměřenými požadavky, jež jsou zdůvodněny zájmem muže či rodiny, týrání – různé formy násilí od bití až po sexuální násilí atd.
- **Rodina s psychicky nemocným členem** – rodina je založena na emočních vazbách, má-li být rodina stabilní, je nutné, aby její členové byli psychicky v pořádku. Nutná systematická péče odborníků o celou rodinu, ne jen o pacienta.
- **Rodina s mentálně retardovaným dítětem** – rodinná pouta mohou být takovou zátěží oslabena nebo se rodina může stát jakýmsi ostrovem neštěstí, který se

uzavírá před okolním světem. Může však z postižení dítěte i profitovat, a to přehodnocením svých dosavadních hodnot.

- **Rodina s tělesně postiženým či těžce nemocným členem** - nemocný i jeho rodina se s nemocí vyrovnávají tím hůře, čím rychleji či neočekávaněji postižení vzniklo. Záleží na tom, kdo z členů je postižen a jak se ke změně svého stavu staví sám pacient. Nejstresovějším faktorem je úmrtí člena rodiny.
- **Rodina mladistvého delikventa** – obecně slábne vliv rodiny na dospívající děti a při vzniku delikventního chování má prvořadý vliv vrstevnická skupina řídicí se deviantní normou. Většina rodin je méně soudržných, atmosféra v nich je konfliktnější, často je rodina neúplná, ale v poslední době i dobře situovaná a na první pohled dobře funkční.
- **Rodina svobodné matky** – matka se sama rozhodla vychovávat dítě bez partnera, dětem chybí mužský vzor.
- **Rodina s dospělým alkoholikem** – existenci rodiny ohrožuje víc alkoholismus žen, než mužů. Vhodné léčení + rodinná terapie.
- **Rekonstruovaná rodina** – vzniklá po rozvodu jednoho či obou rodičů, hlavním problémem je otázka, kdo ke komu patří. Stojí a padá se schopností zvládat střety zájmů. S ochotou ke kompromisům, s tolerancí. (viz také rodina nevlastní)
- **Uprchlíká rodina** – problémy s jazykovou bariérou, ubytováním, zaměstnáním.
- **Romská rodina** - žijí zde běžně spolu tři i čtyři generace. Rodina je pro Romy vysokou hodnotou, v naprosté většině případů je fungující jednotkou, ovšem otázkou zůstává, zda plní své funkce společensky adekvátním způsobem – socializační vliv.

Příloha 3

Dotazník k diplomové práci – Metody výchovy dítěte v rodině a jejich vliv na budoucí osobnost dítěte

Kateřina Reifová – katedra speciálně pedagogických studií UP v Olomouci

V Praze 2010

Dobrý den,

jmenuji se Kateřina Reifová, píšu bakalářskou práci na téma: Metody výchovy dítěte v rodině a jejich vliv na budoucí osobnost dítěte.

Součástí praktické části mé práce, ověřující skutečnou situaci, je dotazník, jehož vyplněním mi můžete pomoci při zjišťování názoru rodičů na význam výchovy dětí pro jejich budoucí život.

Dotazník je sestaven tak, abyste u každé otázky zakroužkovali pouze odpověď, která se nejvíce blíží Vašemu pocitu, postoji nebo mínění, případně se vyjádřili ve volné odpovědi.

Dotazník je anonymní. Veškeré zde zaznamenané informace budou sloužit pouze pro zpracování diplomové práce a nebudou nikomu poskytnuty k dalšímu využití.

Děkuji Vám za vstřícný přístup a spolupráci

1. Jak vzpomínáte na svoje dětství v rodinném kruhu?

- a) velice rád/a
- b) nerad/a na něj vzpomínám
- c) nevzpomínám na něj
- d) jiná odpověď (jaká)

.....

2. Jak byste charakterizoval(a) styl výchovy, který vůči Vám používali Vaši rodiče?

- a) rodiče vždy věděli co je pro mě nejlepší, dávali spíše příkazy a rozkazy, byly určeny pevné hranice, za porušení následoval trest, kladli důraz na výkon,
- b) rodiče uplatňovali spíše volnou výchovu, kamarádský přístup bez trestů, kontrol a požadavků, absolutní volnost v čemkoliv,
- c) rodiče dávali možnost volby, samostatného uvažování, ale vždy stanovili hranice, motivovali nás pochvalou,
- d) jiný styl výchovy – uveďte v heslech jaký

.....

3. Vnímáte zpětně, že výchova Vašich rodičů pro Vás byla do života:

- a) prospěšná
- b) jak v kterých oblastech
- c) k ničemu
- d) jiná odpověď (uveďte jaká)

.....

4. Jakých chyb se, podle Vašeho názoru, Vaši rodiče při výchově dopouštěli? uveďte:

.....

5. Jaké druhy odměn používali Vaši rodiče?

- a) pochvalu
- b) hmotnou odměnu
- c) společnou činnost
- d) jinou (uveďte jakou)

.....

6. Jaké druhy trestů na Vás uplatňovali Vaši rodiče? – uveďte jaké a jakým způsobem:

.....

7. V dospívání jste si pořád říkali, až budu mít svoje děti, nikdy nebudu jako máma, táta.

- a) ano
  - b) ne
  - c) jen v něčem (v čem)
- .....

8. Při výchově svých dětí se dopouštíte přesně těch chyb svých rodičů, kterých jste se chtěli vyvarovat?

- a) ano
- b) ne
- c) snažím, ale občas si nemůžu pomoci
- d) mám zcela odlišný přístup, než měli moji rodiče

9. Jak byste ve 3 slovech vystihli výchovu, kterou uplatňujete na svých dětech?

.....

10. Jaký druh odměny využíváte nejvíce?

- a) pochvalu
  - b) hmotnou odměnu (peníze, dárek, apod.)
  - c) společná činnost
  - d) jinou (uved'te jakou)
- .....

11. Jaký trest nejvíce platí na Vaše dítě?

- a) pohlavek, plácnutí přes zadek, facka, apod.
  - b) odebrání oblíbené činnosti (TV, PC, domácí vězení, apod.)
  - c) netrestám
  - d) jiný trest (uved'te jaký)
- .....

12. Kde nejvíce čerpáte informace ohledně výchovy svých dětí?

- a) média (knihy, TV, internet)
- b) ze zkušeností mých rodičů

- c) ze zkušeností ostatních lidí
- d) informace nevyhledávám

13. Jste spokojeni se svým současným životem?

- a) ano
- b) ne
- c) vždy je co vylepšovat
- d) beru život, tak jak přichází se vším všudy

14. Žijete trvale

- a) ve velkoměstě
- b) na malém městě
- c) na vesnici
- d) v satelitním městečku

15. Jste

- a) muž
- b) žena

16. Kolik je Vám let?

- a) 20-30 let
- b) 31-40 let
- c) 41-50
- d) 51-více

Děkuji za vyplnění dotazníku.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Reifová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. et Mgr. Marie Chrásková
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Metody výchovy dítěte v rodině a jejich vliv na budoucí osobnost dítěte.
Název v angličtině:	Methods of child upbringing in family and their influence on future personality of a child.
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce je zaměřena na výchovu dítěte v rodině a její vliv na budoucí osobnost dítěte.</p> <p>Teoretická část se zabývá dítětem, rodinou a výchovou. Dítě je vymezeno z historického kontextu, dále jsou charakterizovány jeho bio-psycho-sociologické potřeby a možné důsledky neuspokojování těchto potřeb.</p> <p>Rodina je vymezena z historického hlediska, dále je charakterizována psychologie rodiny a úvod do rodinných a sourozeneckých konstelací. V části věnované výchově se práce zabývá historickým vlivem na způsob výchovy, dále charakteristikou výchovných stylů a metod a vlivem těchto metod na budoucí utváření osobnosti dítěte. V praktické části je pomocí dotazníkové metody zjišťován styl výchovy v původní</p>

	rodině dnešních rodičů a z něj plynoucí důsledky na výchovu uplatňovanou v další generaci.
Klíčová slova:	Dítě, bio-psycho-sociální potřeby dítěte, rodina, rodinné a sourozenecké konstelace, výchova, styly výchovy
Anotace v angličtině:	<p>The bachelor thesis is focused on the upbringing of a child in a family and its influence on future personality of the child. Its theoretical part deals with child, family and upbringing. The child is defined in historical context, and the child's needs are stated from the point of biological, psychological and sociological views. Also possible consequences of not fulfilling these needs are taken into consideration. Family is defined historically, and also family psychology is researched and an introduction to family and sibling constellation is analyzed. The part devoted to upbringing deals with historical influence on ways of raising, and aspects of upbringing styles and methods and their influence on creating the future personality of a child. The practical part of the thesis analyzes by questionnaires the upbringing styles in the original family of present parents and the consequences of the styles for upbringing applied by present generation.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Child, biological, psychological and social needs of a child, family, family and sibling constellations, upbringing, styles of upbringing

<p>Přílohy vázané v práci:</p>	<p>Příloha 1</p> <p>Vývojová stádia podle E.H. Eriksona</p> <p>Vývojová stádia kognitivního vývoje podle J. Piageta</p> <p>Příloha 2</p> <p>Rozdělení rodin podle zralosti rodičů</p> <p>Rozdělení klinických rodin podle příznaku problému</p> <p>Příloha 3</p> <p>Dotazník</p>
<p>Rozsah práce:</p>	<p>112 stran</p>
<p>Jazyk práce:</p>	<p>Český</p>